

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 25 listopada 2025 r.

Poz. 8563

Podpisany przez:

Karina Ewa Wiśniewska

Data: 25.11.2025 13:17:02

UCHWAŁA NR XIX/278/VII/2025 RADY POWIATU W POZNANIU

z dnia 19 listopada 2025 r.

w sprawie: przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028”.

Na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U.2024.1292 ze zm.) w związku z art. 12 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (Dz. U. 2024.107 t.j.) Rada Powiatu w Poznaniu uchwala co następuje:

§ 1. 1. Przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028”.

2. „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028” stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie Uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Poznaniu.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Powiatu w Poznaniu
(-) Piotr Burdajewicz

Załącznik do Uchwały Nr XIX/278/VII/2025
Rady Powiatu w Poznaniu
z dnia 19.11.2025 r.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU POZNAŃSKIEGO NA LATA 2025 - 2028

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,

EFS – Europejski Fundusz Społeczny,

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,

GUS – Główny Urząd Statystyczny,

Dz. U. – Dziennik Ustaw,

KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,

MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,

MPZP – Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,

PPOnZ – Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami;

PZP WW – Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego,

SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WWKZ – Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	4
1.1. Podstawowe zagadnienia	7
1.2. Metodologia opracowania	10
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	10
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	11
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	15
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	22
5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	22
5.2. Charakterystyka powiatu i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu	23
5.2.1. Położenie powiatu	23
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	26
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza	28
5.2.4. Zarys historii powiatu	30
5.2.5. Krajobraz kulturowy	33
5.2.6. Zabytki nieruchome	41
5.2.7. Zabytki ruchome	46
5.2.8. Zabytki archeologiczne	48
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	54
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	54
5.2.11. Gminne ewidencje zabytków i gminne programy opieki nad zabytkami	65
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	73
5.4. Zabytki nieruchome będące we własności Powiatu Poznańskiego	90
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu	97
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU – ANALIZA SWOT	99
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	101
7.1. Priorytety powiatowego programu opieki nad zabytkami	102
7.2. Kierunki działań powiatowego programu opieki nad zabytkami	102
7.3. Zadania powiatowego programu opieki nad zabytkami	102
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	105
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	105
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	107
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ POWIAT ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	110
11.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych przez Powiat Poznański	110
11.2. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych będących własnością Powiatu Poznańskiego	112
XII. ZREALIZOWANE ZADANIA PRZEZ POWIAT Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	114
XIII. BIBLIOGRAFIA	117
XIII. SPISY	118
13.1. Spis tabel	118
13.2. Spis rycin	118
13.3. Spis wykresów	118
13.4. Spis fotografii	118
XIV ANEKSY	120

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028 (dalej PPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to już czwarta edycja programu, wcześniejsze to:

- Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2008-2011 – Uchwała Nr XX/151/III/2008 Rady Powiatu Poznańskiego z dnia 25 czerwca 2008 r.;
- Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2012-2015 – Uchwała Nr XIX/159/IV/2012 Rady Powiatu w Poznaniu z dnia 21 czerwca 2012 r.;
- Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2016-2019 – Uchwała Nr XVI/214/V/2016 Rady Powiatu w Poznaniu z dnia 27 kwietnia 2016 r.

Do obowiązków Powiatu, wynikających z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należy opracowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami. Za jego opracowanie odpowiedzialny jest Zarząd. Jego celem ma być włączenie wyzwań z zakresu ochrony zabytków do zadań strategicznych powiatu. Program opracowuje się na okres 4 lat. Ponadto ww. ustawa obowiązuje samorządy powiatowe do ustanawiania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, Starosta ustanawia lub odwołuje społecznego opiekuna zabytków, a także prowadzi listę społecznych opiekunów oraz wydaje legitymacje społecznego opiekuna zabytków. Do innych obowiązków należy wymienić znakowanie zabytków. Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieścić na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru znaki informujące o tym, iż zabytki te podlegają ochronie. Powiat może również udzielać dotacji celowych na realizację zadań związanych z pracami budowlanymi, konserwatorskimi, restauratorskimi przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, a także przy zabytkach włączonych do gminnych ewidencji zabytków. Starosta w swoich obowiązkach ma także opracowanie powiatowego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz przeprowadzanie jego corocznej aktualizacji. Kolejnym zadaniem Starosty jest wydanie decyzji o zabezpieczeniu zabytku, w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia. Zabezpieczenie ustanawia się w formie czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Jeśli nie jest możliwe usunięcie ww. zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez Starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami. Jeszcze inne obowiązki na Starostę nakłada ustawa o rzeczach znalezionych z dnia 20 lutego 2015 r. Zgodnie z nią, Starosta przyjmuje zgłoszenia dotyczące rzeczy znalezionych, a także jest zobowiązany do ich przechowania oraz zajmuje się poszukiwaniem osób uprawnionych do odbioru rzeczy znalezionych. W terminie 7 dni od dnia znalezienia rzeczy o wartościach historycznych, naukowych lub artystycznych, Starosta zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W tym miejscu należy wskazać, że zgodnie z art. 103 ust. 4 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków na podstawie art. 103 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Na chwilę obecną jest 4 społecznych opiekunów zabytków, a ostatni ustanowiony został w 2025 r. Powiat Poznański posiada opracowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Dokument opracowano w 2023 r.

W strukturach Starostwa Powiatowego w Poznaniu funkcjonuje wydział Powiatowego Konserwatora Zabytków. Powiatowy Konserwator Zabytków został powołany na podstawie porozumienia z dnia 24. marca 2009 r. zawartego pomiędzy Wojewodą Wielkopolskim oraz Starostą Poznańskim (Dziennik Urzędowy Województwa Wielkopolskiego z 2009 r., nr 85, poz. 1212) w sprawie powierzenia Powiatowi Poznańskiemu części spraw z zakresu właściwości Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do zadań Wydziału Powiatowego Konserwatora Zabytków należą następujące czynności:

1. wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń dotyczących zabytków, określonych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w przepisach odrębnych z wyłączeniem spraw dotyczących:
 - a) prowadzenia rejestru zabytków na terenie województwa wielkopolskiego,
 - b) wydawania decyzji o wpisie zabytku do rejestru,
 - c) prowadzenia wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - d) wydawania pozwoleń na czasowy wywóz zabytku za granicę oraz zaświadczeń, że wywożone przedmioty nie wymagają pozwolenia na wywóz za granicę,
 - e) wydawania pozwoleń na sprzedaż, zamianę, darowiznę lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek,
 - f) zabytków ruchomych,
 - g) opiniowania projektów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miast i gmin oraz z zakresu uzgadniania projektów planów miejscowych obejmujących teren całej gminy określonych w art. 11 pkt 8 lit. c i art. 17 pkt 7 lit. c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
2. prowadzeniem spraw dotyczących zabytków nieruchomych, będących cmentarzami, parkami ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
3. sprawowaniem nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach,
4. organizowaniem i prowadzeniem kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
5. upowszechnianiem wiedzy o zabytkach,
6. prowadzeniem i aktualizowaniem podstawowej dokumentacji zabytków,
7. prowadzeniem dla każdego zabytku zbioru dokumentów zawierającego: kartę ewidencyjną, dokumentację prawną, konserwatorską, historyczną, ikonograficzną i inwentaryzacyjną,
8. umieszczaniem na zabytkach nieruchomych odpowiednich znaków lub zapisów,
9. wydawaniem decyzji o zabezpieczeniu dobra kultury w formie ustanowienia tymczasowego zajęcia,
10. ustanawianiem społecznych opiekunów zabytków,
11. wspieraniem na wniosek zainteresowanych gmin, podjętych przez nie inicjatyw tworzenia parków kulturowych,
12. wspieraniem na wniosek zainteresowanych stron inicjatyw społecznych w sprawie wystąpienia do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie ustanawiania Pomników Historii,
13. współpracą z innymi organami administracji publicznej.

Na mocy porozumienia z dnia 24. marca 2009 r. z kompetencji Powiatowego Konserwatora Zabytków WYŁĄCZA SIĘ następujące sprawy:

- a) prowadzenie rejestru zabytków na terenie województwa wielkopolskiego,
- b) wydawanie decyzji o wpisie zabytku do rejestru,
- c) prowadzenie wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- d) wydawanie pozwoleń na czasowy wywóz zabytku za granicę oraz zaświadczeń, że wywożone przedmioty nie wymagają pozwolenia na wywóz za granicę,
- e) wydawanie pozwoleń na sprzedaż, zamianę, darowiznę lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek,
- f) zabytki ruchome,
- g) opiniowanie projektów studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gmin oraz z zakresu uzgadniania projektów planów miejscowych obejmujących ten teren CAŁEJ gminy określonych w art. 11 pkt 8 lit c. art. 17 pkt 7 lit c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

Niniejszy program jest podstawowym dokumentem dotyczącym zarządzania dziedzictwem kulturowym, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu powiatu. Odnosi się do zasobów własnych powiatu, jak i tych, które stanowią własność gmin, osób prywatnych, czy innych podmiotów, jednocześnie znajdujących się na terenie jednostki. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego celem jest skuteczne włączanie problemów ochrony zabytków do zadań strategicznych powiatu, jak i także gmin z terenu powiatu. Stanowi pomost pomiędzy wojewódzkim programem opieki nad zabytkami, a gminnymi programami opieki nad zabytkami, będąc jednocześnie pewnego rodzaju wyznacznikiem dla programów gminnych. Te powinny być spójne i komplementarne względem programów wyższego szczebla, w tym powiatowego programu opieki nad zabytkami. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. PPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano na główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu powiatu oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały aktualne dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa) oraz wewnętrzne (poziom powiatu), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe powiatu z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Przedstawiono krótki rys historyczny powiatu, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do historycznego osadnictwa oraz układów ruralistycznych

wpisanych do rejestru zabytków, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na funkcje, przynależność obszarową oraz lata, w których zostały wpisane do rejestru zabytków. Scharakteryzowano najliczniejsze grupy zabytków rejestrowych: kościoły, cmentarze, założenia zieleni oraz dwory i pałace. W sposób szczególny analizie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się we własności powiatu. Ocenie poddano także aktualność gminnych ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego powiatu. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnych ewidencjach zabytków, gminnych programów opieki nad zabytkami, otoczenia kulturowego oraz na własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomych zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomych zabytków archeologicznych.

Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy oraz zdjęcia ukazujące aktualny stan zabytków.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój powiatu przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę powiatu przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy powiatu.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (obecnie KEZAL- karta ewidencyjna zabytku archeologicznego lądowego, dawniej KEZA- karta ewidencyjna zabytku archeologicznego/ KESA- karta ewidencyjna stanowiska archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrz budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań

pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazywane jest nieruchomym zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zieleni i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028 opracowano na podstawie aktualnych ewidencji zabytków z terenu Powiatu Poznańskiego, które są punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia PPOZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Powiatu Poznańskiego będącymi w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono research terenowy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z Powiatowym Konserwatorem Zabytków.

Dane do Programu pozyskano także z Urzędów Gmin, w tym celu do każdej gminy z terenu Powiatu Poznańskiego wysłano ankietę. Celem doprecyzowania odpowiedzi kontaktowano się z Urzędami Gmin i Miast telefonicznie. Ponadto zebrano potrzebne informacje z poszczególnych wydziałów oraz jednostek organizacyjnych powiatu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028 zostanie przekazany do WUOZ w Poznaniu celem pozytywnego zaopiniowania. Dalej, uchwalony będzie przez Radę Powiatu w Poznaniu oraz zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. W dalszym etapie zostanie rozpowszechniony wśród mieszkańców powiatu, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej powiatu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028 uwzględni wymagania zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami”¹ oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”².

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.”

W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w programie opieki nad zabytkami, tj.:

¹ Gminny Program Opieki nad Zabytkami – poradnik metodyczny, T. Błyskosz, A. Fortuna-Marek, E. Jagielska, I. Liżewska, B. Oszczanowska, J. Welc-Jędrzejewska, 2009 r.

² <https://samorząd.nid.pl/publikacje/dziedzictwo-obok-mnie-poradnik-zarzadzania-dziedzictwem-w-gminach/>

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie powiatowym z dnia 5 czerwca 1998 r. narzuca na organ powiatu realizację zadań własnych. W art. 4 ust. 1 pkt. 7 wskazano, że „Powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego lata 2025-2028 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 roku poz. 1292 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. 2024, poz. 107 ze zm.).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1130 ze zm.).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 roku, poz. 418).
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 roku, poz. 647).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1478 ze zm.).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1145 ze zm.).

- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 roku, poz. 87).
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1491 ze zm.).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 roku, poz. 278).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2024 roku, poz. 576 ze zm.).
- 10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).
- 11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).
- 12) ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2025 r., poz. 567).
- 13) ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (Dz. U. z 2023 r., poz. 501).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- 1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385),
- 2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

- 1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).
- 2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).
- 3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).
- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1462).
- 5) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku, nr 212, poz. 2153).

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Powiatowemu Programowi Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028 jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Prezentowano karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;
- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;
- spis porozumień.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030

Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. przyjęto Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030. Strategia jest jednym z elementów kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju. Dokument składa się z części diagnostycznej, w której omówiono 3 obszary:

1. Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie.
2. Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie.
3. Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze nr 2 wskazano na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych. Tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze nie wykazuje objawów zniszczenia, które uzasadniałyby konieczność przeprowadzenia ingerencji remontowych. Ponad 70% zarejestrowanych obiektów oceniono jako wykazujące objawy zniszczenia. W dokumencie podano także liczbę zabytków rejestrowych z podziałem na województwa, a także podkreślono potrzebę tworzenia szlaków kulturowych, które prowadzić będą do rozwoju turystyki kulturowej. W dalszej części dokumentu wyznaczone zostały cele, kierunki i narzędzia realizacji. Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Będzie on realizowany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Dla każdego celu szczegółowego wyznaczono priorytety oraz kierunki interwencji. W ramach celu szczegółowego nr 2 wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1 Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3 Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4 Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5 Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Szczególnie istotny jest priorytet 2.2. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. W dokumencie wskazano także wykaz projektów strategicznych oraz system realizacji, wskaźniki, ramy finansowe i wymiar terytorialny. W projektach strategicznych znalazły się takie zadania jak:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej (obejmujący zasób muzeów, czy zabytki);
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę;
- Zintegrowany system promocji kultury polskiej za granicą;

- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

W ostatniej części Strategii podano, że wyzwaniem w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego jest ciągle niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych oraz zabytków i Pomników Historii.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa wielkopolskiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Powiatu Poznańskiego. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028 jest zbieżny ze strategicznymi celami województwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Program opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego zakończył się wraz z rokiem 2024. Jego kolejna edycja nie powstała jeszcze uchwalona do czasu opracowania niniejszego dokumentu.

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Uchwałą nr XVI/287/20 z dnia 27 stycznia 2020 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego przyjął Strategię rozwoju województwa wielkopolskiego 2030+ (bip.umww.pl/292---k_91---k_207---strategia-rozwoju-wojewodztwa-wielkopolskiego-do-2030). Program jest kolejną, już czwartą edycją

podstawowego dokumentu strategicznego regionu, określającego długofalową wizję rozwoju województwa, w którym położono większy nacisk na zagadnienia planistyczne oraz współzarządzanie i lepszą koordynację polityk publicznych. Składa się z kilku rozdziałów, w tym podrozdziału pn. Diagnostyka sytuacji społeczno-gospodarczej i wyzwania rozwojowe. W tej części dokumentu wskazano, że województwo charakteryzuje się bogatym dziedzictwem kulturowym, które łącznie z obszarami zalesionymi i przyrodniczymi tworzą podstawy dla rozwoju turystyki i rekreacji w regionie, a także stanowią uwarunkowania rozwoju osadnictwa. Walorem turystycznym regionu o randze krajowej i międzynarodowej są m.in. Szlak Piastowski i Wielka Pętla Wielkopolski. Z kolei w analizie SWOT wskazano w silnych stronach, że region charakteryzuje się dużą różnorodnością i wartością dziedzictwa kulturowego.

Sformułowana w dokumencie wizja to: „*Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.*”

Z kolei opracowana misja brzmi: „*Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.*”

Zadania jakie zostały wyznaczone, które odwołują się do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego to:

- stworzenie programu promocji dziedzictwa kulinarnego Wielkopolski;
- rozwój wielkopolskich instytucji kultury;
- rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego;
- infrastruktura na obszarach wiejskich – m.in. kształtowanie przestrzeni publicznej, ochrony zabytków, infrastruktury placówek edukacyjnych i kultury;

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego Wielkopolska 2020+

Uchwałą nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego przyjął Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania (Dz.U. Woj. Wlkp. poz. 4021 z 15.04.2019 r.). Dokument składa się z 7. rozdziałów. W podrozdziale 2.3. opisano uwarunkowania wewnętrzne, w tym dziedzictwo kulturowe. W tej części dokumentu wskazano na dużą różnorodność dziedzictwa kulturowego województwa, wysoką wartość kulturową obiektów zabytkowych, w tym Wzgórze Lecha w Gnieźnie wpisane na Listę Dziedzictwa Europejskiego oraz 11 pomników historii, w tym znajdujące się na terenie Powiatu Poznańskiego:

- Kórnik – zespół zamkowy-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli;
- Rogalin – zespół pałacowy z ogrodem i parkiem (gmina Mosina).

Opisano tu również bogactwo obszarów i obiektów zabytkowych, liczna zabytki archeologiczne, obszary cenne kulturowo, niewielki stopień rozpoznania dóbr kultury współczesnej, gęsta sieć szlaków kulturowych. Wskazano także na duże znaczenie obiektów kultu religijnego, liczne miejsca pamięci narodowej (w tym walkami narodowo-wyzwoleńczymi, czy I wojną światową, Powstanie Wielkopolskie oraz II wojną światową), szeroki zakres instytucjonalnej działalności kulturalnej, wysoką rangę

wydarzeń kulturalnych, bogactwo niematerialnego dziedzictwa kulturowego, czy zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego i różnicowane walory krajobrazowe.

W rozdziale 4. wypracowano cele polityki przestrzennej. Jednym z podrozdziałów jest zakres dotyczący ochrony potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji. Określono następujące kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz podlegające im działania:

1. Wzmacnianie tożsamości narodowej i regionalnej:
 - kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego;
 - zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego;
 - poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu;
 - rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej;
2. Rozwój zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:
 - zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki;
 - rozwój turystyki kulturowej;
 - rozwój turystyki kwalifikowanej;
 - rozwój turystyki wypoczynkowej;
 - rozwój turystyki biznesowej;
 - poprawa obsługi ruchu turystycznego.

Zidentyfikowano 2 obszary o wysokich wartościach kulturowych i historycznych proponowanych do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO:

- „Szlak Piastowski” – ze względu na wartości kulturowe związane z kształtowaniem państwowości Polskiej (przebiega m.in. przez Powiat Poznański);
- „Pradolina Noteci” – ze względu na wartości przyrodnicze występujące w połączeniu z wartościami kulturowymi osadnictwa olęderskiego i fryderycjańskiego.

W dokumencie zaproponowano także utworzenie parków kulturowych na terenie Powiatu Poznańskiego, tj.:

- Cysterski PK Owińska – Radojewo;
- Kórnicko-Bniński PK im. Działyńskich;
- Rogaliński PK im. Raczyńskich;
- APK Gród Radziński – Radzim.

W części mapowej – kultura, turystyka i rekreacja zaznaczono elementy kształtujące charakter gmin znajdujących się w powiecie.

W Gminie Buk zaznaczono:

- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- 2 obiekty zabytkowe o wyjątkowych wartościach artystycznych i historycznych (obiekty sakralne);

W Gminie Czerwonak zaznaczono:

- proponowany do powołania pomnik historii;
- obiekt zabytkowy o wyjątkowych wartościach artystycznych i historycznych (obiekt sakralny);
- obszar cenny kulturowo - proponowana lokalizacja parku kulturowego (10);
- szlak kościołów drewnianych wokół puszczy zielonki;
- droga św. Jakuba;
- szlak cysterski;

- stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej;

W Gminie Dopiewo zaznaczono:

- obiekt zabytkowy o wyjątkowych wartościach artystycznych i historycznych (obiekt rezydencjonalny);

W Gminie Kleszczewo zaznaczono:

- sanktuarium i miejsce spotkań religijnych (główny ośrodek kultu religijnego);
- europejski szlak romański

W Gminie Komorniki zaznaczono:

- regionalny szlak dziedzictwa – trasa Kórnicka;
- ośrodek o wysokim znaczeniu usług kultury;

W Gminie Kostrzyn zaznaczono:

- europejski szlak romański;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- obiekt zabytkowy o wyjątkowych wartościach artystycznych i historycznych (obiekt rezydencjonalny);
- 5 stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej;

W Gminie Kórnik zaznaczono:

- obszar cenny kulturowo - proponowana lokalizacja parku kulturowego (18);
- europejski szlak romański,
- szlak piastowski;
- regionalny szlak dziedzictwa – trasa Kórnicka;
- proponowany obiekt UNESCO;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- obiekt zabytkowy o wyjątkowych wartościach artystycznych i historycznych (obiekt rezydencjonalny);
- pomnik historii;
- ośrodek o wysokim znaczeniu usług kultury;
- stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

W Gminie Luboń:

- obszar o zachowanych wartościach kultury ludowej;
- miejsce pamięci narodowej;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- ośrodek o wysokim znaczeniu usług kultury;
- stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

W Gminie Mosina:

- obszar o zachowanych wartościach kultury ludowej;
- obszar cenny kulturowo - proponowana lokalizacja parku kulturowego (20);
- droga św. Jakuba;
- regionalny szlak dziedzictwa – trasa Kórnicka;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- ośrodek o wysokim znaczeniu usług kultury;
- obiekt zabytkowy o wyjątkowych wartościach artystycznych i historycznych (obiekt rezydencjonalny);
- pomnik historii.

W Gminie Murowana Goślina:

- obszar cenny kulturowo - proponowana lokalizacja parku kulturowego (10);
- droga św. Jakuba;
- szlak cysterski;
- szlak kościołów drewnianych wokół puszczy zielonki;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny nieujęty w rejestrze zabytków);
- 6 stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

W Gminie Pobiedziska:

- obszar cenny kulturowo - proponowana lokalizacja parku kulturowego (10);
- szlak piastowski;
- proponowany obiekt UNESCO;
- szlak kościołów drewnianych wokół puszczy zielonki;
- europejski szlak romański;
- ośrodek o wysokim znaczeniu usług kultury;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- obiekty związane ze szlakiem piastowskim;
- 2 stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.

W Gminie Puszczykowo:

- regionalny szlak dziedzictwa – trasa Kórnicka;

W Gminie Rokietnica:

- stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.

W Gminie Stęszew:

- regionalny szlak dziedzictwa – szlak wiatraczny;
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny nieujęty w rejestrze zabytków);

W Gminie Suchy Las:

- brak.

W Gminie Swarzędz:

- ośrodek o wysokim znaczeniu usług kultury;
- obszar cenny kulturowo - proponowana lokalizacja parku kulturowego (10);
- historyczny układ przestrzenny (układ urbanistyczny ujęty w rejestrze zabytków);
- szlak piastowski;
- proponowany obiekt UNESCO;
- szlak kościołów drewnianych wokół puszczy zielonki;
- droga św. Jakuba;
- europejski szlak romański;
- stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.

W Gminie Tarnowo Podgórne:

- szlak cysterski.

Przez obszar powiatu przechodzą także obiekty liniowe, takie jak:

- konny szlak turystyczny;
- szlak pieszy;
- rowerowy szlak turystyki aktywnej o znaczeniu międzynarodowym;

- Wielkopolski System Szlaków Rowerowych;
- Wielka Pętla Wielkopolski.

Audyt Krajobrazowy Województwa Wielkopolskiego

Uchwałą nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Sejmik Województwa Wielkopolskiego przyjął Audyt Krajobrazowy Województwa Wielkopolskiego (bip.umww.pl/279---k_122---k_1---audyt-krajobrazowy-województwa-wielkopolskiego). Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Audyt krajobrazowy jest dokumentem o złożonej strukturze, składającym się z szeregu plików tekstowych, tabelarycznych oraz graficznych.

Dokument składa się z 7. części:

- tekst wprowadzający;
- krajobrazy WLKP;
- charakterystyka krajobrazów;
- ocena krajobrazów;
- priorytety;
- krajobrazy formy ochrony;
- propozycje form ochrony.

W części pierwszej wskazano, że wyróżniającym się elementem mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe. Podkreślono, iż szczególne znaczenie dla krajobrazu Wielkopolski mają: układy przestrzenne miast i wsi o zachowanych walorach historycznych i kompozycyjnych, zespoły rezydencjonalno-parkowe, których wyjątkowe zagęszczenie występuje głównie w środkowej i południowej części województwa, aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych, charakterystyczne dla komponowanego krajobrazu rolniczego czy obszary tradycyjnego osadnictwa wiejskiego. Największe nagromadzenie elementów kultury materialnej występuje w centralnej i południowej części województwa. W Wielkopolsce zachowały się najstarsze ślady związane z historią powstawania państwa polskiego i kształtowaniem się tożsamości narodowej Polaków. Zasoby te położone są w kluczowym paśmie kulturowym województwa – na Szlaku Piastowskim. Wielkopolska charakteryzuje się wysokim nasyceniem obiektów objętych ochroną prawną. Do rejestru zabytków nieruchomych wpisane są 7923 obiekty, wśród których najliczniejszą grupą są obiekty sakralne, często dominujące w panoramach miast i wsi. Pośród nich wyróżniają się kościoły drewniane skoncentrowane przede wszystkim pomiędzy Poznaniem a Gnieznem (szlak turystyczny propagujący dziedzictwo drewnianej architektury sakralnej na terenie gmin skupionych w związku międzygminnym „Puszcza Zielonka”). W rejestrze zabytków ujęte zostały również obiekty archeologiczne, spośród których istotne znaczenie mają te o własnej formie krajobrazowej. Ponadto w Audycie podano, że szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej oraz towarzyszące przy nich parki, często stanowiące wyróżniki krajobrazowe. Jako najciekawsze wymieniono m.in. rezydencje w Kórniku, Rogalinie, Gołuchowie, Czarniejewie, Antoninie, Ciężeniu, Dobrzycy, Lewkowie, Pawłowicach, Śmiełowie, Turwi czy Wąsowie. Istotnym elementem są także zabytkowe cmentarze, których liczbę oszacowano na ok. 2500. Wśród pozostałych elementów krajobrazu Wielkopolski wymieniono zabytkowe wiatraki, występujące głównie w południowej części województwa, kopalnię soli w Wapnie, Pomnik Zagłady obejmujący Muzeum Martyrologiczne – Obóz w Chełmnie nad Nerem, zlokalizowany w tzw. Lasach Rzuchowskich, czy historyczną zabudowę znajdującą się na obszarze zabytkowych układów urbanistycznych (140 wpisanych do rejestru zabytków) oraz ruralistycznych (5 wpisanych do rejestru

zabytków). Szczególną wartością krajobrazu województwa są pomniki historii, których na terenie województwa jest 11 (wśród nich są dwa na terenie powiatu poznańskiego : Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli oraz Rogalin – zespół pałacowo-parkowy z obszarem dawnego majątku ziemskiego). Na terenie województwa znajdują się również parki kulturowe (2) oraz parki krajobrazowe (2). Ponadto w obszarze Wielkopolski występują obszary o zachowanych cechach krajobrazu historycznie ukształtowanego przez działalność sławnych rodów m.in. m.in. w okolicach Antonina, Leszna i Rydzyny, Gołuchowa, Turwi czy Kórnik i Rogalina oraz zakonów m.in. cysterek w Owińskach, a także obszary kolonizacji olęderskiej, obszary ukształtowane przez zasady polityczne, prawne i obyczajowe obowiązujące w różnych okresach historycznych i kształtujące przestrzeń miast czy obszary związane z kulturą ludową grup etnograficznych.

Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027

Komisja Europejska z dniem 5 grudnia 2022 r. zatwierdziła program Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027 Decyzją Wykonawczą C(2022) 9044. W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie dla Wielkopolskiej gospodarki.
2. Fundusze Europejskie dla zielonej Wielkopolski.
3. Fundusze Europejskie na zrównoważonej mobilności miejskiej w Wielkopolsce.
4. Lepiej połączona Wielkopolska w UE.
5. Fundusze Europejskie wspierające społeczną infrastrukturę dla Wielkopolan.
6. Fundusze Europejskie dla Wielkopolski o silniejszym wymiarze społecznym.
7. Fundusze Europejskie na Wielkopolskie inicjatywy lokalne.
8. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (EFRR).
9. Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (EFS+).
10. Sprawiedliwa transformacja Wielkopolski Wschodniej.
11. Pomoc techniczna (EFRR).
12. Pomoc techniczna (EFS+).
13. Pomoc techniczna (FST).

W programie przedstawiono cele szczegółowe, w tym np.:

- RSO4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych. W uzasadnieniu opracowania ww. celu wskazano między innymi, że obiekty zabytkowe są ważnym elementem zasobu danego obszaru, podnoszącym jego atrakcyjność turystyczną i definiującego w znacznym stopniu możliwości budowy marki, potencjału rozwojowego, uwarunkowanego specyfiką danego miejsca, jak i z punktu widzenia wzmacniania czynników rozwoju społeczno-gospodarczego (rozwoju kapitału społecznego, kreatywności i innowacyjności);
- RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich. Uzasadniając potrzebę celu szczegółowego zapisano m.in., że ponad 1/5 powierzchni miast podlega procesom degradacji i wymaga rewitalizacji. Region charakteryzuje się największą w skali kraju powierzchnią gruntów zdewastowanych i zdegradowanych;
- RSO5.2. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwojowi społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie. W

uzasadnieniu odwołano się do obiektów zabytkowych, tj. wskazano, że na terenach wiejskich znajdują się liczne obiekty zabytkowe, zespoły pałacowo-ogrodowe czy zespoły folwarczne, które ulegają stopniowej degradacji, a przy braku renowacji na trwałe zostanie utracone nie tylko lokalne, ale i regionalne dziedzictwo kulturowe.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Powiatowemu Programowi Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028.

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Strategia Rozwoju Powiatu Poznańskiego do 2030 roku

Opracowanie składa się z dwóch części:

1. Diagnoza strategiczna Powiatu Poznańskiego.
2. Cele i działania strategiczne Powiatu Poznańskiego.

W części pierwszej jednym z podrozdziałów dokumentu jest diagnoza Powiatu Poznańskiego dotycząca dziedzictwa kulturowego. Opisane zostały zasoby dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego Powiatu podkreślając, że pod względem bogactwa dóbr kultury powiat poznański charakteryzuje się dużą zasobnością, stanowiącą znaczącą część potencjału kulturowego Wielkopolski. W wojewódzkiej ewidencji zabytków ujęto ok. 4750 obiektów, a w rejestrze zabytków blisko 500. W formie tabelarycznej przedstawiono liczbę obiektów zabytkowych z rozróżnieniem na ich funkcje. Podano także informację, że w rejestrze zabytków ruchomych figuruje ok. 800 obiektów na mocy 57 decyzji. Wymieniono również placówki gromadzące zbiory historyczne. Wskazano, że na terenie powiatu odnotowuje się 7 165 stanowisk archeologicznych, w tym 50 wpisanych do rejestru zabytków. W osobnych podsekcjach opisano stan zachowania zabytków nieruchomych i archeologicznych oraz główne postulaty konserwatorskie. Przedstawiono analizę SWOT dla dziedzictwa kulturowego powiatu, a na jej podstawie główne wyzwania z jakimi należy się zmierzyć w najbliższych latach.

W części drugiej Strategii znalazła się misja i rozwój Powiatu Poznańskiego. Misja Samorządu Powiatu Poznańskiego brzmi: „Rozwijamy potencjał społeczny i gospodarczy naszego Powiatu dla dobra jego mieszkańców, dbając o środowisko przyrodnicze w myśl zasad zrównoważonego rozwoju”. Z kolei wizja to: „Powiat Poznański, tworząc z miastem Poznań wielkomiejską Metropolię, rozwija się dynamicznie i zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Mieszkańcy Powiatu mają dobry dostęp do miejsc pracy, edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i wypoczynku oraz zapewnione czyste środowisko i poczucie bezpieczeństwa publicznego. Nowoczesna gospodarka, lokalny kapitał społeczny i wysoki poziom usług publicznych, gwarantując stały rozwój demograficzny i gospodarczy Powiatu oraz wysoki w skali kraju poziom życia jego mieszkańców”.

Strategia zawiera cele strategiczne, operacyjne i działania Powiatu Poznańskiego. Wyznaczone cele strategiczne i odpowiadające im cele operacyjne to:

1. Ochrona i kształtowanie walorów środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego Powiatu Poznańskiego
 - 1.1 Poprawa stanu środowiska przyrodniczego
 - 1.2 Ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego
 - 1.3 Rozwój potencjału turystycznego powiatu i tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych
 - 1.4 Rozwój infrastruktury i oferty sportowo - rekreacyjnej
2. Poprawa zdrowia i zmniejszenie nierówności społecznych w zdrowiu oraz wzrost integracji społecznej mieszkańców powiatu poznańskiego. Porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli
 - 2.1 Poprawa zdrowia i związanej z nim jakości życia oraz zwiększenie dostępności do opieki zdrowotnej
 - 2.2 Wzmocnienie integracji społecznej
 - 2.3 Współpraca z organizacjami pozarządowymi i rozwój społeczeństwa obywatelskiego
 - 2.4 Rozwój działalności kulturalnej
 - 2.5 Podwyższenie stanu i poczucia bezpieczeństwa
3. Rozwój edukacji, rynku pracy i wspieranie rozwoju gospodarczego powiatu poznańskiego
 - 3.1 Rozwój edukacji ponadgimnazjalnej, podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych mieszkańców
 - 3.2 Promocja zatrudnienia i przeciwdziałanie bezrobociu
 - 3.3 Wpieranie rozwoju gospodarczego Powiatu
4. Rozwój zrównoważonego i zintegrowanego transportu na terenie powiatu poznańskiego
 - 4.1. Rozbudowa i przebudowa sieci drogowej
 - 4.2. Rozwój systemu transportu zbiorowego na terenie powiatu poznańskiego
5. Rozwój przyjaznej administracji, współpraca samorządowa i kształtowanie wizerunku powiatu poznańskiego
 - 5.1 Doskonalenie usług administracyjnych
 - 5.2 Współpraca Samorządu Powiatowego z otoczeniem
 - 5.3 Kształtowanie dobrego wizerunku Powiatu

Dla każdego celu operacyjnego określono szczegółowe zadania. W ramach celu 1.2 Ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego wyznaczono następujące zadania odnoszące się do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego:

- zapewnienie właściwej opieki nad własnymi obiektami zabytkowymi oraz sprawnej administracji w zakresie dóbr kultury;
- rozwój kompleksowej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami.

5.2. Charakterystyka powiatu i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1. Położenie powiatu

Powiat Poznański położony jest w centralnej części województwa wielkopolskiego. Zajmuje obszar 189 992 ha, co stanowi ok. 6,37% powierzchni województwa (GUS, 2024).

Ryc. 1. Powiat Poznański na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na północy – z Powiatem Obornickim (woj. wielkopolskie);
- na północnym-wschodzie – z Powiatem Wągrowieckim (woj. wielkopolskie);
- na wschodzie – z Powiatem Gnieźnieńskim (woj. wielkopolskie);
- na wschodzie – z Powiatem Wrzesińskim (woj. wielkopolskie);
- na południowym-wschodzie – z Powiatem Średzkim (woj. wielkopolskie);
- na południu – z Powiatem Śremskim (woj. wielkopolskie);
- na południu – z Powiatem Kościańskim (woj. wielkopolskie);
- na południowym-zachodzie – z Powiatem Grodziskim (woj. wielkopolskie);
- na zachodzie – z Powiatem Nowotomyskim (woj. wielkopolskie);
- na północnym-zachodzie – z Powiatem Szamotulskim (woj. wielkopolskie).

Ryc. 2. Powiat Poznański na tle powiatów w woj. wielkopolskim

Źródło: opracowanie własne

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Powiat Poznański znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Pojezierze Południowobałtyckich oraz makroregionu Pojezierze Wielkopolskie i na niewielkim obszarze w części południowej – Pradolina Warciańsko-Odrzańska. W końcowej klasyfikacji mezoregionalnej, na terenie powiatu odnotowuje się mezoregiony:

- Wysoczyzna Grodziska;
- Kotlina Śremska;
- Równina Wrzesińska;
- Pojezierze Gnieźnieńskie;
- Poznański Przełom Warty;
- Pojezierze Poznańskie.

Na obszarze Powiatu Poznańskiego znajduje się 17 gmin, w tym:

- 2 gminy miejskie (Luboń, Puszczykowo);
- 8 gmin miejsko-wiejskich (Buk, Kostrzyn, Kórnik, Mosina, Murowana Goślina, Pobiedziska, Stęszew, Swarzędz);
- 7 gmin wiejskich (Czerwonak, Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Rokietnica, Suchy Las, Tarnowo Podgórne).

Ryc. 3. Gminy na terenie Powiatu Poznańskiego

Źródło: opracowanie własne

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Powiat Poznański zamieszkiwany jest przez 454 283 osób, co stanowi ok. 16,7% mieszkańców województwa wielkopolskiego (miejsce zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2024 r. Jest to największy powiat w województwie. Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki wynosi 239,1 osób/km² i jest znacznie wyższy niż w województwie wielkopolskim (116,7 osób/km²), jak i na terenie kraju – 119,4 osób/km² (dane GUS na 2024 r.). Niemal wszystkie gminy na terenie powiatu liczą ponad 10 tys. mieszkańców i zaliczyć je należy do dużych jednostek samorządowych. Pod względem liczby mieszkańców największą gminą jest Swarzędz liczący ponad 57 tys.

Tabela 1. Liczba mieszkańców, powierzchnia i gęstość zaludnienia Powiatu Poznańskiego z podziałem na gminy

Lp.	Gmina	Liczba mieszkańców	Powierzchnia (ha)	Gęstość zaludnienia-ludność na 1 km ²
1	Buk	12 948	9 059	142,9
2	Czerwonak	28 194	8 248	341,8
3	Dopiewo	36 602	10 801	338,9
4	Kleszczewo	12 028	7 447	161,5
5	Komorniki	37 073	6 641	558,2
6	Kostrzyn	20 612	15 477	133,2
7	Kórnik	37 858	18 614	203,4
8	Luboń	32 829	1 351	2 430,0
9	Mosina	35 714	17 143	208,3
10	Murowana Goślina	17 054	17 216	99,1
11	Pobiedziska	21 470	18 968	113,2

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Lp.	Gmina	Liczba mieszkańców	Powierzchnia (ha)	Gęstość zaludnienia- ludność na 1 km ²
12	Puszczykowo	9 190	1 639	560,7
13	Rokietnica	24 824	7 930	313,0
14	Stęszew	15 560	17 504	88,9
15	Suchy Las	21 021	11 601	181,2
16	Swarzędz	57 070	10 177	560,8
17	Tarnowo Podgórne	34 236	10 176	336,4
łącznie		454 283	189 992	239,1

Źródło: GUS 2024

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się systematyczny wzrost liczby ludności w Powiecie Poznańskim. W porównaniu do 2015 r. liczba mieszkańców powiatu zwiększyła się o 88 tys. osób (wg danych GUS). Oznacza to, że wzrost liczby mieszkańców wyniósł ponad 24%. Na taki stan rzeczy wpłynął dodatni przyrost naturalny notowany przez całe 10-lecie podobnie, jak i dodatnie saldo migracji w latach 2016-2024 (GUS). W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2024 r. – 454 283, zaś najmniej w 2015 r. – 366 037.

Strukturę demograficzną powiatu tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (22,8%), produkcyjnym (59,9%) oraz poprodukcyjnym (17,4%), (GUS, 2024). Pod względem gospodarczym pozytywnie należy interpretować powyższe dane ze względu na mniejszą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym od osób w wieku przedprodukcyjnym. Zarówno liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, jak i poprodukcyjnym wykazuje trend wzrostowy w latach 2015-2021. W ostatnich latach następuje delikatny trend spadkowy liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. W ostatnim 10-leciu liczba osób w wieku produkcyjnym systematycznie spada. W związku z powyższym sytuacja demograficzna powiatu jest korzystna, pomimo obserwowanego procesu starzenia się społeczeństwa.

Na terenie powiatu udział osób bezrobotnych oscyluje w granicach błędu statystycznego. Jest niewielki i wyniósł z końcem 2024 r. 0,8% (GUS). W ostatnich 10 latach sytuacja na rynku pracy poprawiła się. W 2015 r. poziom bezrobocia był wyniósł 2,0%.

Na terenie Powiatu Poznańskiego z końcem 2024 r. wg danych GUS odnotowano 81 065 podmiotów gospodarczych, w tym 78 749, które należą do sektora prywatnego. Struktura sektora prywatnego składa się na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 62 228, spółki handlowe – 9 127, stowarzyszenia i organizacje społeczne – 1 072, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 962, fundacje – 408, spółdzielnie – 109, fundacje rodzinne – 67. Na sektor publiczny składają się: państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego – 320, spółki handlowe – 65 i spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 1. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów ogółem odnotowano w sektorze G – 15 908, M – 11 223 oraz F – 11 001. Sekcja G to handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, sekcja M to działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, a sekcja F to budownictwo. W latach 2015-2024 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się aż o 25 148 podmioty. W tym czasie najwięcej odnotowano ich w 2024 r. – 81 065, a najmniej w 2015 r. – 55 917. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw, na terenie powiatu występuje: 10 przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 1000 pracowników, 51 podmiotów w przedziale od 250 do 999 osób, 354 pomioty o wielkości od 50 do 249 osób oraz 1 931 mniejszych przedsiębiorstw zatrudniających od 10 -49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 78 719.

Zgodnie z danymi GUS, na terenie powiatu w 2024 r. znajdowało się 61 turystycznych obiektów noclegowych, w tym 57 całorocznych. W ostatnich 10 latach najwięcej obiektów noclegowych odnotowano w 2019 r. – 75, zaś najmniej w 2024 r. – 61. W 2024 r. łączna liczba miejsc noclegowych wyniosła 4 079, w tym 3 804 całorocznych. W 2024 r. liczba cudzoziemców nocujących w ww. obiektach wyniosła 18 672 i wartość ta jest nieznacznie niższa do tych, które miały miejsce jeszcze przed pandemią covid-19. Dla porównania, w 2020 r. odnotowano tylko 7 922 cudzoziemców, którzy korzystali z oferty noclegowej obiektów z terenu powiatu. W ostatnich 10. latach najwyższą wartość miała miejsce w 2018 r. - 22 351. Osoby z: Niemiec – 5 719, Ukrainy – 2 321 oraz Wielkiej Brytanii – 1 351 stanowiły najbardziej liczne grupy cudzoziemców odwiedzających Powiat Poznański w 2024 r.

Przez Powiat Poznański przebiega autostrada A1 oraz drogi ekspresowe S11 i S5, droga krajowa nr 92, liczne drogi wojewódzkie, czy drogi powiatowe o łącznej długości ponad 700 km. Znajduje się tu również gęsta sieć dróg kolejowych o dużym znaczeniu dla transportu pasażerskiego i towarowego. Szlakami tymi kursują pociągi z Poznania w kierunku: Berlina, Szczecina, Koszalina, Bydgoszczy i Gdyni, Warszawy, Katowic i Krakowa, Wrocławia oraz Wolsztyna.

Powiat Poznański to także atrakcyjne miejsce pod względem gospodarczym i inwestycyjnym. Obszar ten jest bardzo dobrze rozwinięty gospodarczo. Co roku przybywają nowe, liczne budynki jednorodzinne, co determinuje rozwój infrastruktury, w tym drogowej.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Potencjał środowiska przyrodniczego wyrazić można m.in. poprzez obszary prawnie chronione, których powierzchnia na terenie Powiatu Poznańskiego z końcem 2024 r. wyniosła 47 963,01 ha, tj. ok. 25% całej powierzchni powiatu. Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie powiatu występuje:

- park narodowy „Wielkopolski Park Narodowy” – kod PL.ZIPOP.1393.PN.20, utworzenie: 1957-04-01;
- rezerwat przyrody „Krajkowo” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.107, utworzenie: 1958-08-21;
- rezerwat przyrody „Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.201, utworzenie: 1962-11-22;
- rezerwat przyrody „Las Mieszany w Nadleśnictwie Łopuchówko” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.865, utworzenie: 1962-11-22;
- rezerwat przyrody „Goździk Siny w Grzybnie” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.230, utworzenie: 1964-08-17;
- rezerwat przyrody „Śnieżycowy Jar” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.321, utworzenie: 1975-05-01;
- rezerwat przyrody „Jezioro Pławno” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.364, utworzenie: 1978-11-01;
- rezerwat przyrody „Gogulec” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1364, utworzenie: 2001-12-01;
- park krajobrazowy „Lednicki Park Krajobrazowy” – kod PL.ZIPOP.1393.PK.93, utworzenie: 1988-05-26;
- park krajobrazowy „Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka” – kod PL.ZIPOP.1393.PK.60, utworzenie: 1993-09-20;
- park krajobrazowy „Park Krajobrazowy Promno” – kod PL.ZIPOP.1393.PK.53, utworzenie: 1993-09-20;
- park krajobrazowy „Rogaliński Park Krajobrazowy” – kod PL.ZIPOP.1393.PK.66, utworzenie: 1997-07-23;

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

- obszar chronionego krajobrazu „Rynny Jeziora Lusowskiego i Doliny Samy” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.325, utworzenie: 1997-01-01;
- obszar chronionego krajobrazu „Jeziora Niepruszewskiego” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.241, utworzenie: 2001-03-14;
- obszar chronionego krajobrazu „Dolina Samicy Kierskiej” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.341, utworzenie: 2000-05-19;
- obszar chronionego krajobrazu „Biedrusko” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.495, utworzenie: 1995-01-01;
- obszar chronionego krajobrazu „Dolina rzeki Wiryńki” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.501, utworzenie: 1998-01-01;
- obszar chronionego krajobrazu „Dolina Cybiny w Poznaniu” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.274, utworzenie: 2008-10-21;
- obszar chronionego krajobrazu „Obszar Chronionego Krajobrazu w gminie Kórnik” – kod PL.ZIPOP.1393.OCHK.648, utworzenie: 1993-01-29;
- rezerwat przyrody „Żywiec Dziewięciolistny” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.4, utworzenie: 1974-10-01;
- rezerwat przyrody „Okrągłak” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1517, utworzenie: 2008-11-07;
- rezerwat przyrody „Las Liściasty w Promnie” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1537, utworzenie: 1954-12-04;
- rezerwat przyrody „Jezioro Drążynek” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1552, utworzenie: 1954-12-04;
- rezerwat przyrody „Jezioro Czarne” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1561, utworzenie: 1959-09-15;
- rezerwat przyrody „Leśna Ostoja koło Promna im. Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1746, utworzenie: 2025-06-04;
- obszar natura 2000 „Rogalińska Dolina Warty” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300012.H, utworzenie: 2008-01-15;
- obszar natura 2000 „Ostoja Wielkopolska” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300010.H, utworzenie: 2008-01-15;
- obszar natura 2000 „Buczyna w Długiej Goślinie” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300056.H, utworzenie: 2011-02-08;
- obszar natura 2000 „Dolina Średzkiej Strugi” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300057.H, utworzenie: 2011-02-08;
- obszar natura 2000 „Uroczyska Puszczy Zielonki” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300058.H, utworzenie: 2011-02-08;
- obszar natura 2000 „Biedrusko” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300001.H, utworzenie: 2008-01-15;
- obszar natura 2000 „Bądlewo-Bieczyny” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300039.H, utworzenie: 2011-02-08;
- obszar natura 2000 „Dolina Cybiny” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300038.H, utworzenie: 2011-02-08;
- obszar natura 2000 „Ostoja koło Promna” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH300030.H, utworzenie: 2011-02-08;
- obszar natura 2000 „Dolina Samicy” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB300013.B, utworzenie: 2007-10-13;
- obszar natura 2000 „Ostoja Rogalińska” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB300017.B, utworzenie: 2007-10-13;

- 389 pomniki przyrody;
- 11 użytków ekologicznych.

Lesistość powiatu wynosi 22,5% jej powierzchni i jest to ogółem 43 899,59ha. Grunty leśne publiczne to 41 449,64 ha, zaś grunty leśne prywatne to 2 449,95 ha. W latach 2015-2023 powierzchnia gruntów leśnych zwiększyła się o 282 ha. Zadrzewienia występują głównie w północnej części powiatu, na terenie gmin: Czerwonak, Murowana Goślina, Suchy Las. Duże nagromadzenie terenów zadrzewionych znajduje się także w Gminie Mosina i Kórnik. Pod względem przynależności do form ochrony przyrody tereny leśne znajdują się w Wielkopolskim Parku Narodowym, Rogalińskim Parku Krajobrazowym, Puszczy Zielonka, Parku Krajobrazowy „Promno” oraz na terenie rezerwatów przyrody.

Sieć hydrograficzną powiatu tworzy rzeka Warta przepływająca przez Gminę Mosina oraz tworząca naturalne granice między gminami Komorniki-Mosina, Puszczykowo-Mosina, Suchy Las-Czerwonak, Suchy Las-Murowana Goślina. Posiada ona na terenie powiatu 8 dopływów: Wiryńka, Strumień Junikowski, Struga Goślińska (Trojanka), Kanał Mosiński, Samica Kierska, Cybina, Główna i Kopla. Do pozostałych ważnych cieków wodnych należy zaliczyć także: Bogdanekę, Głuszynkę, Kanał Szymanowo-Grzybno, Małą Wełnę, Mogilnicę, Potok Junikowski, Przeźmierkę, Samę, Samicę Stęszewską, Wrześnicę, Zagankę. Na terenie powiatu występują liczne jeziora. Najwięcej znajduje się na terenie gminy Pobiedziska, Murowana Goślina i Stęszew. Do znanych jezior wykorzystywanych na cele turystyczne zaliczyć można: Jezioro Chomęckie, Jezioro Jarosławieckie, Jezioro Kórnickie, Jezioro Biedruchowo, Jezioro Lusowskie, Jezioro Łódzko-Dymaczewskie. Do innych ważnych jezior należy zaliczyć: Bnińskie, Kórnickie, Skrzyńskie Duże, Góreckie, Łódzko-Dymaczewskie, Witobelskie, Strykowski, Niepruszewskie, Lusowskie, Kierskie, Swarzędzkie.

Ukształtowanie terenu powiatu ma charakter równinny. Najniżej położone tereny występują w dolinie rzek. Rzeźba terenu jest bardzo urozmaicona, występuje bogactwo form polodowcowych. Na północ od Poznania występuje ciąg pagórków czołowo – morenowych, sięgających wysokość do ok. 154 m. n. p. m (Góra Moraska).

5.2.4. Zarys historii powiatu

Powiat Poznański to region o bardzo bogatej historii. Początki osadnictwa na tych ziemiach przypadają na schyłkowy paleolit. Zachowane zostały znaleziska z epoki neolitu, brązu i wczesnej epoki żelaza. Jest to obszar silnie związany z głównym osadnictwem Wielkopolski w pierwszych wiekach państwa polskiego. Dużą rolę odegrał sąsiadujący Poznań, który obok Gniezna był jednym z głównych grodów pierwszych Piastów – ośrodkiem pełniącym funkcje ponadregionalne. Na terenach tych krzyżowały się historyczne szlaki handlowe, bez których rozwój gospodarczy regionu nie byłby możliwy. W X-XII w. powstawały główne wsie i osady. Później zakładano na tzw. prawie niemieckim lokacje o łanowym systemie gospodarki. Tym sposobem większość regionu uzyskała typowo rolniczy charakter podnosząc jakość i dochodowość z upraw. Wraz z rozwojem rolnictwa dynamicznie zaczęło rozwijać się rzemiosło w ośrodkach miejskich (młynarstwo, rzeźnictwo, mleczarstwo, piekarstwo, piwowarstwo), czy produkcja wełny. Jednocześnie rozbudowywano główne trakty i drogi. Przy nich stawiano karczmy oraz zakłady, takie jak kowalskie, krawieckie, szewskie oraz inne nastawione na obsługę przejezdnych. Np. w 1435 r. w Będlewie koło Stęsiewa funkcjonowały 3 karczmy.

Jednym z najstarszych miast Powiatu Poznańskiego jest Kostrzyn, który otrzymał prawa miejskie z rąk Przemysła I już w 1251 r. (2 lata wcześniej niż Poznań). Pobiedziska zostały miastem w 1257 r. – tytuł ten nadał również Przemysław I. Prawie przez cały okres swojego istnienia były miastem królewskim. Do innych ośrodków królewskich z terenu powiatu należy zaliczyć Buk, który prawa miejskie otrzymał w

1289 r. Stęszew wzmiankowany jest w XII w., jednak prawa miejskie otrzymał w 1370 r. Do bardzo ważnych ośrodków zaliczyć należy także Murowaną Goślinę, która otrzymała akt lokacyjny przed 1389 r. Na terenie tej gminy liczne ślady osadnictwa pochodzą z północnej części jednostki, gdzie w pierwszej monarchii piastowskiej przebiegał szlak komunikacyjny z Rogoźną przez Radzim w kierunku Poznania. Z kolei w części południowej przechodził ważny szlak komunikacyjny z Gniezna i Ostrowa Lednickiego – prowadzący na zach. (w kierunku Pomorza Zachodniego i Ziemi Lubuskiej) przez radzimską przeprawę warciańską. O randze Murowanej Gośliny świadczy pobudowany romański kościół z XII lub XIII w., wzniesiony na wyniesieniu goślińskim. W 1395 r. prawa miejskie otrzymał Bnin (dzisiejsza południowa część Kórnik) na mocy nadania przez króla Władysława Jagiełłę. Była to siedziba kasztelanów bnińskich. W 1426 r. ten sam przywilej otrzymał Kórnik, który od poł. XVII w. przejął najważniejsze funkcje, spychając tym samym Bnin na drugi plan. Mosina uzyskała prawa miejskie od Mikołaja Przedpełkowica w 1302 r. Lokacja królewska miała miejsce dopiero w 1429 r., kiedy król Polski Władysław Jagiełło na mocy prawa magdeburskiego przyznał Mosinie prawo do organizacji dwóch jarmarków rocznie. Późniejszą lokacją może poszczycić się Swarzędz. Do 1638 r., kiedy otrzymał prawa miejskie był dobrze rozwiniętą osadą należącą do rodziny Łodziów, a od XV w. do Górków. Kolejne nadanie praw miejskich z terenu dzisiejszego Powiatu Poznańskiego miało miejsce dopiero w 1954 r. i dotyczyło Lubonia (prywatnej osady znanej już w XIV w.), jako ośrodka połączonego z 3 miejscowości: Lubonia, Żabikowa i Lasku. Dynamiczny rozwój tych terenów związany był z działaniem nowoczesnych fabryk, które przez wiele lat kreowały wizerunek tych ziem. Obecnie dominuje tu zabudowa mieszkaniowa, będąca zapleczem aglomeracji poznańskiej.

Rozwój obszarów należących obecnie do Powiatu Poznańskiego był w XV i XVI w. związany z dobrze rozwiniętą gospodarką folwarczną oraz intensywną urbanizacją. W tym też czasie region charakteryzował się najszybszymi w kraju zmianami urbanizacyjnymi. Zakładano nowe wioski, likwidowano nieużytki, zaś istniejące ośrodki silnie się rozwijały. Dzięki dogodnym przebiegom szlaków handlowych produkowane tu towary sprzedawano także do innych krajów. Wyróżniającym się produktem były wyroby włókiennicze, które przez kilkaset lat dawały pozycję lidera w kraju. Szczególne znaczenie przypisuje się ośrodkom takim jak: Buk, Swarzędz i Stęszew. Z kolei rejon Murowanej Gośliny i Owińsk słynął z bardzo dochodowej produkcji unikalnego czerwonego barwnika do tkanin – słynnego polskiego czerwca sprzedawanego do wielu krajów Europy. Oprócz eksportowanego sukna, wełny, barwników oraz produktów gotowych (pończochy i czepce) wymienić należy wyroby rolnicze: zboża, mąki, kasze, miody, tłuszcze, pierze, puch i inne. Na skutek potopu szwedzkiego w XVII w. rozwój regionu został gwałtownie zakończony. W tym też wieku miejsce miały liczne klęski żywiołowe i pożary, np. w Kostrzynie, Swarzędzu, czy Mosinie. XVII i XVIII w. to także liczne epidemie i zarazy (zwłaszcza cholery), największe występowały w latach 1660-1662, 1667, 1704 i 1707.

Wraz z utratą przez Polskę niepodległości z końcem XVIII w. Wielkopolska, jak i obszar obecnego Powiatu Poznańskiego dostał się pod pruską okupację. Wielu mieszkańców powiatu brało udział w narodowo-wyzwoleńczych walkach, takich jak Insurekcja Kościuszkowska w 1794 r., czy w późniejszych powstaniach. W okresie napoleońskim okolice Poznania, tj. Owińska, Swarzędz, czy Mosina były odwiedzane przez samego Napoleona Bonaparte w celu wyznaczenia lokalizacji twierdzy wojskowej. W 1815 r. powstało Wielkie Księstwo Poznańskie. W kolejnych latach zaczęły powstawać liczne organizacje patriotyczne, także tajne wspierające militarnie powstanie 1830-31 r. 3 maja 1848 r. Jakub Krauthofer-Krotowski uroczyście ogłosił w Mosinie niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej zwanej Rzeczypospolitą Mosińską. Ten krótkotrwały 5 – dniowy epizod zakończony został przegraną bitwą z Prusakami pod Rogalinem. Aż do odzyskania przez Polskę Niepodległości na terenie powiatu organizowano strajki, protesty oraz działania na rzecz obrony polskości, tradycji, kultury i tożsamości

narodowej. W Powstaniu Wielkopolskim uczestniczyło wielu mieszkańców spod Poznania. Szczególną rolę w walkach zbrojnych odegrali mieszkańcy Kórnik, którzy opanowali dworzec w Poznaniu oraz wyzwolili swoje miasto już w drugim dniu Powstania (29 grudnia 1918 r.). Szeregi powstańcze zasilili także mieszkańcy Stęszewa, którzy wsparli walki w Poznaniu i uczestniczyli w szturmie na lotnisko Ławica oraz później przyczynili się do zdobycia Wolsztyna. W Buku po wybuchu Powstania zorganizowano kompanię bukowską pod dowództwem kpt. Witolda Wegnera, która oswobodziła okoliczne miejscowości i brała udział w walkach na froncie zach. pod Zbąszynem.

Wraz z pocz. XVIII w. w okolicy Lubonia sprowadzono ludność z Bawarii. Byli to katolicy z okolic Bambergu. Dzięki ich pracowitości i umiejętności gospodarowania, zniszczone i wyludnione obszary Lubonia szybko uległy odbudowie. Powszechnie nazywano ich Bambrami. Wywarli oni znaczny wpływ na gospodarkę i kulturę regionu poprzez charakterystyczne budownictwo oraz wyróżniający się strój kobiecy, którego elementy zostały zapożyczone w strojach poznańskich.

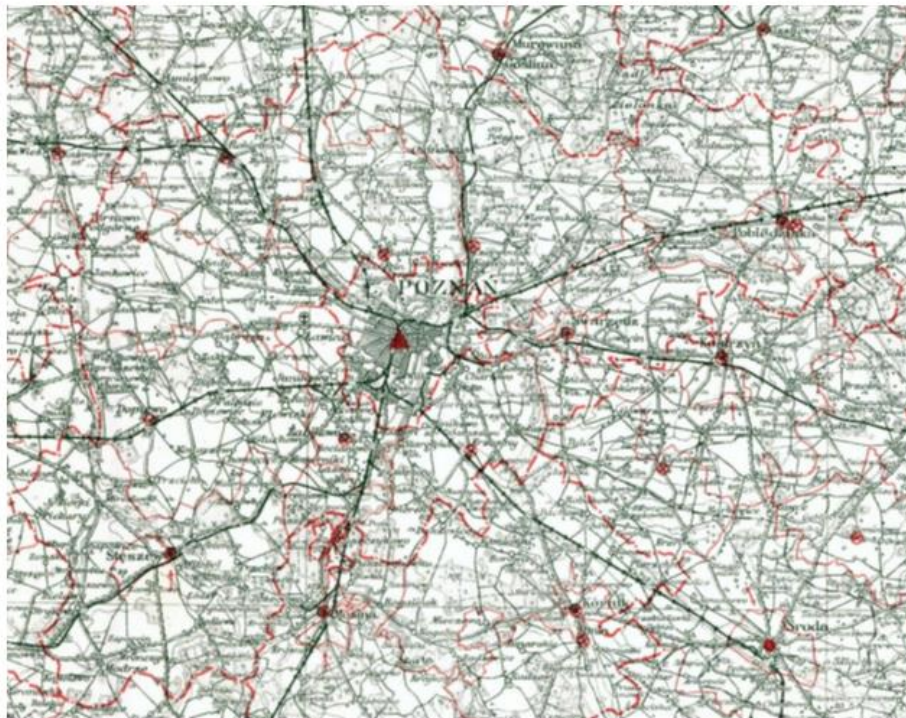
Do najfńdszych miejscowości powiatu należy zaliczyć Puszczykowo. Z końcem XIX w. stało się ulubionym miejscem odpoczynku dla Poznaniaków. Wybudowane zostały letnie domy, pensjonaty, murowane wille. Intensywny rozwój ruchu kolejowego na tych terenach przypada na okres międzywojnia. W niedzielę i święta przejazdy wycieczkowe z Poznania do Puszczykowa odbywały się na masową skalę. Zbudowano nawet odrębny tor, aby komunikacja mogła sprawnie funkcjonować i nie zakłócać pozostałych połączeń.

Duże znaczenie dla regionu miała budowa w 1826 r. szosy z Poznania do Berlina. W 1835 r. rozpoczęto budowę traktu drogowego z kierunku Głogowa przechodzącego przez Stęszew i Komorniki. Kolejne inwestycje to budowy dróg w latach 1846-1858 w kierunku Torunia i Warszawy. W 1848 r. Poznań uzyskał pierwsze połączenie kolejowe przez Rokietnicę i Szamotuły ze Stargardem. W latach 1853-56 zbudowano linię kolejową, która do dziś przez Mosinę łączy Poznań z Wrocławiem. Realizowano kolejne inwestycje, dzięki którym Powiat Poznański otrzymał już z końcem XIX w. gęstą, dobrze zorganizowaną sieć linii kolejowych, która przyczyniła się do przyspieszenia rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego regionu.

Ważnym wydarzeniem było odebranie przez Prusaków własności ziem klasztorowi Cystersów w Owińskich i sprzedaż ich rodzinie von Treskow wraz z końcem XVIII w. Był to wielki majątek niemiecki, podobnie jak i dobra w Jeziorach koło Buku należące do Heinricha von Tiedemanna. W 2 poł. XIX w. z rąk rodziny Moszczeńskich herbu Nałęcz, dobra trafiły w 2 poł. XIX w. do Niemca Rudolfa Griebela. W Gołęczewie wybudowano zagrody rolnicze na wzór niemieckich domów z różnych części Niemiec, które do dziś zostały częściowo zachowane. W okresie dwudziestolecia międzywojennego wielu niemieckich kolonistów zdecydowało się na powrót do Niemiec i ich majątki ponownie trafiły do polskich właścicieli.

Administracyjnie, Powiat Poznański jest jednostką o genezie XIV w., kiedy to zaczęto tworzyć w Polsce szlacheckie okręgi sądowe. Powiaty zastąpiły w 2 poł. XIV w. kasztelanie i związane były z rosnącym znaczeniem szlachty w życiu publicznym. Do głównego miasta powiatu szlachta zjeżdżała się na wiece, głównie sądowe. Na czele powiatu stawał starosta. W XVI w. Powiat Poznański obejmował bardzo rozległy teren wynoszący ponad 8 700 km². Obszar ten obejmował tereny aż po Chodzież, Wieleń i Międzyrzecz. W okresie zaborów powierzchnię powiatu poznańskiego (Landkreis) zmniejszono do 1 301 km², które zamieszkiwało około 92 tys. mieszkańców. W 1887 r. powiat podzielono na poznański wschodni i poznański zachodni. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, ww. powiaty o łącznej powierzchni 1 273 km² zostały połączone. W 1937 r. Powiat Poznański obejmował tereny bez Mosiny,

Kórnik, Kostrzyna, Kleszczewa, Murowanej Gośliny i Buku. Powrót Poznańskiego Powiatu nastąpił w 1999 r. na mocy ostatnio wprowadzonej reformy administracyjnej kraju.

Ryc. 4. Ziemie Powiatu Poznańskiego w 1937 r.

źródło: www.maps.mapywig.org

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Na terenie Powiatu Poznańskiego nie odnotowuje się parku kulturowego. W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego WIELKOPOLSKA 2020+ wskazano propozycje powołania nowych parków kulturowych z terenu Powiatu Poznańskiego:

- Cysterski PK Owińska – Radojewo (10) na terenie gmin: Czerwonak, Swarzędz i Murowana Goślina;
- Kórnicko-Bniński PK im. Działyńskich (18) na terenie Gminy Kórnik;
- Rogaliński PK im. Raczyńskich (20) na terenie Gminy Mosina.

Poszczególne gminy posiadają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których znajdują się zapisy odwołujące się do ochrony obiektów zabytkowych. Zgodnie z danymi GUS za 2024 r. liczba MPZP i ich pokrycie przedstawia się następująco:

- Gmina Buk – 44 MPZP, pokrycie MPZP 92,5%;
- Gmina Czerwonak – 85 MPZP, pokrycie MPZP ok. 45,4%;
- Gmina Dopiewo – 268 MPZP, pokrycie MPZP 37,9%;
- Gmina Kleszczewo – 53 MPZP, pokrycie MPZP 99,7%;
- Gmina Komorniki – 169 MPZP, pokrycie MPZP 50,3%;
- Gmina Kostrzyn – 90 MPZP, pokrycie MPZP ok. 5,8%;
- Gmina Kórnik – 290 MPZP, pokrycie MPZP ok. 65,7%;
- Gmina Luboń – 41 MPZP, pokrycie MPZP 92,5%;
- Gmina Mosina – 119 MPZP, pokrycie MPZP 31,4%;
- Gmina Murowana Goślina – 129 MPZP, pokrycie MPZP 18,8%;
- Gmina Pobiedziska – 142 MPZP, pokrycie MPZP 78,2%;
- Gmina Puszczykowo – 44 MPZP, pokrycie MPZP 51,8%;
- Gmina Rokietnica – 153 MPZP, pokrycie MPZP 58,4%;
- Gmina Stęszew – 57 MPZP, pokrycie MPZP 8,3%;
- Gmina Suchy Las – 166 MPZP, pokrycie MPZP 78,4%;
- Gmina Swarzędz – 122 MPZP, pokrycie MPZP 44,4%;
- Gmina Tarnowo Podgórne – 316 MPZP, pokrycie MPZP 70,8%.

Osadnictwo i układy przestrzenne

Powiat Poznański wg podziału na typy sieci osadnictwa wiejskiego wg M. Kietczewskiej-Zalewskiej³ należy w większości do typu osadnictwa sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych – sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia (XIX i XX w.), a także w części południowo-zachodniej powiatu do sieci osadnictwa skupionego – sieć wsi średniej wielkości (20-100 domów mieszkalnych), o śródpolnym położeniu zabudowań i węzłowym układzie dróg. Przeważnie feudalnego pochodzenia (Gmina Stęszew i Puszczykowo oraz częściowo Mosina i Komorniki).

Z kolei wg H. Szulc⁴, na terenie Powiatu Poznańskiego pod względem morfogenetycznych występują:

- wsie nieregularne (drogowe, ślepe drogowe, małe owalnice, rozdrożne, okrągłe i okolnice) na przeważającym obszarze powiatu;
- miasta: Luboń, Puszczykowo, Swarzędz, Murowana Goślina;
- rzędówki – w gminach: Murowana Goślina, Buk, Stęszew, Kórnik, Pobiedziska;
- wielodrożnice i kolonie w Gminie Mosina.

Historyczne układy urbanistyczne

Zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego Wielkopolska 2020+ na obszarze Powiatu Poznańskiego znajdują się historyczne układy przestrzenne – układy urbanistyczne ujęte w rejestrze zabytków oraz nieujęte w rejestrze zabytków. Nie odnotowuje się historycznych układów ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków. W poniższej tabeli przedstawiono najważniejsze informacje dotyczące historycznych założeń przestrzennych.

³ Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r.

⁴ Struktura morfogenetyczna osadnictwa wiejskiego, H. Szulc, [w:] Atlas obszarów wiejskich w Polsce, J. Bański (red.), Warszawa 2016 r.

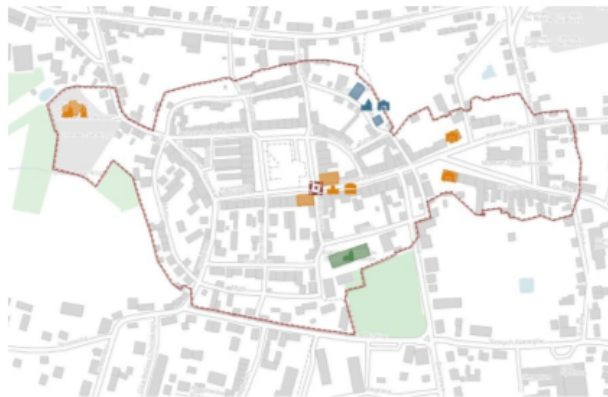
Tabela 1. Historyczne układy urbanistyczne

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Nadanie praw miejskich	Wpis do rejestru zabytków
1	Buk	układ urbanistyczny	1289	806/Wlkp/A z 8.02.1956
2	Głęboć (gm. Murowana Goślina)	układ urbanistyczny	1458	
3	Kostrzyn	założenie urbanistyczne	1251	2236/A z 19.06.1992
4	Kórnik	układ urbanistyczny miasta Kórnik - Bnin	1395, 1426	2199/A z 18.09.1990
5	Luboń	historyczny układ urbanistyczny (Luboń z Żabikowem)	1954	794/Wlkp/A z 24.05.2010
6	Modrze (gm. Stęszew)	układ urbanistyczny	przed 1458	
7	Mosina	układ urbanistyczny	1302	1961/A z 12.10.1984
8	Murowana Goślina	historyczny układ urbanistyczny miasta	przed 1389	410/Wlkp/A z 4.12.2006 i z 12.02.2007
9	Pobiedziska	historyczny układ urbanistyczny	1257	434/Wlkp/a z 4.12.2006
10	Stęszew	historyczny układ urbanistyczny miasta	1370	690/Wlkp/A z 14.08.2008
11	Swarzędz	historyczne założenie urbanistyczne	1638	2255/A z 24.11.1992

źródło: opracowanie własne na podstawie PZP WW

Buk

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie kwadratu o wymiarach 85x85 m. Z narożnika północno-zachodniego odchodzą od niego 2 ulice, podobnie, jak i z narożnika północno-wschodniego i południowo-wschodniego. Jedynie z narożnika południowo-zachodniego odchodzi jedna ulica. Układ jest zwarty i swoim kształtem przypomina typową osadę średniowieczną o kolistym założeniu. Poszerzono go o część zachodnią, gdzie znajduje się kościół cmentarny pw. Świętego Krzyża wraz z cmentarzem przykościelnym oraz o część wschodnią, gdzie znajdują się przedmieścia. Na terenie założenia występują takie zabytki jak: budynek dawnego sądu, dawny szpital św. Ducha, synagoga, szkoła talmudyczna, dawny pałac biskupi oraz dawna kanonia.

Ryc. 5. Urbanistyczny układ Buku

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Kostrzyn

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie prostokąta o wymiarach 75x87 m. Z narożnika północno-zachodniego odchodzą od niego 2 ulice, podobnie, jak i z narożnika północno-wschodniego i południowo-wschodniego. Jedynie z narożnika południowo-zachodniego odchodzi jedna ulica. Na południe od niego znajduje się plac kościelny z zabudową mieszkaniową w części południowej. Jest to jeden z większych układów urbanistycznych z terenu powiatu. W jego północnej części osobną granicą zaznaczono cmentarz parafialny. Na terenie założenia występują takie zabytki jak: kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła oraz dom z poł. XIX w. przy ul. Rynek 5.

Ryc. 6. Urbanistyczny układ Kostrzyna

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Kórnik

Układ urbanistyczny jest złożony i składa się z kilkunastu elementów tworzących zabytkowe założenie. Jego podłużny kształt podyktowany jest warunkami naturalnymi, tj. graniczącym od zachodu Jeziorem Kórnickim. Jednym z elementów kompozycji jest plac rynkowy w Kórniku założony na planie wydłużonego trapezu o długości 300 oraz szerokości 20 m w części północnej i 60 m w części południowej. W centralnej części placu znajduje się zabytkowy budynek ratusza – ob. Urząd Miasta i Gminy. W południowej części układu znajduje się drugi plac rynkowy w Bninie. Założony został na planie prostokąta o wymiarach 70x80 m z centralnie umieszczonym budynkiem ratusza – ob. filia Urzędu Miasta i Gminy. Pomiędzy ww. placami znajduje się pomnik historii – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym-nekropolią właścicieli. Na terenie układu urbanistycznego miasta znajdują się liczne zabytki wpisane do rejestru zabytków, takie jak domy, wyżej wspomniane ratusze, kościół parafialny pw. Wszystkich Świętych wraz z ogrodzeniem i dzwonniami, grodziska w części południowej, kostnica na cmentarzu przy ul. Cmentarnej, kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki parafialny pw. św. Wojciecha, dawna pastorówka, dawny szpital, a także obiekty wchodzące w skład założenia zamkowego wraz z parkiem.

Ryc. 7. Urbanistyczny układ Kórnika

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Luboń

Układ urbanistyczny podzielony jest na dwie części. W północno-zachodnim fragmencie założenia znajduje się plac rynkowy założony na planie prostokąta o wymiarach 110x65 m. Z narożnika wschodniego i południowego wychodzą po 2 ulice, zaś z północnego i zachodniego po 1. Tam też występuje zespół dawnego kościoła ewangelickiego z lat 1908-1912. Znacznie większą powierzchnię zajmuje zespół urbanistyczny zlokalizowany w sąsiedztwie Warty. Na odcinku północ-południe jego długość wynosi niespełna 3 km. W jego części południowej znajduje się zespół budynków produkcyjnych wraz z administracyjnym i kotłownią należących do zespołu Zakładu Nawozów Fosforowych. Przy ul. Kolonia PZNF zlokalizowane są domy mieszkalne pracowników zakładu. W granicach założenia znajduje się również zespół przemysłowy zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego. Na południe od. ul. Cyryla Ratajskiego występuje osobna grupa budynków zakładu: warsztaty elektromechaniczne wraz ze słodownią, krochmalnią i drożdżownią.

Ryc. 8. Urbanistyczny układ Lubonia

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Mosina

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie prostokąta o wymiarach 120x65 m. Z narożnika północno-zachodniego odchodzą od niego 2 ulice, podobnie, jak i z narożnika północno-wschodniego. Z narożnika południowo-zachodniego i południowo-wschodniego odchodzi jedna ulica. Układ jest zwarty, główną oś na linii północ-południe tworzy ul. Poznańska przechodząca w części południowej z ul. Niezłomnych, przy której znajduje się dawna synagoga, ob. izba muzealna. W części zachodniej znajduje się Park Budzyński.

Ryc. 9. Urbanistyczny układ Mosiny

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Murowana Goślina

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie zbliżonym kwadratu o wymiarach 110x115 m. Z narożnika północno-zachodniego odchodzą 2 ulice, a z pozostałych po 1. W centralnej części placu znajduje się kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła. Układ jest zwarty, główną oś na linii północ-południe tworzą ul. Poznańska i Rogozińska. Na terenie założenia oprócz ww. kościoła występują takie zabytki jak: kościół poewangelicki z k. XVIII w., dom z 2 poł. XVIII w. przy ul. Kochanowskiego, park z pałacem, czy willa z ogrodem przy ul. Poznańskiej.

Ryc. 10. Urbanistyczny układ Murowanej Gośliny

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Pobiedziska

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie zbliżonym do kwadratu o wymiarach 85x90 m. Z narożnika północno-zachodniego, południowo-zachodniego i północno-wschodniego wychodzi po 1 ulicy. Jedynie z południowo-wschodniego narożnika wychodzą 2 ulice. Teren placu przecięty jest przez drogę relacji północny-zachód – południe. Układ rozciąga się aż od zespołu dworca kolejowego jw. Części północno-zachodniej do stawu i pozostałości dworu obronnego w części południowo-wschodniej. Poza ww. dworem na terenie założenia występują takie zabytki jak: willa z ogrodem przy ul. Goślińskiej, willa przy ul. K. Odnowiciela, kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki pw. św. Ducha, dom przy ul. Czerniejewskiej, 4 domy przy Rynku oraz kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła wraz z dzwonnica.

Ryc. 11. Urbanistyczny układ Pobiedzisk

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Stęszew

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie kwadratu o wymiarach 75x75 m. Z narożników: północnego, wschodniego i południowego odchodzą od nich po 2 ulice. Jedynie z narożnika zachodniego odchodzi 1 ulica. Szczególnie w części południowej (ul. Szkolna) oraz północnej (ul. Ślusarska) zachowane zostały ślady pierwotnych granic założenia miejskiego. Na terenie założenia występują takie zabytki jak: grodzisko przy linii kolejowej, kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP, kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, 3 domy przy Rynku datowane na koniec XVIII w. – 1 poł. XIX w.

Ryc. 12. Urbanistyczny układ Stężewa

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Swarzędz

Centralną częścią układu urbanistycznego jest plac rynkowy założony na planie prostokąta o wymiarach 144x74 m. Z placu odchodzą najwięcej ulic spośród wszystkich wpisanych do rejestru z terenu powiatu. Charakterystyczną cechą są wychodzące pojedyncze ulice z centralnej części placu (ul. Nowa i bez nazwy). Z narożnika północno-zachodniego odchodzą z placu 2 ulice, podobnie, jak i z narożnika północno-wschodniego i południowo-wschodniego. Jedynie z narożnika południowo-zachodniego odchodzi jedna ulica. W centralnej części placu znajduje się budynek Urzędu Miasta i Gminy Swarzędz. Na zachód, w bliskiej odległości od głównego placu rynkowego znajduje się drugi, mniejszy plac, tzw. Plac Niezłomnych. Całość układu jest zwarta o planie zbliżonym do prostokąta z południowym wypustem, gdzie znajduje się dom z przełomu XVIII i XIX w. przy ul. Piaski. Ponadto w granicach założenia urbanistycznego znajdują się takie zabytki jak: dom przy Rynku oraz XIX-wieczny dom na rogu ul. Piaski i Strzeleckiej.

Ryc. 13. Urbanistyczny układ Swarzędza

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Osobnym przypadkiem założenia przestrzennego wpisanego do rejestru zabytków jest historyczny układ urbanistyczny ulicy Ratajskiego w Puszczykowie datowany na poł. XIII w. jako trakt historyczny z

zachowaną zabudową, w tym głównie zabudową willową z k. XIX w. i lat 20. XX w. W tym miejscu warto odnotować, że Głębozek utracił prawa miejskie ok. 1580 r., zaś Modrze jeszcze przed 1565.

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Powiatu Poznańskiego znajdują się wszystkie ww. grupy obiektów wpisanych do rejestru oprócz dzieł budownictwa obronnego.

W Powiecie Poznańskim znajdują się liczne założenia historyczne wkomponowane w elementy przyrodnicze, w sposób szczególny należy tu wskazać zespoły zabytkowe ujęte jako pomniki historii w Kórniku i Rogalinie. Zachowały się liczne układy urbanistyczne, które również wkomponowują się w krajobraz budowlany. Zespoły budowlane takie jak: klasztorne, kościelne, fabryczne, sanatoryjne, zajazdu, szpitalne, czy folwarczne świadczą o dużej różnorodności występujących tu budynków historycznych. Obiekty architektury i budownictwa są reprezentowane najliczniej. Zaliczyć można do nich obiekty sakralne takie jak kościoły katolickie i poewangelickie, klasztory, plebanie i pastorówki dzwonnice, synagogi, czy budynki rezydencjonalne takie jak pałace, dwory, oficyny, wille, czy budynki mieszkalne, budynki użyteczności publicznej (np. ratusze, szkoły), budynki gospodarcze, itp. Obiekty techniki na terenie powiatu utożsamiać można z browarem w Owińskach, wiatrakami, młynami, wieżami ciśnień, czy dworcami kolejowymi. Ponadto odnotowuje się również stare, zabytkowe cmentarze, w tym przykościelne. Zaprojektowane formy historycznej zieleni stanowią parki dworskie i pałacowe, parki klasztorne, szpitalne, ogrody, czy wyodrębnione aleje drzewne. Odnotowano także Miejsce Pamięci Narodowej - teren obozu hitlerowskiego w Luboniu. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4., a także 5.2.5 oraz 5.5.

Układy urbanistyczne

Na terenie Powiatu Poznańskiego zachowało 11 historycznych układów urbanistycznych. Większość z nich powstała w średniowieczu: Buk lokowany był w 1289 r., Kostrzyn - w 1251, Bnin - na przełomie XIV/XV w., Mosina - w 1302 r., Murowana Goślina - w 1389 r., Pobiedziska - w 1257 r. i Stęszew - przed 1394 r. W czasach późniejszych ukształtowały się miasta: Kórnik - w XVI w., Swarzędz - w 1638 r. i Luboń oraz Puszczykowo (współcześnie). Miasta powstałe w średniowieczu i w czasach nowożytnych kształtowane były wg tych samych reguł. Ich centra stanowią czworoboczne najczęściej rynki, otoczone siatką przecinających się pod kątem prostym ulic. Układy urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków szczegółowo zostały opisane w rozdziale 5.2.5.

Wyzwaniem dla ochrony zabytkowych układów urbanistycznych są prace związane z rewitalizacją rynków i placów miejskich. Wymagają one zachowania indywidualnych cech historycznego charakteru tych wnętrz urbanistycznych, a także dostosowania do współczesnych potrzeb lokalnej społeczności. Ponadto zagrożeniem dla zabytkowych układów jest wprowadzanie nadmiernie przeskalowanej nowoczesnej zabudowy, a także rozbudowywanie tras komunikacyjnych.

Zabudowa mieszkalna i użyteczności publicznej

W trzech miastach zachowały się ratusze: w Kórniku (z ok. poł. XIX w.), Bninie (poł. XVIII w.) i Swarzędzu (2 poł. XIX w.). We wszystkich miastach zachowało się wiele obiektów użyteczności publicznej (szkoły, szpitale, poczty, dworce kolejowe itp.) oraz liczne domy mieszkalne z XIX oraz pocz. XX w. Nieliczne są przykłady zachowanego budownictwa z pierwszej połowy i połowy XIX wieku, a jedynie w pojedynczych przykładach zachowały się domy starsze z przełomu XVIII i XIX wieku i początku wieku XIX. W omawianych ośrodkach przeważa typ domu piętrowego przy głównym placu lub głównej ulicy i typ domu parterowego przy ulicach bocznych. Budynki te nakryte są dachami dwuspadowymi wzniesionymi w układzie kalenicowym. Nowsza zabudowa (z pocz. XX wieku) ukształtowana została w typie miejskiej kamienicy, jedno lub dwupiętrowej. Z tego okresu oraz z późniejszych dziesięcioleci pochodzi liczna grupa domów willowych. Istotnym składnikiem kształtującym przestrzeń omawianych miast, głównie na obrzeżach, jest zabudowa mieszkalna właściwa dla przestrzeni wiejskiej, umieszczana zazwyczaj w obrębie zagród rolniczych.

Interesującymi obiektami jest znajdujący się w Ludwikowie (gm. Mosina) zespół sanatoryjny „Staszycówka”, rozległy zespół dawnego szpitala psychiatrycznego w Owińskach (gm. Czerwonak), który powstał na pocz. XX w. oraz dawne kasyno oficerskie w Biedrusku, które w ostatnim czasie poddano pracom renowacyjnym. Budynek zbudowano ok. 1910 r. w stylu nawiązującym do architektury modnych uzdrowisk wypoczynkowych. Obiekt na planie zbliżonym do litery T, murowany w konstrukcji szachulcowej, o częściowo tynkowanych elewacjach. Najciekawszym elementem stolarki jest partia wschodnia z dachem z otwartą wieżą bogato zdobionymi elementami snycerskimi.

Dużym zagrożeniem w szczególności obiektów mieszkalnych są wszelkie prace termoizolacyjne niszczące nieraz pierwotny wygląd zabytków np. detal architektoniczny, używanie współczesnych materiałów (wymiany stolarki okiennej na plastikową, wymiany pokryć dachowych na blachodachówkę), montaż instalacji fotowoltaicznych oraz stosowanie nowej kolorystyki elewacji powodujące widoczne zubożenie wizerunków domów. Obiekty użytkowane zgodnie ze swoją pierwotną funkcją (ratusze, szkoły, poczty itp.) zachowane są na ogół w stanie dobrym i nie zagraża im zniszczenie.

Architektura sakralna

Na terenie Powiatu Poznańskiego znajdują się kościoły reprezentujące wszystkie epoki historyczne oraz style architektoniczne jakie występowały na tym terenie w historii. Poczynając od obiektów późnoromańskich (kościół p.w. Narodzenia NMP w Tulcach), poprzez gotyckie kościoły miejskie (m.in. kościół p.w. św. Ap. Piotra i Pawła w Kostrzynie, kościół p.w. Św. Jakuba Apostoła w Murowanej Goślinie, kościół p.w. Trójcy Świętej w Stęszewie) i wiejskie (np. kościół p.w. Św. Wawrzyńca w Niepruszewie, p.w. Narodzenia NMP w Sobocie, p.w. Św. Barbary w Tomicach, p.w. Wszystkich Świętych w Tarnowie Podgórny, ruina kościoła p.w. Św. Jana Chrzciciela w Chojnicy), obiekty barokowe (np. kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela w Owińskach, p.w. Św. Marcina w Swarzędzu, p.w. NMP Szkaplerznej w Iwnie, p.w. Św. Mikołaja w Siedlcu, p.w. Św. Marcina i Św. Piotra w Konarzewie), a kończąc na obiektach wzniesionych w historyzujących stylach w XIX wieku i w początkach XX wieku (np. kościół p.w. Św. Floriana w Wirach, p.w. Św. Marcina i Św. Wincenta w Skórzewie, p.w. Św.

Marcelego w Rogalinie, p.w. Św. Mikołaja w Żydowie). Istotną i niezwykle cenną grupę stanowią kościoły drewniane, których na terenie powiatu jest 14, w tym 3 zbudowane jako szachulcowe.

Osobną grupę stanowią kościoły poewangelickie wznoszone w dwóch okresach. Obiekty budowane w I połowie XIX wieku (np. ob. rzym-kat. p.w. Św. Wojciecha w Bninie, ob. rzym-kat. p.w. Świętego Ducha w Murowanej Goślinie, ob. rzym-kat. p.w. Świętego Ducha w Pobiedziskach) odznaczają się prostą architekturą oraz skromnych detałach architektonicznych. Kościoły ewangelickie powstające na przełomie XIX i XX wieku (np. ob. rzym-kat. p.w. NMP Królowej Korony Polskiej w Zakrzewie, ob. rzym-kat. p.w. Św. Barbary w Luboniu-Żabikowie, ob. rzym-kat. p.w. Niepokalanego Serca NMP w Jerzykowie, ob. rzym-kat. p.w. Chrystusa Króla w Rokietnicy, ob. rzym-kat. p.w. Św. Teresy w Jeziorkach, ob. rzym-kat. p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tarnowie Podgórny) cechowały się świadomym i różnorodnym stosowaniem rozwiązań architektonicznych odwołujących się do minionych epok.

Do liczących się w skali kraju należy zaliczyć wzmiankowany już w XIII w. kościół i klasztor cysterek w Owińskach. Późnobarokowy kościół p. w. Św. Jana Chrzciciela w swej obecnej postaci pochodzi z okresu odbudowy zespołu przez znanego architekta Pompeo Ferrariego. Jest to budowla centralna, na planie czworoboku, nakryta wspartą na czterech potężnych filarach kopułą. Wnętrze zdobi polichromia wykonana przez Adama Swacha. W zabudowaniach poklasztornych stanowiących własność Powiatu Poznańskiego, obecnie mieści się Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku opisany szczegółowo w rozdziale 5.4.

Kwestie konserwatorskie związane z utrzymaniem dobrego stanu technicznego obiektów sakralnych głównie dotyczą spraw związanych z naprawą pokrycia dachowego i konstrukcji więźby dachowej, naprawą tynków na elewacjach lub konserwacją ceglanego lica, eliminacją wilgoci z murów. Z kolei świątynie drewniane, ze względu na specyfikę użytego materiału konstrukcyjnego wymagają specjalistycznego podejścia związanego przede wszystkim z impregnacją drewnianej konstrukcji.

Synagogi

Na terenie Powiatu zachowały się dwie synagogi: w Mosinie i w Buku, które obecnie przeznaczone są na cele kulturalne. Synagoga w Mosinie jest obiektem wzniesionym w końcu XIX wieku, z elementami dekoracyjnymi na elewacjach nawiązującymi do romanizmu. Budynek jest użytkowany jako Galeria Miejska oraz izba muzealna. W Buku przy ul. Muru wznosi się synagoga o formach architektury neoromańskiej wystawiona w 1893 roku. Obiekt jest własnością Miasta i Gminy Buk, który przeprowadził kapitalny remont zabytku. Obecnie znajduje się tam multifunkcyjna Sala Miejska, w której odbywają się śluby cywilne, posiedzenia rady miejskiej oraz wydarzenia kulturalne i artystyczne o różnym charakterze.

Cmentarze

W Powiecie jest zewidencjonowanych pod 200 cmentarzy różnego wyznania, w tym 8 żydowskich i ok. 100 ewangelickich. Cmentarze ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest ok. 170. Cmentarze katolickie są w większości czynne i prowadzi się na nich prace pielęgnacyjne i porządkowe. Część cmentarzy ewangelickich jest uporządkowana i oznakowana np. cmentarz w Tarnowie Podgórny. Cmentarze ewangelickie są nieczynne, co przyczynia się do ich stopniowego zarastania dziką roślinnością i zatarcia ich układu przestrzennego.

Zagrożeniem dla cmentarzy jest tendencja do usuwania historycznej, wysokiej zieleni ze względów bezpieczeństwa, co ma wpływ to na zatarcie pierwotnego układu kompozycyjnego, a także braku troski o stan zachowania cmentarzy nieczynnych.

Obiekty rezydencjonalne

Na terenie Powiatu Poznańskiego zachowało się ponad 100 dworów i pałaców. Prawie wszystkie zachowane rezydencje wzniesione zostały w technice murowanej z cegły, częściowo z kamienia, natomiast tylko dwa obiekty są w konstrukcji szkieletowej (datowane na drugą połowę XVIII w.) tj. dwór w Łopuchowie, gm. Murowana Goślina oraz dwór w Radzewie, gm. Kórnik.

Interesującym przykładem architektury rezydencjonalnej na terenie Powiatu Poznańskiego jest dawny pałac Winterfeldów w Murowanej Goślinie datowany na 1841 r., który w rzeczywistości był w tym roku jedynie gruntownie przebudowywany, a kryje w swoich murach doskonale zachowane piwnice i mury alkierzowego kasztelu obronnego z XVI lub z 1. poł. XVII w., co potwierdziły wstępne badania architektoniczne przeprowadzone w latach 2013 – 2014. Obiekt czeka na dokończenie prac badawczych.

Najstarszą rezydencją jest zamek w Kórniku, którego początki sięgają XV w. Obecny kształt zamkowy nadała przebudowa Tytusa Działyńskiego dokonana w XIX w. w stylu neogotyku angielskiego, który uczynił ze swojej siedziby miejsce przechowywania pamiątek narodowych i zbiorów bibliotecznych. Wokół zamku rozciąga się park angielski (zamek i park zostały opisane w rozdziale 5.5.).

Na terenie powiatu zachowała się grupa barokowych rezydencji z XVII i XVIII w. należących do najznakomitszych rodzin wielkopolskich, a mianowicie Rogalin Raczyńskich, Konarzewo Radomickich, a następnie Działyńskich i Czartoryskich, Gułtowy Bnińskich, Siedlec Krzyckich. Niektóre rezydencje związane są z wybitnymi postaciami historycznymi, mającymi duży wkład w historię Wielkopolski: Jankowice należały do Wawrzyńca Benzelstjerna Engeströma, Wronczyn do Tadeusza Jackowskiego, Wierzenica do Augusta Cieszkowskiego, Lusowo do gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego, Pomarzanowice do Maksymiliana Jackowskiego.

Zdecydowana większość zachowanych obiektów rezydencjonalnych pochodzi z XIX i początku XX w. Wśród nich są przykłady architektury klasycystycznej (Owińska, Jankowice), neogotyckiej (Będlewo, Krześlice, Lusowo, zameczek na wyspie Jeziora Góreckiego, Szreniawa), odwołujące się do form renesansowych (Wojnowo, Iwno, Biedrusko, Modrze, Nagradowice). Interesującą kreacją odwołującą się do form stylowych „Queen Anne Revival” jest wzniesiony w 1897 r. pałac w Napachaniu, dzieło berlińskiej pracowni Solf und Richards. Ciekawą bryłę przypominającą zamek średniowieczny ma pałac w Strykowie, a także Czerlejo o secesyjnych formach. Inne interesujące pod względem architektonicznym obiekty to Pomarzanowice, Paczkowo, Swarzędz- Nowa Wieś, Przebędowo, Puszczykowo-Zaborze, Węgierskie.

Z niektórymi rezydencjami leżącymi w granicach powiatu poznańskiego wiążą się nazwiska znanych projektantów m.in. Karl Friedrich Schinkel – pałac w Owińskich, zamek w Kórniku czy Roger Ślowski (poznański architekt) twórca dworu w Krerowie oraz autor przebudowy pałaców w Jankowicach, Swadzimiu, Węgierskich.

Problemy konserwatorskie związane z rezydencjami dotyczą przeprowadzenia prac remontowych zabezpieczających, bieżącego utrzymania oraz sposobu użytkowania obiektów co wiąże się z oczekiwaniami i możliwościami właścicieli. Niektóre z obiektów zostały przystosowane do warunków hotelowych z zapleczem konferencyjno-szkoleniowym, inne pełnią funkcje mieszkalne lub muzealne. Celem nadrzędnym zawsze jednak jest ochrona ich wartości.

Zespoły folwarczne

Rezydencjom z reguły towarzyszą zabudowania folwarczne. Na terenie Powiatu Poznańskiego zewidencjonowano 94 zespoły folwarcznych lub ich pozostałości z zachowanym układem podwórza gospodarczego i częścią budynków.

Brak środków na remonty a także trudności ze znalezieniem właściwego nowego sposobu użytkowania w szczególności zabudowań folwarcznych powodują ich stopniową degradację. Wyzwaniem jest znalezienie nowej funkcji dla całych zespołów, tak aby uwzględniła kompozycję podwórza folwarcznego oraz charakter zachowanej zabudowy.

Parki

Wokół pałaców i dworów rozciągały się parki. Najstarsze zachowane parki na terenie Powiatu pochodzą z drugiej połowy XVIII w. Są to założenia w Rogalinie, Konarzewie, Gułtowach, Siedlcu. Zdecydowana większość założeń parkowych powstała w ciągu XIX w., często z wykorzystaniem starszego drzewostanu, istniejącej kompozycji terenu, zasobów wodnych itp. Wszystkie parki są parkami krajobrazowymi, jedynie część parku w Rogalinie zachowała układ kompozycyjny w formie regularnego ogrodu francuskiego. Interesujące pod względem krajobrazowym są parki w Rogalinie, Niepruszewie, Strykowie, Wojnowie, Lusowie, Nieszawie oraz w Kórniku (park dendrologiczny).

Parki wymagają stałej pielęgnacji, przeprowadzenia prac rewaloryzacyjnych, sanitarnych oraz nasadzeń uzupełniających drzewostan parkowy. Należy również dążyć do usuwania z ich terenu obiektów dysharmonijnych.

Architektura przemysłowa

Na terenie powiatu poznańskiego największym skupiskiem zabytkowej zabudowy przemysłowej jest miasto Luboń. Po wschodniej stronie torów kolejowych, znajduje się rozległy kompleks Zakładów Nawozów Fosforowych wraz z kolonią mieszkalną. Obiekty te w swej zasadniczej części zostały wybudowane w latach 1909 – 1914 według projektów światowej sławy wrocławskiego architekta Hansa Poelziga. Część obiektów na tym terenie zalicza się do światowego kanonu modernistycznej architektury przemysłowej. Bez większych przekształceń i po wykonaniu prac renowacyjnych zachowany jest budynek tzw. Hali Poelziga. Również po wschodniej stronie torów znajduje się zespół zabudowań Fabryki Przetwórstwa Ziemniaczanego i Fabryki Drożdży wraz z koloniami mieszkalnymi.

Budynki byłych zakładów przemysłu ziemniaczanego oraz fabryka chemiczna w Luboniu są otwarte dla zwiedzających w ramach Lubońskiego Szlaku Architektury Przemysłowej.

Obiekty wykazują zróżnicowany stopień przekształceń, wynikający ze zmian w technologii produkcji.

Zabytki kolejowe

Dzięki projektowi Poznańskiej Kolei Metropolitalnej, który zakładał rewitalizację połączeń na linii Poznań – miejscowości ościenne, wraz z remontem infrastruktury kolejowej i rewitalizacją budynków kolejowych, w ostatnich latach dworce kolejowe odzyskały swój blask. Obiekty te otrzymały także i nowe funkcje np. w części dworca w Czerwonaku mieści się Filia Wydziału Komunikacji i Transportu Starostwa Powiatowego w Poznaniu, a w Pobiedziskach- Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Pobiedziska. Wyróżniające są dwa drewniane dworce: w Puszczykowie jest własnością prywatną i mieści się w nim restauracja, a drugi w Puszczykówku jest związany z bieżącą obsługą linii kolejowej.

Współdzielenie funkcji – tej pierwotnej do obsługi pasażerskiego ruchu kolejowego jak i nowych również służących szerokiemu gronu odbiorców przyczynia się do utrzymania tych obiektów w bardzo dobrym stanie.

Wiatraki

Na terenie Powiatu Poznańskiego bardzo nielicznie zachowały się wiatraki, będące świadectwem dawnych tradycji młynarskich w Wielkopolsce. Są to: wiatrak typu holender w Rogierówku, gm. Rokietnica, we wnętrzu którego zorganizowano punkt muzealny dotyczący młynarstwa podlegający Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, wiatrak -koźlak w Czerlejnii, gm. Kostrzyn, będący własnością gminy Kostrzyn, translokowany i gruntownie zrewitalizowany oraz wiatrak -koźlak w Bugaju, gm. Pobiedziska. Najkorzystniejszą formą zabezpieczenia tych obiektów jest nadanie im funkcji muzealnej.

Zagrożeniem dla wszystkich wypunktowanych powyżej założeń i obiektów zabytkowych jest przeprowadzanie nowych inwestycji budowlanych w tym także budowy dróg, linii kolejowych, oraz infrastruktury technicznej, czy budownictwa w ujęciu ogólnym. Szczególnym wyzwaniem jest rozwój instalacji do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, projektowanych nierzadko na obiektach lub w bezpośrednim sąsiedztwie zabytków, co często zaburza ekspozycję widokową na terenach stanowiących przedpoła dla zabytków. Ponadto współczesne wymogi dotyczące odpowiednich parametrów cieplnych budynków powodują niszczenie autentycznej substancji zabytkowej poprzez zmiany wyglądu elewacji.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome obejmujące dzieła malarstwa, rzeźby oraz rzemiosła artystycznego to głównie wyposażenie parafialnych kościołów rzymskokatolickich i w nielicznym stopniu składają się na nie także zabytki stanowiące wyposażenie dworów i pałaców oraz pojedyncze zabytki –kapliczki przydrożne (największa ilość zewidencjonowanych kapliczek jest w gminie Kostrzyn³⁷) czy wolnostojące rzeźby i pomniki np. Św. Nepomucen przed plebanią w Konarzewie, barokowa rzeźba Chrystusa – Vir Dolorum stojąca na cmentarzu parafialnym w Buku, pomnik Siewcy w Luboniu.

Zabytkami ruchomymi wartymi zobaczenia są również zbiory znajdujące się w Muzeum Tyflogicznym w Owińskach, które działa w ramach Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych. Prezentowana jest nim największa w Polsce kolekcja map tyflogicznych oraz kilkuset obiektów związanych z kulturą i edukacją niewidomych. W Muzeum można zobaczyć między innymi zabytkowe, najstarsze wydawane masowo tyflomapy M. Kunza z Illzach – 1886, pierwszy Atlas Świata dla niewidomych z roku 1932, oraz dziesiątki przedstawień tyflokartograficznych wydawanych na całym świecie. Warto zwrócić uwagę również na bogatą kolekcję map ściennych Polski, Europy oraz Świata.

Ważną rolę w upowszechnianiu historii Wielkopolski przez gromadzenie, opracowywanie, konserwację i udostępnianie zbiorów pełnią dwa muzea w Rogalinie (Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu) i w Kórniku (Oddział Polskiej Akademii Nauk).

Kórnik gm. Kórnik - Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk mieści się w otoczonym parkiem (z egzotycznymi gatunkami drzew i krzewów) neogotyckim zamku wzniesionym w połowie XIX w. (z zachowaniem relikwów XVI i XVIII wiecznych budowli) przez Tytusa Działyńskiego. W 1924 r. jego wnuk Władysław Zamoyski utworzył fundację Zakłady Kórnickie i przekazał narodowi polskiemu cały majątek wraz z biblioteką i zbiorami muzealnymi. Fundacja zniesiona została w 1952 r., a rok później opiekę nad zamkiem przejęła PAN. W 2002 r. Fundacja Zakłady Kórnickie została restytuowana. We wnętrzach kórnickiego zamku eksponowane są kolekcje zgromadzone przez Tytusa Działyńskiego, jego syna Jana i wnuka Władysława Zamoyskiego. Przede wszystkim są to meble XVII-XIX w. (m.in. gdańskie, holenderskie, bretońskie), malarstwo polskie z XVI - XIX w. (w tym portrety rodzinne, miniatury na pergaminie sprzed 1530 r.), malarstwo obce z XVI-XIX w. (szkoła włoska, niemiecka, holenderska, flamandzka, hiszpańska i francuska) rzeźby i grafiki z XVI-XIX w., militaria (m.in. kompletna zbroja husarska, trzy husarskie kopie z poł. XVII w., broń wschodnia), zbiór starych sreber, porcelana (głównie z manufaktur miśnieńskiej i berlińskiej), fajanse polskie i obce, tkanina artystyczna, monety, banknoty, odznaki, medale, kolekcja etnograficzna z Australii i Polinezji z XIX w. Wśród kolekcji dotyczących dziejów Polski znaleźć można rękopisy polskich królów (od Przemysła II do Stanisława Poniatowskiego) i artystów (Mickiewicza, Chopina, Słowackiego). Zbiory wystawiane są w sieni i dziesięciu salach parteru oraz holu i piętra, zaaranżowanych jako muzeum wnętrz z epoki romantyzmu (nawiązujących m.in. do wystroju mauretańskiej Alhambry).

Rogalin gm. Mosina - Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu, w latach 2014-2015 zakończył się gruntowny remont pałacu, dziedzińca, mostu i budynków wchodzących w skład założenia pałacowego. Muzeum mieści się w malowniczo położonej późnobarokowej rezydencji rodu Raczyńskich. Po II wojnie światowej w 1949 r. otworzono w niej oddział poznańskiego Muzeum Narodowego. W 1991 r. ostatni spadkobierca Rogalina Edward Bernard Raczyński przekazał rezydencję wraz ze zbiorami malarstwa utworzonej przez siebie fundacji imienia Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu. Obszerne założenie pałacowo parkowe składa się z: barokowo - klasycystycznego pałacu w typie entre cour et jardin, którego budowę rozpoczęto ok. 1770, a ukończono na pocz. XIX w. Poprzedzoną owalnym gazonem budowlę tworzy: korpus główny (zwieńczony mansardowym dachem) połączony ćwierćkolistymi galeriami z dwiema oficynami. W zabytkowych wnętrzach eksponowane są meble, dzieła sztuki i rzemiosła. W północnej oficynie znajduje się galeria portretów rodzinnych oraz Gabinet Londyński stanowiący rekonstrukcję jednego z wnętrz mieszkania zajmowanego do śmierci w 1993 r. przez Edwarda Raczyńskiego - ostatniego prezydenta RP na uchodźctwie. W skrzydle południowym

ogłądać można wnętrza związane z najdawniejszymi właścicielami Rogalina od rokokowego saloniku z czasów Kazimierza Raczyńskiego do wnętrza w stylu Ludwika XVI. Bogata kolekcja malarstwa gromadzona przez Edwarda Aleksandra Raczyńskiego od I. 80 XIX w. jest eksponowana w specjalnie na ten cel zbudowanym pawilonie (w latach 1909-1910). Galeria Rogalińska prezentuje dzieła malarstwa polskiego z przełomu XIX i XX w. m. in. Jana Matejki, Jacka Malczewskiego, Olgi Boznańskiej i Leona Wyczółkowskiego oraz malarstwa zachodnioeuropejskiego z tego samego okresu, w tym dzieła takich twórców jak: Paula Delaroche'a, Claude Monet'a, Friedricha Overbecka. Wzdłuż osi założenia pałacowego rozmieszczono od frontu: ujeżdżalnię, stajnię i wozownię, w której eksponowane są zabytkowe powozy. Za pałacem znajduje się XVIII wieczny ogród w typie francusko- holenderskim, za którym rozciąga się angielski park krajobrazowy ze słynnym skupiskiem wielowiekowych dębów. Barokowy ogród zdobią rzeźby Augustyna Schopsa.

Instytucje na terenie Powiatu Poznańskiego gromadzące cenne zbiory historyczne zostały wymienione w rozdziale 5.2.9.

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczyniają się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących

się na tym obszarze zabytków. W sytuacji gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliuguje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliuguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116. określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest

o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

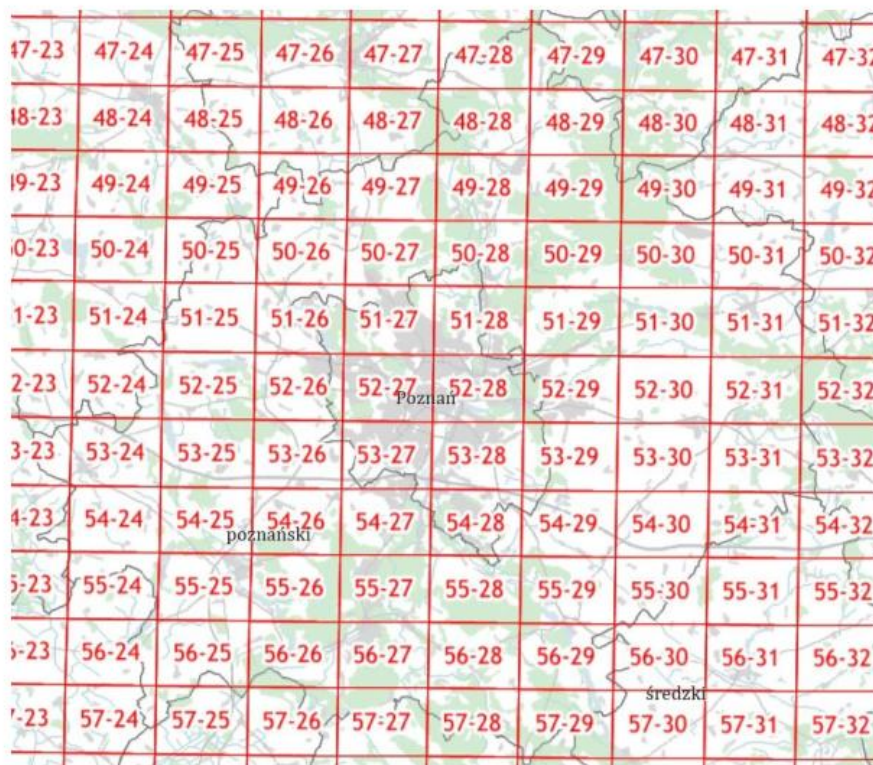
Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomych i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Niezwykle ważną regulacją dotyczącą zabytków archeologicznych są przepisy art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z ww. art. osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Wyjątek stanowi art. 82a ust. 1 ww. ustawy.

Obszary AZP

Poniżej w formie mapowej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie powiatu. Obszary AZP to sieć prostokątów o wymiarach ok. 5 x 8 km nałożona na mapę Polski. Prowadzone przez archeologów badania od 1978 roku na terenie całego kraju polegały na odnalezieniu zabytków archeologicznych tzw. metodą powierzchniową polegającą na obserwacji zaoranych pól wiosną i jesienią. Prowadzono wywiady z mieszkańcami, analizy archiwalnych materiałów, jak i wykorzystywano zdjęcia lotnicze. Tak opracowana siatka obszarów AZP pozwala do dnia dzisiejszego na identyfikację stanowisk archeologicznych w terenie i wykorzystywana jest w dokumentacjach na rzecz ochrony dziedzictwa archeologicznego.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Ryc. 14. Obszary AZP na terenie Powiatu Poznańskiego

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Dla każdej gminy z terenu powiatu zaszeregowano w poniższej tabeli obszary AZP. Niektóre obszary AZP nachodzą na obszar więcej, niż jednej gminy. Stwierdza się, iż najwięcej obszarów AZP nachodzi na teren gminy Stęszew i Murowana Goślina, co związane jest z ich wielkością – druga i trzecia największa powierzchniowo gmina na terenie powiatu. Na terenie całego Powiatu Poznańskiego odnotowuje się 82 obszary AZP, w tym 18 które całkowicie znajdują w granicach administracyjnych powiatu.

Tabela 2. Obszary AZP z podziałem na gminy

Lp.	Gmina	Obszar AZP
1	Buk	52-24, 52-25, 53-23, 53-24, 53-25, 54-23, 54-24, 55-23, 55-24
2	Czerwonak	49-28, 49-29, 50-28, 50-29, 51-28, 51-29, 52-28
3	Dopiewo	52-25, 52-26, 53-25, 53-26, 54-25, 54-26
4	Kleszczewo	53-29, 53-30, 54-29, 54-30, 55-29, 55-30
5	Komorniki	53-26, 53-27, 54-26, 54-27, 55-26, 55-27
6	Kostrzyn	51-31, 52-29, 52-30, 52-31, 52-32, 53-29, 53-30, 53-31, 53-32, 54-30, 54-31, 54-32
7	Kórnik	54-28, 54-29, 55-28, 55-29, 55-30, 56-28, 56-29, 56-30, 57-28, 57-29, 57-30, 58-29
8	Luboń	53-27, 54-27
9	Mosina	54-27, 54-28, 55-27, 55-28, 55-26, 55-27, 56-26, 56-27, 56-28, 57-26, 57-27, 57-28

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

10	Murowana Goślina	46-28, 46-29, 47-27, 47-28, 47-29, 48-27, 48-28, 48-29, 48-30, 49-28, 49-29, 49-30, 50-29, 50-30
11	Pobiedziska	49-30, 49-31, 50-29, 50-30, 50-31, 50-32, 51-29, 51-30, 51-31, 51-32, 52-30, 52-31, 52-32
12	Puszczykowo	54-27, 55-26, 55-27, 56-27
13	Rokietnica	49-25, 49-26, 50-25, 50-26, 50-27, 51-25, 51-26
14	Stęszew	53-24, 53-25, 54-24, 54-25, 54-26, 55-24, 55-25, 55-26, 56-24, 56-25, 56-26, 57-24, 57-25, 57-26
15	Suchy Las	48-27, 48-28, 49-26, 49-27, 49-28, 50-26, 50-27, 50-28, 51-26, 51-27
16	Swarzędz	50-29, 51-28, 51-29, 51-30, 52-28, 52-29, 52-30, 53-29, 53-30
17	Tarnowo Podgórne	50-25, 51-24, 51-25, 51-26, 52-24, 52-25, 52-26

Źródło: opracowanie własne

Charakterystyka zabytków archeologicznych

Dobre warunki glebowe i hydrograficzne sprawiły, iż na przestrzeni dziejów obszar dzisiejszego powiatu cechowało niezwykle intensywne osadnictwo. Na terenie powiatu odnotowano łącznie ponad 7 tys. stanowisk archeologicznych, czyli pozostałości terenowych pradziejowego i historycznego osadnictwa, na których wydzielono liczne fakty osadnicze (grodziska, osady, punkty i ślady osadnicze, cmentarzyska) o różnym przyporządkowaniu chronologiczno-kulturowym. Najwięcej faktów osadniczych zlokalizowanych jest na terenie gminy Pobiedziska, Kostrzyn i Mosina, co stanowi niemal 1/3 łącznego zasobu archeologicznego na terenie powiatu.

Osadnictwo związane jest z ciekami wodnymi, z reguły grupuje się wzdłuż dolin rzecznych oraz na wyniesieniach. Najstarsze fakty osadnicze zarejestrowane na terenie Powiatu Poznańskiego wiążą się ze środkową i młodszą epoką kamienia. Stanowiska o takiej chronologii znajdują się m. in. w gminach Buk, Czerwonak, Mosina, Puszczykowo, Tarnowo Podgórne, Luboń i Rokietnica. Występuje stosunkowo wiele stanowisk z epoki brązu i epoki żelaza (kultura łużycka oraz okres wpływów rzymskich - kultura przeworska). Stanowiska takie zarejestrowano nieomal we wszystkich gminach powiatu. Na omawianym obszarze zdecydowanie dominuje osadnictwo związane z intensyfikacją procesów osadniczych we wczesnym i późnym średniowieczu. Charakterystyczne dla tego czasu grodziska stanowią obiekty o dużych walorach turystyczno – krajobrazowych.

Tabela 3. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej

Lp.	Miejscowość	Gmina	Obszar AZP	Obiekt
1	Wiktorowo	Kostrzyn Wlkp.	53-31/139	grodzisko
2	Siekierki Wielkie	Kostrzyn Wlkp.	53-30/225	grodzisko
3	Trzek	Kostrzyn Wlkp.	53-30/227	grodzisko
4	Gułtowy, stanowisko 1	Kostrzyn Wlkp.	53-31/159	grodzisko
5	Siedlec	Kostrzyn Wlkp.	53-31/161	grodzisko
6	Kórnik, stanowisko 2	Kórnik	56-29/20	grodzisko
7	Kórnik, stanowisko 1	Kórnik	56-29/19	grodzisko
8	Koninko	Kórnik	54-28/107	grodzisko
9	Starczanowo	Murowana Goślina	48-27/7	grodzisko
10	Głęboć	Murowana Goślina	49-29/60	grodzisko
11	Pruszewiec	Pobiedziska	50-29/59	grodzisko
12	Góra, stanowisko 1	Pobiedziska	51-30/104	grodzisko

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

13	Kociałkowa Górka	Pobiedziska	52-31/6	grodzisko
14	Przybroda	Rokietnica	50-25/76	grodzisko
15	Sobota	Rokietnica	49-26/189	cmentarzysko megalityczne
16	Kraplewo	Stęszew	54-25/43	grodzisko
17	Biedrusko	Suchy Las	50-27/30	grodzisko
18	Uzarszewo	Swarzędz	51-29/108	grodzisko

Źródło: dane Powiatowego Konserwatora Zabytków

Podsumowanie

Baza danych o stanowiskach archeologicznych nie jest bazą zamkniętą i ma charakter zbioru otwartego. Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych z terenu powiatu nie posiada własnej formy krajobrazowej, tj. są to stanowiska ziemne. Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przez Powiat Poznański, które związane były z pracami ziemnymi stanowiącymi potencjalne zagrożenie dla zabytków archeologicznych uzgadniane były z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków. Należy pamiętać, że do istotnych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych należy zaliczyć czynniki naturalne, np. działalność rzek, czy czynniki ludzkie związane z pracami ziemnymi, jak np.:

- kanalizacja;
- wodociągi;
- inwestycje mieszkaniowe, usługowe i przemysłowe;
- budowa dróg, obwodnic;
- lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa;
- planowane zalesienia;
- melioracje;
- regulacje cieków wodnych;
- głęboka orka, itp.

Do innego typu zagrożeń należy zaliczyć działalność nielegalnych poszukiwaczy zabytków, którzy mogą na trwałe uszkodzić historyczne nawarstwienia zabytku.

Na obszarach takich jak lasy, czy nieużytki zagrożenia dla stanowisk archeologicznych są zdecydowanie mniejsze.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

W przeciągu najbliższych 4 lat Powiat Poznański przewiduje następujące prace, które będą wymagały uzgodnień archeologicznych:

1. Rewaloryzacja wewnętrznego dziedzińca wirydarza SOSW dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9.
2. Adaptacja pomieszczeń zabytkowego budynku starej gorzelnii na potrzeby kulturalno - wystawiennicze w ramach rozwoju Instytutu Skrzynki (jeżeli będą prowadzone prace ziemne).
3. Budowa budynku internatu Zespołu Szkół w Rokietnicy, ul. Szamotulska 24.
4. Budowa sali gimnastycznej wraz z łącznikiem i salami dydaktycznymi w Zespole Szkół w Rokietnicy.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Powiatu Poznańskiego znajdują się liczne muzea, izby pamięci, izby regionalne oraz inne instytucje gromadzące cenne zbiory historyczne. Należy do nich zaliczyć m.in.:

1. Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, ul. Zamkowa 5, 62-035 Kórnik-Zamek.
2. Muzeum Pałac w Rogalinie, Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu, ul. Arciszewskiego 2, 62-022 Rogalin.
3. Muzeum Pracownia Literacka Arkadego Fiedlera w Puszczykowie, ul. Słowackiego 1, 62-041 Puszczykowo.
4. Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno- Spożywczego w Szreniawie, ul. Dworcowa 5, 62-052 Komorniki.
5. Muzeum Tyfologiczne w Owińskach, Plac Przemysława 9, 62-005 Owińska.
6. Galeria Sztuki w Mosinie, ul. Niezłomnych 1; 62-050 Mosina.
7. Izba Muzealna Ziemi Bukowskiej PTTK w Buku, Pl. Stanisława Reszki 29, 64-320 Buk.
8. Izba Regionalna Ziemi Goślińskiej w Murowanej Goślinie, ul. Mściszewska 10, 62-095 Murowana Goślina.
9. Muzeum Środowiska Przyrodniczego i Łowiectwa w Uzarzewie, Oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno- Spożywczego w Szreniawie, ul. Akacyjowa 12, 62-006 Uzarzewo.
10. Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie, ul. Niezłomnych 2, 62-030 Luboń.
11. Muzeum im. o. Mariana Żelazka w Chłudowie, ul. Kościelna 15, 62-001 Chłudowo.
12. Muzeum Regionalne w Stęszewie, ul. Rynek 8, 62-060, Stęszew.
13. Punkt Etnograficzny Wiatrak w Rogierówku, podlega pod Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, ul. Muzealna 5, 62-090 Kiekrz.
14. Skansen i Muzeum Pszczelarstwa w Swarzędzu, Oddział Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno- Spożywczego w Szreniawie, ul. Poznańska 35, 62 – 020 Swarzędz.
15. Izba Pamięci Spółdzielczej w Pobiedziskach.
16. Szkolne Muzeum Regionalne w Kicinie , Szkoła Podstawowa im. A. Cieszkowskiego w Kicinie, ul. Gwarna 1, 62-004 Kicin.
17. Izba Pamięci w Komornikach - Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Komornickiej, ul. Polna 37, 62-052 Komorniki.
18. Izba Pamięci w Kostrzynie, ul. Poznańska 24, 62-025 Kostrzyn.
19. Izba Pamiątek Regionalnych w Kórniku, ul. Rynek 1, 62-035 Kórnik.
20. Muzeum Polskiej Motoryzacji w Puszczykowie, ul. Klasztorna 7, 62-040 Puszczykowo.
21. Galeria sztuki i stara drukarnia Gutenberga, ul. Dworcowa 95, 62-040 Puszczykowo.
22. Muzeum Powstańców Wielkopolskich w Lusowie, ul. Ogrodowa 3a, 62-080 Lusowo.
23. Mini muzeum maszyn rolniczych w Czerlejnku przy świetlicy wiejskiej.
24. Muzeum Wag i Miar w Sadach, ul. Ludowa 5, 62-080 Sady.
25. Sala Miejska w Buku - dawna synagoga, stała ekspozycja na antresoli, ul. Mury 5, 64-320 Buk.

Ponadto w najbliższym czasie Gmina Pobiedziska planuje utworzenie Izby Pamięci w budynku Domu Kultury w Pobiedziskach.

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremoniał lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Również w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 6 ust. 2 przywoływane są zapisy dotyczące pośrednio dziedzictwa materialnego: „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Z terenu Powiatu Poznańskiego nie odnotowuje się wpisu do krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (13 wpisów- stan na lipiec 2025 r.).

Pod względem przynależności regionalno-etnograficznej charakteryzowana jednostka znajduje się na obszarze Ziemi Poznańskiej.

Ryc. 15. Etnograficzna mapa Polski

Źródło: www.niezlomni.com

Krajowa Lista Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

Poniżej przedstawiono wpisy na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, które bezpośrednio związane są terenem Powiatu Poznańskiego. Na lipiec 2025 r. dokonano 116 wpisów ogółem na ww. listę.

Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce – wpis z 31.07.2017 r.⁵

Tradycje dudziarskie w Wielkopolsce obejmują szerokie spektrum zjawisk, na które składają się w szczególności: muzyczna praktyka wykonawcza, wyrób instrumentu i właściwy muzyce tradycyjnej ustny przekaz międzypokoleniowy w formie relacji „mistrz-uczeń” oraz tzw. „metodą nutową”. Szczególne tradycje muzyczne Wielkopolski uwypuklone są poprzez unikatowe instrumentarium, na które składa się pięć odmian dud: gostyńsko-rawickie, kościańsko-bukowskie, kozioł weselny, kozioł ślubny oraz sierszenki, a także system przekazu wiedzy i umiejętności z zakresu praktyki muzycznej, to

⁵ <https://niematerialne.nid.pl/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>

jest sposób gry, maniery wykonawcze, repertuar, jak i budowy wspomnianych instrumentów. Dudy wielkopolskie są aerofonem stroikowym, składającym się z piszczałki melodycznej (przebierki), burdonu (bąka), skórzanego worka (miecha) i mieszka (dymki) do pompowania powietrza (z wyjątkiem sierszenek nadmuchiwanymi ustami). Cechą charakterystyczną tego instrumentu jest stylizowana główka kozy (dudy) lub kozła (tylko kozioł weselny), która osłania stroik trzcinowy typu klarnetowego (pojedynczy) osadzony we wlocie przebierki zwieńczonej rogowym (lub drewnianym) kolaniem i metalową czarą głosową (rezonatorem). Gra na dudach jest wymagająca, wymaga koordynacji ruchów oraz dużej siły fizycznej. Dlatego muzycy zaczynają naukę gry na tym instrumencie od gry na samej przebierce, którą zadymają ustami. Nauka odbywa się od razu z myślą o stworzeniu kapeli, dlatego młodych muzyków jak najszybciej wprowadza się w tajniki gry zespołowej, tj. z instrumentami takimi, jak skrzypce, skrzypce podwiązane, mazanki, klarnet. W wielkopolskiej kulturze ludowej repertuar kapel dudziarskich związany jest przede wszystkim z tańcami (np. wiwat, szocz, walcerek, chodzony, przodek, marsz, polka, okrągły i inne) i jednogłosowym repertuarem przyśpiewek czy obrzędowych pieśni nierozzerwalnie związanych z muzyką dudziarską, przez nią ukształtowanych, przez co przejawia się w nich (...) przede wszystkim żywotność tempa prowadzonej melodii, jej ruchliwość, (...) a także bogate „zdobnictwo” śpiewanych melodii.” Wykonywano je zazwyczaj podczas zabaw, wesel, dożynek czy świąt Bożego Narodzenia. Dziś część tego repertuaru prezentowana jest także na różnorodnych konkursach, festiwalach czy przeglądach twórczości ludowej, a także podczas uroczystości samorządowych różnego szczebla czy działań promocyjnych danej instytucji bądź środowiska.

Tradycje kulturowe Bambrów Poznańskich – wpis z 10.07.2018 r.⁶

Bambrzy to obecni mieszkańcy Poznania będący potomkami osadników przybyłych w XVII wieku z okolic Bambergu (części dzisiejszej Bawarii) na tereny kilku podpoznańskich wsi. Osadnicy ci przez prawie 300 lat współistnienia ze społecznością Poznania wykształcili szereg praktyk kulturowych będących połączeniem tradycji miejsca pochodzenia z obyczajami miejscowymi nie tracąc przy tym tożsamości grupowej i wynikającego z niej pewnego poczucia odrębności. Przykładami elementów wyróżniających społeczność bamberską są: praktyka noszenia stroju bamberskiego (zwłaszcza kobiecego), udział Bamerek w paradach Świętego Marcina, udział społeczności bamberskiej w procesjach Bożego Ciała, obchody Święta Bamberskiego czy działalność Towarzystwa Bambrów Poznańskich spajającego całą społeczność bamberską.

Lista produktów tradycyjnych

Z terenu powiatu odnotowuje się charakterystyczne dla regionu produkty wpisane do listy produktów tradycyjnych, które prowadzi Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Należy do nich zaliczyć najbardziej charakterystyczne przykłady kuchni regionalnej okolic Poznania:

Plyndze (plendze, plindze, placki kartoflane)

Ziemniaki, zwane w Wielkopolsce z języka niemieckiego kartoflami lub też pyrami odegrały na tym obszarze ważną rolę. W XIX i XX wieku stały się podstawą wyżywienia dla wielu grup społeczeństwa. Jadano je na różne sposoby: ugotowane podawano na sucho z solą (tzw. ziemniaki w mundurkach), mieszano je z kapustą, gotowano z nich zupy, przyrządzano wiele rodzajów klusek, takich jak kulochy (nagusy), sztaplarki, skubanki, szagówki. W okresach głodu wypiekano z nich chleb, a nawet uzyskiwano cukier. Bardzo popularną potrawą w Wielkopolsce są placki ziemniaczane, czyli plyndze. Słowo to pochodzi z gwary poznańskiej i oznacza nie tylko potrawę, ale również używane jest w różnego rodzaju powiedzeniach. Na przykład „leżeć jak plyndz na patelni” oznacza sytuację bez wyjścia,

⁶ <https://niematerialne.nid.pl/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>

natomiast „masz babo plynz” – masz babo placek. Plyndze przygotowuje się z utartych surowych ziemniaków. Z tak powstałej miazgi można odsączyć wodę lub ją pozostawić. Następnie dodajemy mąkę i wbijamy jajko. Masę nakłada się na patelnię łyżką i smaży na oleju. Uważa się, że smażone na innym tłuszczu tracą smak. Można je podawać na słodko: z cukrem i śmietaną bądź z samą konfiturą lub też lekko posolone. W powiatach, które kiedyś należały do zaboru rosyjskiego, jadają plynz z przesmażoną cebulą. Wówczas do utartych ziemniaków dodajemy posiekaną cebulę, uprzednio udużoną w smalcu.

Rumpuć (ajntopf)

W historii żywienia najstarszymi znanymi zupami są polewki. Pierwotnie przyrządzano je z różnych roślin, z reguły dzikorosnących, a wraz z rozwojem rolnictwa także i upraw ogrodowych, zbóż oraz innych roślin uprawnych. „W kuchni wielkopolskiej zdecydowanie dominują zupy zagęszczane, przy czym w roli zagęstnika występuje głównie mąka pszenna, rzadziej mąka ziemniaczana lub rozgotowane ziemniaki. Do przyrządzania tych zup, obok warzyw, takich jak fasola, groch, kapusta czy ogórki, wykorzystuje się zielone liście szczawiu, szpinaku, lebiody i pokrzywy” („Kuchnia wielkopolska wczoraj i dziś” pod redakcją Marii Zielińskiej, Poznań 1992). Popularną zupą na Wielkopolsce jest rumpuć, czyli gęsta zupa jarzynowa zwana także z niemieckiego ajntopfem. Sposób przygotowania rumpucia można odnaleźć w wielu publikacjach związanych z tradycją Wielkopolski. Oczyszczone i umyte żeberka zalewano zimną osoloną wodą i gotowano około godziny. Następnie obierano mięso z kości i krojono je na drobne kawałki. Umyte i pokrojone w kostkę warzywa (marchew, groszek, ziemniaki, pietruszka, fasolka szparagowa, kalafior, kalarepa, kapusta włoska, seler i por) wkładano do przecedzonego wywaru i gotowano do miękkości. Na koniec zupę podprawiano mąką i dodawano posiekany lubczyk i nać pietruszki. „Obiady – to najczęściej jednodaniowe posiłki zwane „rumpuciami”. Była to zupa z kaszy z ziemniakami, kapuśniak, czasem brukiew. Wszystko to było kraszone, jak się dało: „rumpuć” na kościach lub skórkach – obrzynkach od słoniny” („Słownik gwary miejskiej Poznania” pod red. M. Gruchmanowej i B. Walczaka). Rumpuć to zupa tzw. jednogarnkowa, zwana tak jeszcze przez starszych mieszkańców Wielkopolski, obecnie zaś znana jest pod nową zupy jarzynowej z mięsem.

Ślepe ryby

Ślepe ryby to tradycyjna zupa powszechnie gotowana w Wielkopolsce, która oprócz nazwy z rybami nie ma nic wspólnego. Określenie to pochodzi z gwary i oznacza zupę ziemniaczaną, na której nie pływa żadne mięso. „... stałe dania stanowiły zupy z kartofli, popularnie zwane ślepymi rybami; Często dostawaliśmy też ślepe ryby, to jest zupę kartoflaną” (Słownik gwary miejskiej Poznania, pod red. Moniki Gruchmanowej i Bogdana Walczaka). W gwarze poznańskiej nazywano ją również zupą z pyrów z merdyrdą, czyli ziemniaczaną ze śmietaną. Inna nazwa to rzadkie pyrki, na Pałukach – ruks lub kursik, a w okolicach Leszna – niebecz. W przeszłości było to danie postne, bez mięsa. Tradycyjny przepis na ślepe ryby odnajdujemy w książce „Kultura Ludowa Wielkopolski” pod red. J. Burszty z 1964 roku. Zgodnie z nim należy pokroić 6 – 8 średniej wielkości ziemniaków i ugotować w 2 litrach wody. Po ugotowaniu ziemniaki uciera się i krasie słoniną, a następnie zalewa lub zaprawia mlekiem, maślanką lub śmietaną z mąką. Czasem dodaje się kaszę. W zamożniejszych rodzinach zupę tę gotowano na wędzonce, kiełbasie lub innym mięsie, z dodatkiem włoszczyzny. Niektóre gospodynie dodają podsmażoną na tłuszczu cebulę. Podawano do niej chleb z masłem, natomiast w biedniejszych rodzinach suchy chleb. W przeszłości zupa stanowiła często jedyną potrawę na obiad, dlatego też jak wspominają starsze gospodynie, musiała być tak gęsta, aby łyżka mogła w niej stanąć.

Bambrzok (bambrzak)

Ziemniaki to roślina pochodząca z Ameryki Południowej. Do Polski „przywiózł je prawdopodobnie król Jan III Sobieski z wyprawy wiedeńskiej. Początkowo ziemniak był rośliną leczniczą i ozdobną, dopiero w drugiej połowie XVIII w. rozpowszechnił się jako roślina jadalna (bulwy) w całej Europie” (M. E. Halbański, „Leksykon sztuki kulinarnej”, Warszawa 1987). Wielkopolska kuchnia słynie z potraw przygotowywanych z ziemniaków. Począwszy od zup, poprzez szeroką gamę klusek, po placki z surowych ziemniaków. Często przy niedoborze mąki, ziemniaki dodawano również jako tzw. wypełniacz do chleba. Nieco zapomnianą, niegdyś bardzo popularną potrawą z surowych, utartych ziemniaków jest placek ziemniaczany. Przepis na bambrzoka jest dość prosty: „(...) ziemniaki obrać, umyć i zetrzeć na drobnej tarce. Dodać mąkę, jaja i cukier. Ciasto wyłożyć na wysmarowaną tłuszczem blachę, rozsmarować je na grubość 2 cm i na wierzchu posmarować tłuszczem. Piec w piecu chlebowym do otrzymania złotego koloru” (T. Naganowski, „Kuchnia wielkopolska wczoraj i dziś, czyli porady jak smacznie i tanio gotować zachowując tradycje i zdrowie”). Dawniej bambrzoka pieczono niekiedy na blacie pieca, a obecnie pieczony jest w odpowiedniej formie w piekarniku. Po upieczeniu może być spożywany bez żadnych dodatków, bądź do smaku można posypać go pieprzem lub podawać na słodko z powidłami, musem jabłkowym czy śmietaną.

Wyżej wymienione potrawy zostały także wskazane w publikacji „Powiat Poznański Smakowicie”, W. Łyszczak, A. Ogórkiewicz, Poznań, 2017 r. Wartym odnotowania jest także charakterystyczne danie kuchni wielkopolskiej „Pyry z gzikiem”. Składa się ono z ziemniaków ugotowanych w mundurkach i zaprawionego cebulą i szczypiorem twarogu.

Na terenie powiatu znajduje się 7 restauracji przynależących do Sieci Dziedzictwa Kulinarnego Wielkopolska, która dba o historyczną tradycję regionu oraz gwarantuje wysokiej jakości żywność lokalną.

Strój Bamberski⁷

Strój bamberski, charakterystyczny dla okolic podpoznańskich, noszony był we wsiach stanowiących własność Poznania. Były to miejsca położone na północ, południe i zachód od Poznania, tuż za okalającymi go fortyfikacjami. Do tych wsi w XVII w. przybyli najpierw koloniści z Bambergu we Frankonii, a potem także osadnicy niemieccy, jaki i polscy. Z czasem zaczęto ich określać jednym terminem – Bambrzy. Strój bamberski noszono głównie od święta i w ten sposób łączył się on ściśle z obrzędem katolickim. Jeszcze w okresie tzw. międzywojnia kobiety ubrane w strój bamberski stanowiły nieodłączny element każdej procesji. Strój kobiecy w okresie swojego największego rozkwitu przypadającego na lata 80. XIX w., aż do I wojny światowej składał się z bardzo wielu, ściśle określanych elementów. Nakrycie głowy pań stanowiło czółko z kwiatów i innych ozdób, zaś mężatki nosiły tiulowy lub batystowy czepek. Koszula z cienkiego batystu, spódnice pełniły rolę halek, spódnica i kaftan szyto najczęściej z tej samej, kosztownej tkaniny fabrycznej. Kryzka tiulowa lub batystowa, zdobiona była białym haftem, zapaskę przyozdabiano haftem ręcznym lub maszynowym. Na czepek często zarzucona chusta. Strój składał się również z rękawiczek, obuwia i pończoch. Jego uzupełnieniem była biżuteria – najczęściej korale, często ze złotymi krzyżkami lub medalikami. Strój męski noszony był powszechnie jeszcze z końcem XIX w. Z czasem przekształcił się w ubiór miejski.

⁷ Stroje ludowe, E. Piskorz-Brenekova, s. 20

Fot. 1. Strój bambarski

Źródło: Polska, Stroje ludowe, E.Piskorz-Brenekova, s. 20

Gwara Poznańska⁸

W gwarze poznańskiej występują następujące grupy wyrazowe różniące się między sobą pochodzeniem:

Archaizmy – zachowało się wiele wyrazów z dawnej polszczyzny ogólnej, które od dawna uważa się za zapomniane w innych regionach Polski, np. akuratny, istny, mrzygłód, skopowina, zawdziać.

Elementy gwar wiejskiej ludności przybyłej do Poznania głównie w końcu XIX w. z różnych regionów Wielkopolski. Są to wyrazy gwarowe nieznane w innych częściach kraju, np. bręczeń, dudlać, graty, kluka, szalapat.

Wyrazy pochodzące z gwar regionów pogranicza Wielkopolski – Kujaw, Krajny, Pomorza, Śląska, np. chabas, fleja, luńt, szkieta, żgajek.

Germanizmy – zapożyczenia wyrazowe przejęte do gwary poznańskiej z języka niemieckiego, np. ajzol, bana, hazaj, szajba, tytk.

Organizacje związane z dziedzictwem

Na terenie Powiatu Poznańskiego występują stowarzyszenia, organizacje, fundacje, zespoły folklorystyczne (np. Zespół Pieśni i Tańca Chłudowanie z Chłudowa, Zespół Folklorystyczny Goślinianie z Murowanej Gośliny, Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Kórnickiej z Kórnik, Zespół Pieśni i Tańca Lusowiaczy”), czy koła gospodyń wiejskich, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym, również dziedzictwem niematerialnym. Liczne koła gospodyń wiejskich znajdują się w gminach:

- Buk - 8 (KGW w Żegowie, KGW w Niepruszewie, KGW w Szewcach, KGW w Otuszu, KGW w Dobieżynie, KGW w Wielkiej Wsi, KGW w Cieślach, KGW Wiktorowo-Pawłówko Swojskie Babki);
- Czerwonak – 6 (KGW w Koziegłowach Klub Kobiet Kreatywnych, KGW w Promnicach, KGW w Bolechówku-Potaszanki, KGW w Klinach-Klinecki Duet, Kicińskie KGW, KGW w Czerwonaku);

⁸ regionwielkopolska.pl

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

- Dopiewo – 8 (KGW w Konarzewie „Kobiety Sukcesu”, KGW w Palędziu, KGW Skórzewianki w Skórzewie, KGW w Dopiewie Kobiety z Pasją, KGW w Dąbrowie „Dębowe Inspiracje”, KGW Aktywne Mamy Dopiewiec, KGW w Dąbrówce – Kobiety Dąbrówki, KGW w Więckowicach A Więc Babki);
- Kleszczewo – 8 (stowarzyszenie „Taniebórz i Już”, KGW Babeczki z Gwarzewa, Stowarzyszenie Kół Gospodyń Wiejskich Śródczanki, KGW Komorniki nad Męciną, KGW w Zimnie, KGW w Tulcach Tulipanny, KGW Nagradowiczanki, KGW „Sami Swoi: w Krzyżownikach);
- Komorniki – 9 (KGW w Głuchowie, KGW z Plewisk, KGW w Komornikach, KGW w Łęczycy, KGW w Wirach, KGW Rosnówko, KGW Chomięcizanki w Chomięcicach, KGW w Szreniawie Szreniawianki);
- Kostrzyn – 9 (KGW w siekierkach Wielkich, KGW w Trzoku, KGW w Brzeźnie, KGW Siedlecanki w Siedleczku, KGW w Gułtowach, KGW w Drążgowie, KGW Wiktorianki w Wiktorowie, KGW Wiatraczanki w Czerlejnii, KGW Kobieta Siła w Czerlejnku);
- Kórnik – 14 (KGW w Prusibabki w Prusinowie, KGW Błazejewo, KGW Borówiec. One, KGW Siła Kobiet w Kamionkach, KGW w Dziećmierowie Ferajna Dziećmierowo, KGW w Żernikach, KGW w Skrzynkach, KGW Balans w Koninku, KGW Rozwójniczki w Konarskim, KGW Fyrtel Dachowa w Dachowie, KGW Aktywne Radzewianki, KGW Wataha Robakowo Wieś, KGW Mleczna Kraina Szczodrzykowo, KGW Kwiaty Czołowa w Czołowie);
- Mosina – 13 (KGW w Radzewicach, KGW w Krośnie, KGW „Kro-Gos” w Krosinku i Ludwikowie, KGW „Kobiety Gospodarne i Wyjątkowe” w Krosinku, KGW „Babeczki i Ciacha” Nowinki Drużyna, KGW w Pecnej Poękni i Młodzi, KGW Mieczewo, KGW Czapury, KGW Baranówko Baranowo Aries, Krajcowianki Krajkowo, Koło Gospodyń, Gospodarzy Wiejskich „Głos Daszewic” w Daszewicach”, KGW Bajeranci w Dymaczewie Starym, KGW Borkowice i Bolesławiec);
- Murowana Goślina – 12 (KGW w Długiej Goslinie, KGW Kambaza w Wojnówku, KGW w Nieszawie, KGW w Głębocku Natura, Rozwój, Ekologia, KGW Trojanka, KGW Uchorowianki w Uchorowie, Koło Zaangażowanych Gospodyń Wiejskich w Rakowini, KGW Ale Babki Boduszewo, KGW w Przebądowie, KGW Mściszewo, KGW Szarlotki w Białężynie, KGW Koło Puszczy w Kamińsku, Pławnie i Okońcu);
- Pobiedziska – 5 (KGW w Biskupicach, KGW w Kociałkowej Górze, KGW w Jerzykowie w Szpilkach Urodzone, KGW w Sołectwie Stęszewko, KGW w Sołectwie Złotniczki – Złota Jerzyna);
- Rokietnica – 9 (KGW w Napachaniu, KGW Heksy i Gzuby, KGW Kiekrz-Pawłowice, KGW i Gospodarzy z Fyrtla Krzyszkowo, KGW Starzyny-Rogierówko, Mokośke KGW Cerekwica, KGW Żydowo-Rostworowo Po Sąsiedzku, KGW Rokitki w Rokietnicy, KGW w Kobylnikach „Ostre Szpilki”);
- Stęszew – 7 (KGW w w Wielkiej Wsi „Aktywne Babeczki”, KGW w Krąplewie „Krople i Wianki”, KGW w Mirosławkach Świtezianki, KGW Aktywne Kobiety w Słupi, KGW Skrzynianki, KGW Źródłanki Tomice i Rybojedzko, KGW w Drożdżycach);
- Suchy Las – 6 (KGW w Złotnikach, KGW w Biedrusku, KGW w Chłudowie, KGW w Zielątkowie „Pieczona Pyra”, KGW „Gołęczowianki”, KGW w Złotkowie Złote Złotkowo);
- Swarzędz – 11 (KGW w Gruszczyń, KGW Garbary w Garbach, Koło Nowoczesnych Gospodyń Wiejskich w Zalesewie, KGW w Rabowicach, KGW w Bogucinie, KGW w Jasiniu, KGW Karłowiczanie, KGW w Janikowie, KGW Wierzonkowianki w Wierzonce, KGW w Paczkowie „Paczowska Sielanka”, KGW Gortatowo);

- Tarnowo Podgórne – 10 (KGW w w Ceradzu Kościelnym, KGW Lusowo w Lusowie, KGW Włościanek w Lusówku, KGW w Wysogotowie – Babki, Że Hej!, KGW w Sierosławiu „Sierosławskie Cudawianki”, KGW Nowoczesne Chybianki w Chybach, KGW Przeźmierowianki, KGW w Kokoszczyźnie, KGW Jankowice Gmina Tarnowo Podgórne, KGW w Baranowie).

Postacie historyczne

Z Powiatem Poznańskim związane są osoby, które poprzez swoją działalność na stałe rozstawiły poznańskie okolice. Wpisały się one na stałe w historię powiatu, tworząc zarazem elementy zbioru jego dziedzictwa niematerialnego. Pochodzi stąd wiele wybitnych postaci zasłużonych dla historii regionu, jednak do najbardziej rozpoznawalnych należy Wisława Szymborska, której krótką biografię zamieszczono poniżej.

Wisława Szymborska, laureatka literackiej Nagrody Nobla z 1996 roku urodziła się w Prowencie, który obecnie jest częścią Kórnika. Wtedy to jeszcze Prowent stanowił odrębną jednostkę administracyjną, a folwark w którym przyszła na świat późniejsza noblista stanowił zaplecze Zamku w Kórniku. Nie ma w tym przypadku, ponieważ ojciec poetki Wincenty Szymborski był zarządcą dóbr hrabiego Władysława Zamoyskiego. Po śmierci właściciela posiadłości, nieco ponad rok po narodzinach córki, rodzina Szymborskich wyjechała do Torunia, skąd w 1929 r. przeniosła się do Krakowa. Noblistka nigdy nie zapomniała jednak o swoich korzeniach. Literatka uhonorowana została tytułem doktora honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. O tym, gdzie się urodziła Wisława Szymborska przypomina obecnie ławka jej poświęcona, którą można zobaczyć w Prowencie, przy promenadzie jej imienia, nad Jeziorem Kórnickim. Na budynku, w którym mieszkali Szymborscy można też znaleźć specjalną tablicę jej poświęconą.

Do innych wybitnych przedstawicieli wielkopolski związanych z ziemią poznańską należy zaliczyć Józefa Kostrzewskiego urodzonego w Węglewie (gm. Pobiedziska) jednego z założycieli Uniwersytetu Poznańskiego, twórcę poznańskiej szkoły archeologicznej i kierownika badań archeologicznych osady w Biskupinie, Antoniego Pallutha, który był jednym z tych, którzy złamali szyfr Enigmy, Krzysztofa Arciszewskiego, który urodził się w Rogalinie, Edwarda Bernarda Raczyńskiego – właściciela Rogalina, ambasador RP w Londynie od 1934 r., prezydent RP na Uchodźstwie - 1979-1986, czy Edmunda Bojanowskiego (ur. w Grabonogu k. Gostynia, powiat gostyński), wybitnego społecznika, twórcy ochronek wiejskich, tłumacza i założyciela Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny, mającego swoją siedzibę w Luboniu.

Legendy

W powiecie Poznańskim nie brakuje miejsc czy osób, które są owiane tajemnicą. W każdej z 17 gmin powiatu odnaleźć można zachowaną legendę. Jedne są bardziej popularne, inne mniej. Poniżej przedstawiono najbardziej popularne i znane legendy odnoszące się do Powiatu Poznańskiego.

1. O dziedzicu i ...filmowcach (Biedrusko).
2. O Rusałce z Puszczykowa.
3. Zakochał się i założył miasto (Kostrzyn).
4. Mauzoleum pełne tajemnic (Szreniawa).
5. O Łysej Górze i „czarownicy” (Puszcza Zielonka).
6. O Bronce co nie chciała Szweda (okolice Mosiny).
7. O braciach i dębach...(Rogalin).
8. O Tulcach, królu i piorunie.
9. O Luboniu i pewnym Siewcy...

10. O jeziorze, prezencie i duchu...(Jezioro Góreckie, gm. Stęszew).
11. O pewnym diable i wierzbie (Rokietnica).
12. O pewnym jeziorku...(Lusowo).
13. O Annie i niedźwiedziu...(Puszcza Zielonka).
14. O bitwie w Palędziu...
15. O studni Napoleona...(Mosina).
16. Legenda o śpiącym wojsku...(Murowana Goślina).
17. O uczcie i zwycięstwie.. (Pobiedziska).
18. Czarna Dama z Bądlewa.
19. O powiatowym skarbie...(Jezioro Swarzędzkie).
20. Elegant z Mosiny, czyli kto?
21. Buk, Mieszko i żubr... (Buk).
22. Romeo i Julia z powiatu (Puszcza Zielonka).
23. Jak Piotrek został pierdołą (Gądko, gm. Kórnik).
24. Biała Dama nadal straszy (Kórnik).

Herb Powiatu

Herby w sposób pośredni nawiązują do dziedzictwa niematerialnego, ukształtowanego historycznie, na terytorium danej jednostki. Są cennym dziedzictwem kulturowym, ukazują zasób dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, który należy identyfikować z daną jednostką terytorialną. Herb powinien się wyróżniać i być łatwo rozpoznawalny. Ukazanie dziedzictwa kulturowego w herbie Jan Pruszyński definiuje następująco: „to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. Ponadto herby powinny spełniać szereg określonych kryteriów. Zasady tworzenia herbów, flag, sztandarów i pieczęci jednostek samorządu terytorialnego w Polsce określa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. I tak, herb powiatu powinien nawiązywać do historycznych herbów terytorialnych - dawnych ziem. Nie można odwoływać się do herbów terytorialnych tworzonych przez władze zaborcze z lat 1772-1918. W nowotworzonych herbach powiatów wskazane jest nawiązywanie do współczesnego herbu województwa lub historycznego herbu ziemskiego, możliwe jest też nawiązanie do herbu miasta - jego głównego ośrodka (niewłaściwe jest jednak wprowadzanie do herbów powiatów klasycznej symboliki miejskiej, np. przedstawień murów miejskich). Godło herbu szlacheckiego nie może być jedynym elementem współczesnego herbu powiatu. Herb powiatu nie może być sumą herbów poszczególnych miejscowości, należy stworzyć godło wspólne.

Herb Powiatu Poznańskiego został przyjęty uchwałą nr XXVI/206/2001 Rady Powiatu Poznańskiego z dnia 4 stycznia 2001 r. Przedstawia on w tarczy typu hiszpańskiego z czarną obwiednią, w polu błękitnym błogosławiących świętych Pawła i Piotra w szatach srebrnych (białych) ze złotymi (żółtymi) nimbami oraz takim mieczem i kluczem u stóp których w czerwonym polu tarczy dwa złote klucze w skos poniżej takiejże rozety.

Ryc. 16. Herb Powiatu Poznańskiego

Źródło: www.powiat.poznan.pl

Flaga

Flaga Powiatu Poznańskiego została przyjęta uchwałą nr XXVI/206/2001 Rady Powiatu Poznańskiego z dnia 4 stycznia 2001 r. Flagę powiatu poznańskiego stanowi: błękitny płat o proporcjach 5:5 – z godłem Powiatu Poznańskiego oraz ogon flagi ścięty o proporcjach 5:6 w poziome białe – czerwone pasy w ilości odpowiadającej liczbie gmin tworzących powiat.

Ryc. 17. Flaga Powiatu Poznańskiego

Źródło: www.powiat.poznan.pl

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że Powiat Poznański posiada cenne do przekazania kolejnym pokoleniom elementy dziedzictwa niematerialnego.

Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat poznański.

W roku 2025 Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Kulinarnego Powiatu Poznańskiego Instytutu Skrzynki rozpoczyna realizację 4-letniego projektu naukowo-badawczego pn. Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. Powiat poznański. Celem projektu Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej jest zebranie i udokumentowanie niematerialnych przejawów kultury wiejskiej w powiecie poznańskim. Efektem będzie 4-częściowa publikacja pt. Powiat poznański, stanowiąca 12 tom z serii Atlas niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi wielkopolskiej. W latach 2025 – 2029 obszarem badań objęte zostaną wszystkie gminy powiatu poznańskiego. Badania prowadzone w ramach projektu polegają na dokumentacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, z wyodrębnieniem toponomastyki, nazw topograficznych, etnonimicznych, zwyczajów, obrzędów dorocznych i rodzinnych, tradycyjnej religijności, dziedzictwa kulinarnego, rękodzieła, rzemiosła, działalności zespołów folklorystycznych, ludowych a także mieszkających w gminach twórców i artystów. Zadanie realizowane jest we współpracy z partnerami:

Instytutem Antropologii i Etnologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polskim Towarzystwem Ludoznawczym oddziałem w Poznaniu, Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie. Projekt został objęty Patronatem Honorowym Starosty Poznańskiego – Jana Grabkowskiego.

5.2.11. Gminne ewidencje zabytków i gminne programy opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania powiatowego programu opieki nad zabytkami opieki jest ewidencja zabytków. Przy czym Ustawodawca nie doprecyzował, czy jest to gminna ewidencja zabytków, czy też wojewódzka ewidencja zabytków. Na potrzeby niniejszego dokumentu przeanalizowano stan gminnych ewidencji zabytków w gminach z terenu Powiatu Poznańskiego. Jednostki samorządowe jakimi są powiaty nie posiadają w swojej kompetencji prowadzenia ewidencji zabytków.

Obowiązek prowadzenie gminnych ewidencji zabytków wynika z art. 22 ww. ustawy, gdzie określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt/Burmistrz/Prezydent Miasta prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3)⁹ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych. Wzór karty określony został w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmienionym rozporządzeniem w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku, która zawiera od 2019 r. tzw. „drugą stronę”, gdzie należy wskazać postulaty konserwatorskie oraz opis i historię zabytku. Gminne ewidencje zabytków stanowią podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem są najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w gminach. Stanowią katalog zbioru otwartego, tj. mogą być do niej dodawane nowe obiekty, czy też wykreślane. Na przestrzeni lat dany obiekt w wyniku prowadzonych prac lub zaniechania prac przy nim zmienia swoje właściwości oraz optyczny obraz. W związku z powyższym rekomendowane jest aktualizowanie gminnych ewidencji zabytków. Gminne ewidencje zabytków powinny być przyjmowane Zarządzeniami, po wcześniejszym opiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obiekty z GEZ uwzględnia się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Zasoby GEZ muszą też zostać uwzględnione w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń

⁹ Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951)

reklamowych oraz ogrodzeń. GEZ jest także podstawą przy tworzeniu gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminne ewidencje zabytków archeologicznych

Gminne ewidencje zabytków (GEZ) mają informować o obecności w danym miejscu nieruchomego zabytku archeologicznego. Są zbiorem służącym ochronie obiektów dziedzictwa na poziomie gmin. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada obowiązek założenia GEZ, zaś sam wzór karty GEZ znajduje się w załączniku nr 6 do rozporządzenia ministra kultury i dziedzictwa narodowego.

Poniżej w formie tabelarycznej przedstawiono informacje dotyczące gminnych ewidencji zabytków stanowisk archeologicznych. Z pozyskanych informacji wynika, iż większość gmin ma założone gminne ewidencje zabytków archeologicznych, jednak część z nich nie przyjęła ewidencji Zarządzeniami.

Tabela 4. Gminne ewidencje zabytków archeologicznych

Lp.	Gmina	Liczba kart adresowych	Data opracowania	Zarządzenie
1	Buk	319	2021 r.	brak
2	Czerwonak	213	2017 r.	Nr 42/2018 z dn. 27.02.2018 r.
3	Dopiewo	520	brak danych	brak danych
4	Kleszczewo	brak	brak	brak
5	Komorniki	369	2022 r.	482/2022 z 17 marca 2022 r.
6	Kostrzyn	732	brak przekazanej informacji	NR 458/2018 z dnia 7 maja 2018 r.
7	Kórnik	56 kart stanowisk 65 kart zespołów stanowisk	2010	Brak danych obecnie jest aktualizowana
8	Luboń	63	brak przekazanej informacji	Nr 81/2019 z dnia 16.10.2019 r.
9	Mosina	699	2010 r.	Nr 120/2020 z dnia 30 września 2020 r.
10	Murwana Goślina	478	2016 r.	brak
11	Pobiedziska	brak	brak	brak
12	Puszczykowo	44 stanowiska o znanej lokalizacji 18 stanowisk o nieznanej lokalizacji	2013, 2019	72/19/VIII z 1 października 2019
13	Rokietnica	486	2018	Nr 138/2018. z dnia 20 grudnia 2018 r.
14	Stęszew	549	2016	brak
15	Suchy Las	286	2017	Nr 68/2018 z dnia 29 maja 2018 r.
16	Swarzędz	383	2017	WOM.0050.1.19.2018 z dnia 22 stycznia 2018 r.
17	Tarnowo Podgórne	525	2009, ostatnie zmiany w 2024r.	57/2013 z 03.04.2013 ze zm.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędów Gmin

Liczba stanowisk archeologicznych w poszczególnych gminach została przedstawiona w poniższej tabeli. Jako dane wyjściowe przyjęto informacje przedstawione w gminnych programach opieki nad zabytkami. W przypadku braku informacji w gminnych programach posłużono się danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Tabela 5. Liczba stanowisk archeologicznych w poszczególnych gminach

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Lp.	Gmina	Wojewódzka ewidencja zabytków	Rejestr zabytków	Łącznie
1	Buk	318	1	319
2	Czerwonak	214		214
3	Dopiewo	510	13	523
4	Kleszczewo	320		320
5	Komorniki	368	1	369
6	Kostrzyn	719	6	725
7	Kórnik	417	3	420
8	Luboń	59		59
9	Mosina	698		698
10	Murowana Goślina	471	7	478
11	Pobiedziska ¹⁰	856	9	865
12	Puszczykowo	87		87
13	Rokietnica	483	3	486
14	Stęszew	547	2	549
15	Suchy Las	285	1	286
16	Swarzędz	406	2	408
17	Tarnowo Podgórne	523	2	525
	Łącznie	7 281	50	7 331

Źródło: opracowanie własne

Biorąc pod uwagę zebrane dane należy stwierdzić, że na terenie Powiatu Poznańskiego znajduje się ponad 7 tys. stanowisk archeologicznych. Do rejestru zabytków wpisanych zostało 50 stanowisk. Ich charakterystyka została przedstawiona w załączniku nr 2.

Gminne ewidencje zabytków nieruchomych

Poniżej w formie tabelarycznej przedstawiono informacje dotyczące gminnych ewidencji zabytków nieruchomych. Z pozyskanych informacji wynika, iż wszystkie gminy opracowały karty adresowe GEZ zabytków nieruchomych, jednak nie wszystkie zostały przyjęte Zarządzeniami. Część gmin planuje przeprowadzić aktualizację GEZ. Najwięcej kart adresowych GEZ znajduje się w zasobach Gminy Buk – 484, a najmniej w Gminie Dopiewo - 97. Biorąc pod uwagę, że część ewidencji liczy dekadę lub więcej, zasadnym jest ich aktualizacja.

¹⁰ Dane NID

Tabela 6. Gminne ewidencje zabytków w gminach Powiatu Poznańskiego

Lp.	Gmina	Liczba kart adresowych	Rok opracowania	Zarządzenie	Czy jest planowana aktualizacja?
1	Buk	484	2008 r.	brak	nie
2	Czerwonak	170	2017 r.	Nr 42/2018 z dn. 27.02.2018 r.	nie
3	Dopiewo	97	2014 r.	Nr 804/23 z dnia 13 grudnia 2023 roku (ostatnia zmiana)	tak
4	Kleszczewo	154	2009 r.	Nr 35/2025 z dnia 12 maja 2025 r. (ostatnia zmiana)	nie
5	Komorniki	112	2022 r.	NR 815/2024 z dnia 4 kwietnia 2024 roku (ostatnia zmiana)	nie
6	Kostrzyn	358	brak przekazanej informacji	Nr 608/2023 z dnia 10 lipca 2023 r. (ostatnia zmiana)	nie
7	Kórnik	369	2024 r.	Nr 25 z 12 marca 2025 r.	tak
8	Luboń	242	brak przekazanej informacji	Nr 81/2019 z dnia 16.10.2019 r.	nie
9	Mosina	351	2009, 2019	Nr 120/2020 z dnia 30 września 2020 r.	nie
10	Murwana Goślina	293	2008	brak	jest w trakcie aktualizacji
11	Pobiedziska	373	2011	brak	tak
12	Puszczykowo	245	2009, 2013, 2018	Nr 34/19/VIII z dnia 13 maja 2019 r.	nie
13	Rokietnica	111	2012, 2013	Nr 138/2018. z dnia 20 grudnia 2018 r.	nie
14	Stęszew	285	2016	brak	nie
15	Suchy Las	156	2017 r.	44/2018 z dn. 25.04.2018 r.	nie
16	Swarzędz	347	2017 r.	WOM.0050.1.16.2018	tak
17	Tarnowo Podgórne	168	2009, ostatnie zmiany w 2024r.	57/2013 z 03.04.2013 ze zm.	tak

źródło: opracowanie własne na podstawie przekazanych danych od Urzędów Gmin

Gminne programy opieki nad zabytkami

Obowiązek posiadania gminnych programów opieki nad zabytkami wynika wprost z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, gdzie w ust. 1 wskazano wprost: „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.” Programy gminne przyjmuje w drodze uchwały rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dalej, ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Co 2 lata należy przeprowadzić sprawozdanie z realizacji Programu, które przedstawia się radzie gminy.

Poniżej wskazano, które gminy z terenu powiatu posiadają gminne programy opieki nad zabytkami. Wszystkie gminy je posiadają. Niemniej, dla dwóch jednostek samorządowych okres obowiązywania programów minął i wskazane jest ich opracowanie na obowiązujący horyzont czasowy. W tym miejscu należy wskazać, że najwięcej opracowanych programów posiadają: Gmina Buk, Gmina Miasto Puszczykowo, Gmina Miasto Luboń, które opracowały już po 4 edycje gminnych programów opieki nad zabytkami.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Tabela 7. Gminne programy opieki nad zabytkami w gminach Powiatu Poznańskiego

Lp.	Gmina	GPONZ - nazwa	Uchwała	Czy jest planowana aktualizacja/opracowanie nowego programu?
1	Buk	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Buk na lata 2022-2025	Nr XLV/392/2022 RADY MIASTA I GMINY BUK z dnia 27.09.2022 r.	Program w trakcie obowiązywania
2	Czerwonak	Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Czerwonak	NR 726/LXVIII/2023 RADY GMINY CZERWONAK z dnia 24 sierpnia 2023 r.	Program w trakcie obowiązywania
3	Dopiewo	Gminy Program Opieki nad Zabytkami Gminy Dopiewo na lata 2023-2026	Nr LVIII/771/23 Rady Gminy Dopiewo z dnia 24 lipca 2023 r.	Program w trakcie obowiązywania
4	Kleszczewo	Gminny programu opieki nad zabytkami dla Gminy Kleszczewo na lata 2024 - 2027	NR LXI/534/2024 RADY GMINY KLESZCZEWO z dnia 31 stycznia 2024 r.	Program w trakcie obowiązywania
5	Komorniki	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Komorniki na lata 2025-2028	XIII/130/2024 RADY GMINY KOMORNIKI z dnia 12 grudnia 2024 r.	Program w trakcie obowiązywania
6	Kostrzyn	Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kostrzyn na lata 2023 - 2026	NR LXIV/573/2023 Rady Miejskiej Gminy Kostrzyn z dnia 11 maja 2023 r.	Program w trakcie obowiązywania
7	Kórnik	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Kórnik na lata 2022-2025	NR XLIX/698/2022 RADY MIASTA I GMINY KÓRNIK z dnia 26 października 2022 r.	Program w trakcie obowiązywania
8	Luboń	Gminny programu opieki nad zabytkami Miasta Luboń na lata 2024-2027	NR LXVI/508/2024 RADY MIASTA LUBOŃ z dnia 1 lutego 2024 r.	Program w trakcie obowiązywania
9	Mosina	Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Mosina na lata 2020-2023	NR XXXVI/290/20 RADY MIEJSKIEJ W MOSINIE z dnia 26 listopada 2020 r.	tak, po opracowaniu Planu Ogólnego Gminy
10	Murowana Goślina	Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Murowana Goślina na lata 2021-2024	NR XL/416/2021 RADY MIEJSKIEJ W MUROWANEJ GOŚLINIE	tak
11	Pobiedziska	Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Pobiedziska na lata 2023-2026	NR LXXVIII/670/2023 RADY MIEJSKIEJ GMINY POBIEDZISKA z dnia 31 sierpnia 2023 r.	Program w trakcie obowiązywania
12	Puszczykowo	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Puszczykowa na lata 2024-2027	NR 525/23/VIII RADY MIASTA PUSZCZYKOWA z dnia 28 listopada 2023 r.	Program w trakcie obowiązywania
13	Rokietnica	Gminny Program Opieki na Zabytkami Gminy Rokietnica na lata 2024-2027	NR XII/104/2024 RADY GMINY ROKIETNICA z dnia 25 listopada 2024 r.	Program w trakcie obowiązywania
14	Stęszew	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Stęszew na lata 2022-2025	Nr XLVII/326/2022 Rady Miejskiej Gminy Stęszew z 02.02.2022 r.	Program w trakcie obowiązywania
15	Suchy Las	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Suchy Las na lata 2022-2025	Nr XXXIX/449/21 Rady Gminy Suchy Las z dnia 25 listopada 2021 r.	Program w trakcie obowiązywania

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

16	Swarzędz	Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Swarzędz na lata 2025-2028	NR XVI/162/2025 RADY MIEJSKIEJ W SWARZĘDZU z dnia 25 marca 2025 r.	Program w trakcie obowiązywania
17	Tarnowo Podgórne	Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028	NR XII/194/2025 RADY GMINY TARNOWO PODGÓRNE z dnia 25 lutego 2025 r.	Program w trakcie obowiązywania

źródło: opracowanie własne na podstawie przekazanych danych od Urzędów Gmin

Poniżej przedstawiono najbliższe plany inwestycyjne jednostek samorządowych z terenu powiatu związane z szeroko rozumianą ochroną dziedzictwa kulturowego. Zadania te zostały wskazane przez jednostki gminne w otrzymanych ankietach, na poczet opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

Gmina Buk (na podstawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Buk na lata 2022-2025)

- rewitalizacja placu Przemysława w Buku;
- oznakowanie historycznych przestrzeni i historycznych obiektów budowlanych w Buku;
- rewitalizacja kanonii przy placu Przemysława 24 w Buku.

Gmina Czerwonak

- całościowy remont południowego skrzydła pałacu w Owińskach (zależne od uzyskania dofinansowania unijnego);
- wykonanie instalacji naciągowej do pałacu w Owińskach;
- wykonanie objazdu do zespołu pałacowego w Owińskach od ul. ks. Piotrowskiego;
- prowadzenie bieżących prac konserwatorskich zgodnie z bieżącymi pilnymi potrzebami.

Gmina Dopiewo (na podstawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Dopiewo na lata 2023-2026)

- prowadzenie bieżących prac remontowo-budowlanych i zabezpieczających pałacu w Dąbrówce oraz prac pielęgnacyjnych na terenie parków w Dąbrówce i Skórzewie, będących własnością Gminy;
- bieżące działania pielęgnacyjno-porządkowe, mające na celu odnowę i zabezpieczenie nagrobków mogił wojennych, znajdujących się w lasach zakrzewsko-pałędzkich, pochodzących z okresu II wojny światowej.

Gmina Kleszczewo

- zagospodarowanie turystyczne gminy – uatrakcyjnienie oferty turystycznej przez inwestycje - remont i oznaczenie obiektów o charakterze historycznym i przyrodniczym, inwentaryzacja obiektów zabytkowych pomników przyrody, budowa ścieżki rowerowej;
- gmina planuje współpracę z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania na drogach gminnych, powiatowych i wojewódzkich w celu ułatwienia dojazdu do obiektów zabytkowych z terenu gminy Kleszczewo;
- odnośnie obiektów nie będących własnością gminy przewiduje się prowadzenie działań pośrednich wynikających z ustawy oraz polityki prowadzonej przez Gminę takich jak:
 - określanie i stwarzanie, przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, warunków sprzyjających właściwemu wykorzystaniu zabytków oraz zachowaniu ich w dobrym stanie;

- wspieranie poczyniń właścicieli obiektów zabytkowych w działaniach związanych z właściwym użytkowaniem i utrzymaniem zabytków, w tym informowanie właścicieli o możliwościach pozyskiwania środków na odnowę zabytków,
- budowa ścieżek turystycznych -planuje się dalszą współpracę z innymi gminami regionu w celu włączenia zabytków z gminy do już istniejących szlaków stanowiących trasy wycieczek krajoznawczych, w celu promocji obiektów i regionu np. Transwielkopolskiej Trasy Rowerowej i Szlaku Romańskiego;
- dbałość o zachowanie walorów zabytkowych w przypadku obiektów stanowiących własność Gminy: parki w Gowarzewie i Kleszczewie, szkoła i budynek gospodarczy w Markowicach – wszystkie obiekty są w stanie dobrym lub bardzo dobrym;
- jeśli chodzi o planowane inwestycje związane z obiektami wpisanymi do rejestru lub gminnej ewidencji zabytków to ze względu na fakt, iż niemal wszystkie takie obiekty są już po rewaloryzacji i ich stan techniczny jest dobry program opieki nad zabytkami skupi się na wskazaniu działań utrzymujących zabytkowy charakter terenów pod administracją gminną. Należą do nich:
 - park w Kleszczewie - po wykonanej rewaloryzacji dalsze przeprowadzanie prac pielęgnacyjnych i ewentualnie jeśli pozwolą na to środki finansowe - odnowienie ścieżek;
 - park w Gowarzewie - bieżące prowadzenie prac pielęgnacyjnych po kompleksowej rewaloryzacji która została wykonana w 2019 r. zgodnie z dokumentacją projektową oraz pozwoleniem na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku, wydanym przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Gmina Komorniki

- rewitalizacja zabytkowej XIX wiecznej Organistówki w Komornikach. Przedmiotem projektu jest modernizacja i zachowanie cennego obiektu zabytkowego w postaci Organistówki w Komornikach. Z uwagi na swoją historyczną wartość (w tym formę architektoniczną, ściany szachulcowe, układ przestrzenny wnętrz, stolarkę drzwiową i okienną, konstrukcję budowlaną oraz unikatowe cechy znaczące dla kultury materialnej) obiekt został wpisany do rejestru zabytków.

Gmina Kostrzyn

- przebudowa kostrzyńskiego Rynku wraz z układem komunikacyjnym w centrum miasta.

Gmina Kórnik

- przebudowa budynku na pl. Niepodległości 4 w Kórniku. Planowany termin realizacji zadania do 31.11.2026 r.

Gmina m. Luboń

- przeprowadzenie prac konserwatorsko-restauratorskich przy pomniku Siewcy wraz z rewitalizacją parku i jego otoczenia zlokalizowanego w historycznym układzie urbanistycznym w Luboniu;
- rozbudowa Domu Włodarza;
- inwestycje związane z dotacjami udzielanymi przez Miasto na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym w mieście Luboń.

Gmina Mosina

- kontynuacja prac w budynku Galerii Sztuki w Mosinie – ul. Niezłomnych 1, 62-050 Mosina (budynek w rejestrze zabytków);
- prace przy budynkach zlokalizowanych przy ul. Wawrzyniaka 1 oraz pałacu w Parku Budzyń (budynki w GEZ);
- prace przy Kolumnie granicznej rezydencji Raczyńskich z figurą Matki Boskiej Bolesnej w Rogalinie (figura w rejestrze).

Gmina Murowana Goślina

- rewitalizacja zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Murowanej Goślinie – etap 1;
- rewitalizacja dworca kolejowego w Murowanej Goślinie – remont;
- rewitalizacja Placu Powstańców Wielkopolskich.

Gmina Pobiedziska

- suszenie fundamentów i likwidacja wilgoci w części podpiwniczonej budynku Szkoły Podstawowej im. prof. J. Kostrzewskiego w Węglewie (w trakcie);
- remont – roboty konserwacyjne dachu (Etap I) wraz z wymianą pokrycia, przemurowaniem kominów, odtworzeniem instalacji odgromowej, wymianą rynien i rur spustowych (1/2 powierzchni dachu – 105,6 m²) w budynku Dworu w Kowalskiem;
- remont dachu w budynku komunalnym, ul. Czarniejewska 4a w Pobiedziskach;
- remont i docieplenie elewacji w budynku przy ul. Jagiełły 30 w Pobiedziskach.

Gmina m. Puszczykowo

- renowacja i wymiana stolarki okiennej w budynku przy ul. Poznańskiej 4;
- kontynuacja corocznych dotacji z budżetu Miasta Puszczykowa na prace remontowo-konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach będących w rejestrze zabytków lub w gminnej ewidencji zabytków Miasta Puszczykowa;
- kontynuacja działań w celu pozyskiwania na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach będących w rejestrze zabytków lub w gminnej ewidencji zabytków Miasta Puszczykowa w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków lub innych środków zewnętrznych.

Gmina Rokietnica

- modernizacja budynku przy ul. Pocztowej 8 w Rokietnicy;
- modernizacja budynku przy ul. Szkolnej 2 w Mrowinie.

Gmina Stęszew

Na obecną chwilę Gmina nie planuje inwestycji.

Gmina Suchy Las

- remont fragmentu zabytkowego ogrodzenia parku w Chludowie – etap III;
- kontynuacja odnowy parku w Chludowie - etap VII;
- sporządzenie projektu budowlanego: "Remont budynku oraz renowacja elewacji i dachu budynku" - Gołęczewo, ul. Lipowa 5;
- remont budynku w zakresie stolarki okiennej i drzwiowej (część zadania pn. "Remont i przebudowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego") - Gołęczewo, ul. Dworcowa 40;
- remont i przebudowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego oraz sporządzenie projektu budowlanego remontu budynku mieszkalnego jednorodzinnego w zakresie stropu i ścian szczytowych - Gołęczewo, ul. Dworcowa 49;

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

- Sporządzenie projektu budowlanego pn.: "Wykonanie izolacji stropu zabytkowego kościoła" – kościół par. pw. Wszystkich Świętych w Chludowie;
- Rewitalizacja parku w zespole pałacowo-parkowym w Biedrusku oraz sporządzenie projektu budowlanego odbudowy altany w parku w zespole pałacowo-parkowym w Biedrusku;
- Remont kapitalny budynku dawnego Zajazdu pod Złotą Gwiazdą w Gołęczewie oraz przyległej sali tanecznej - etap VII;
- Remont południowej części dachu budynku mieszkalnego położonego w Gołęczewie przy ul. Tysiąclecia 13.

Gmina Swarzędz

- 2025 - rozbudowa i rewitalizacja Szkoły Podstawowej w Wierzoncie;
- 2026 – rewitalizacja kamiennicy w Rynku nr 21 z przeznaczeniem na Centrum działań edukacyjno-kulturalnych „STOLARNIA”;
- 2027 – rewitalizacja starówki – rozdział kanalizacji w centrum Swarzędza wraz z przebudową płyty rynku i ulic dojazdowych;
- 2028 – rewitalizacja związana z przebudową i adaptacją na dom dziennego pobytu dla osób starszych i niepełnosprawnych dawnego dworu przy ulicy Dworskiej w Paczkowie;
- 2025-2028 – doraźne prace remontowo-zabezpieczające budynków znajdujących się w zasobach Gminy Swarzędz, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Gmina Tarnowo Podgórne

- Gmina zakłada wykonanie zadań zgodnie z Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Powiatu Poznańskiego nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

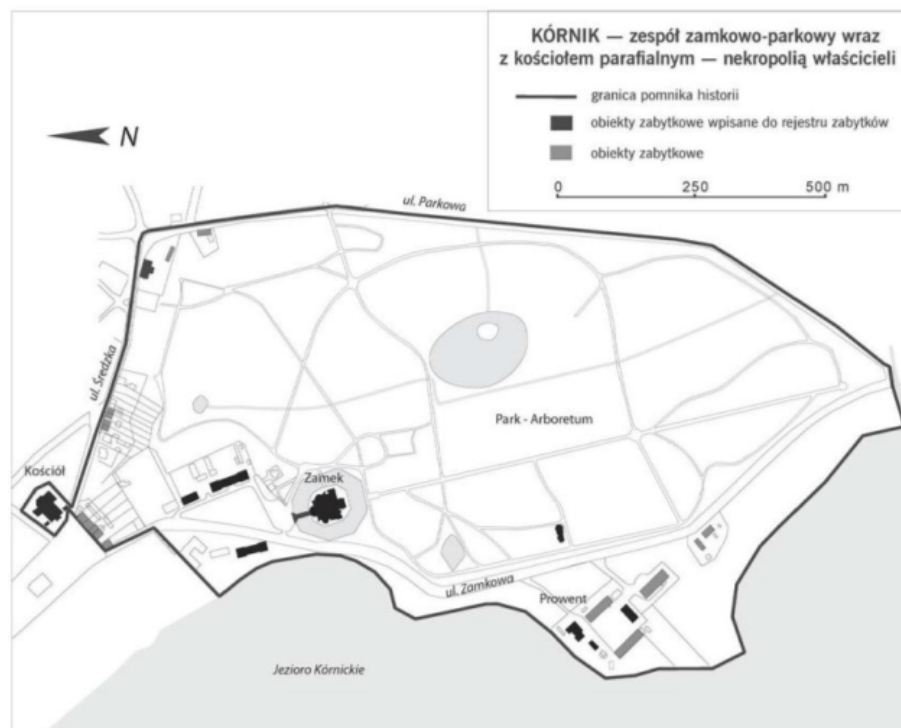
Pomniki historii

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące pomników historii. Zgodnie z art. 15 Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek,

o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. poz. 190 i 191).

Na terenie województwa Wielkopolskiego znajduje się 11 pomników historii, w tym 2 na terenie Powiatu Poznańskiego:

1. Zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym - nekropolią właścicieli w Kórniku został uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 czerwca 2011 roku (poz. 836). Zgodnie z ww. rozporządzeniem celem ochrony pomnika historii jest zachowanie, ze względu na wartości historyczne, przestrzenne, architektoniczne i artystyczne, materialne i niematerialne zespołu, który należy do jednych z najlepiej zachowanych i najbardziej rozpoznawalnych rezydencji arystokratycznych w Polsce, a jego nierozłączną wartością jest bezcenny księgozbiór i muzealia stanowiące skarbnicę kultury polskiej, park-arboretum oraz nekropolia zasłużonych dla historii i kultury Polski właścicieli Kórnika. Obszar pomnika historii „Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli” obejmuje budynek zamku, oficyny, pawilon parkowy, domy mieszkalne, zabudowania gospodarcze, park-arboretum, kościół parafialny pod wezwaniem Wszystkich Świętych. Granica obszaru biegnie po zewnętrznej granicy działki 578 (obręb Kórnik), włączając tę działkę, dalej osią ulicy Średzkiej, ulicy Parkowej, dochodzi do rzeczki Dunaj, po osi rzeczki dochodzi do Jeziora Kórnickiego, biegnie na północ wzdłuż linii brzegowej jeziora, następnie wzdłuż zachodniej granicy działki nr 648 (obręb Kórnik), przecinając ulicę Średzką, dochodzi do działki nr 578 (obręb Kórnik).

Ryc. 18. Załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 czerwca 2011 r.

Źródło: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 czerwca 2011 roku

2. Zespół pałacowo-parkowy z obszarem dawnego majątku ziemskiego w Rogalinie został uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 kwietnia 2018 roku (poz. 929) ze zm. z dn. 29 września 2020 r. (poz. 1766). Zgodnie z ww. rozporządzeniem celem ochrony pomnika historii jest zachowanie, ze względu na wartości artystyczne, historyczne, naukowe, a także krajobrazowo-przestrzenne, barokowo-klasycystycznego zespołu rezydencjonalnego, obejmującego wysokiej klasy realizacje architektoniczne oraz parkowo-ogrodowe i skupiska drzew pomnikowych. Obszar pomnika historii „Rogalin - zespół pałacowo-parkowy z obszarem dawnego majątku ziemskiego” obejmuje zespół pałacowy z ogrodem i parkiem, tworzące historycznie ukształtowaną przestrzeń rezydencji z pałacem wraz z oficynami, budynkiem Galerii Rogalińskiej Edwarda Aleksandra Raczyńskiego, zabudowaniami podworskimi, kaplicą, dzwonnica oraz ogrodem i parkiem oraz obszar dawnego majątku ziemskiego.

Historia Rogalina sięga okresu średniowiecza, poprzez okres nowożytny i dzieje związane z rodziną Raczyńskich, których działalność jest niezwykle znacząca dla historii Polski. Historyczny układ przestrzenny majątku Rogalin to wyjątkowy na terenie Wielkopolski układ kompozycyjny łączący elementy układu ruralistycznego, zespołu pałacowo-parkowo-ogrodowego, zespołu folwarcznego i folwarku Podlesie, układu pól, dróg wkomponowanych w naturalny krajobraz oraz nadwarciańskich łągów Rogalińskich. Zachowane elementy historycznego ukształtowania majątku ziemskiego Rogalin, które wchodzą w zakres ochrony konserwatorskiej to układ

drożny (m.in. odcinki trzech dróg posiadają średniowieczne pochodzenie), tereny zieleni w tym: zakomponowanej śródpolnej, alei przydrożnych i terenów leśnych oraz historyczny układ użytków rolnych majątku ziemskiego Rogalin (nasadzenia drzew z XIX w. i sprzed 1939 r., formy półnaturalne skupisk drzew oraz pojedynczych okazów wkomponowane w krajobraz otoczenia „parku angielskiego”, aleje przy drogach, pola uprawne, lasy śródpolne, tzw. remizy, łąki i pastwiska leżące w dolinie Warty, tzw. „Łęgi Rogalińskie”) oraz zespół budowlany majątku ziemskiego Rogalin, który współtworzą grupa budynków folwarku Rogalin, gorzelnia majątkowa i grupa budynków folwarku pomocniczego, tzw. Podówrze Polesie, obecnie Polesie.

MAPA CZĘŚCI POMNIKA HISTORII: ROGALIN - ZESPÓŁ PAŁACOWY Z OGRODEM I PARKIEM

Ryc. 19. Załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 września 2020 r.

Źródło: Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 września 2020 r.

Ryc. 20. Przestrzenne rozmieszczenie pomników historii na terenie Powiatu Poznańskiego

Źródło: opracowanie własne

Rejestr zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych. Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

3a. Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru oraz o ostatecznym zakończeniu tego postępowania wojewódzki konserwator zabytków przekazuje niezwłocznie właściwemu **staroście**.

3b. Informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru do czasu ostatecznego zakończenia tego postępowania podaje się do publicznej wiadomości na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej **starostwa powiatowego**, na obszarze którego znajduje się zabytek, a ponadto w siedzibie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub w sposób zwyczajowo przyjęty w miejscowości, w której znajduje się zabytek.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W tym miejscu należy także przytoczyć obowiązek wynikający z art. 13 ust. 4 ustawy o gospodarce nieruchomościami: *Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Poznaniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:

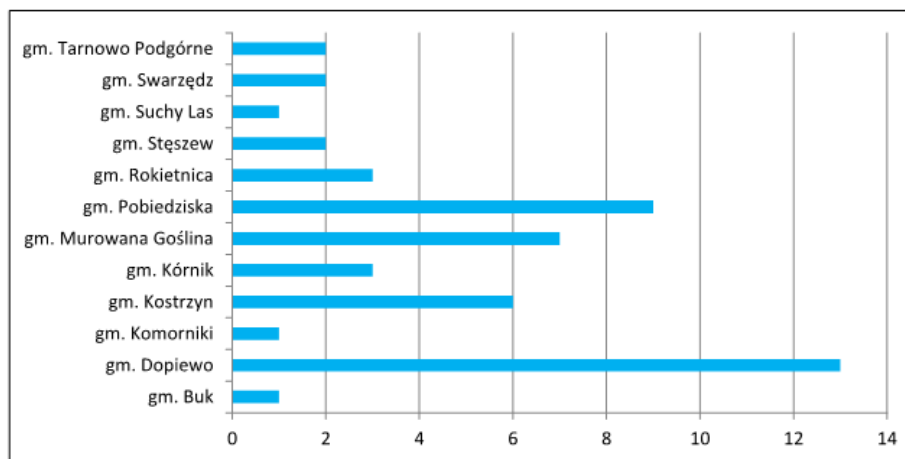
Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków są najcenniejszymi pozostałościami dawnych epok, kultur i osadnictwa. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę najważniejszych miejsc dziedzictwa archeologicznego. Spośród 17 gmin powiatu, na terenie 12 odnotowuje się rejestrowe stanowiska archeologiczne. Pod względem liczbowym wynika, że ich największa ilość znajduje się na terenie Gminy Dopiewo - 13. Powyżej 5 obiektów odnotowano także w gminach: Pobiedziska, Murowana Goślina, Kostrzyn. W gminach: Czerwonak, Kleszczewo, Luboń, Mosina i Puszczykowo nie odnotowano stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

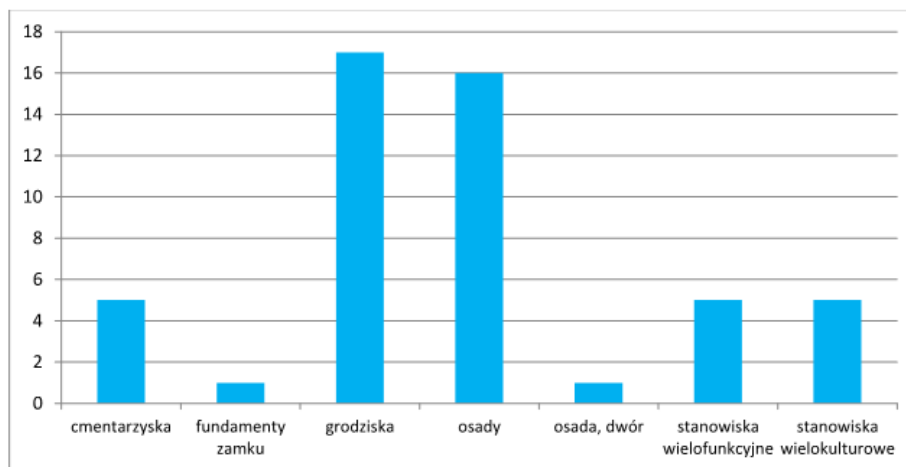

Wyk. 1. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na gminy

źródło: opracowanie własne

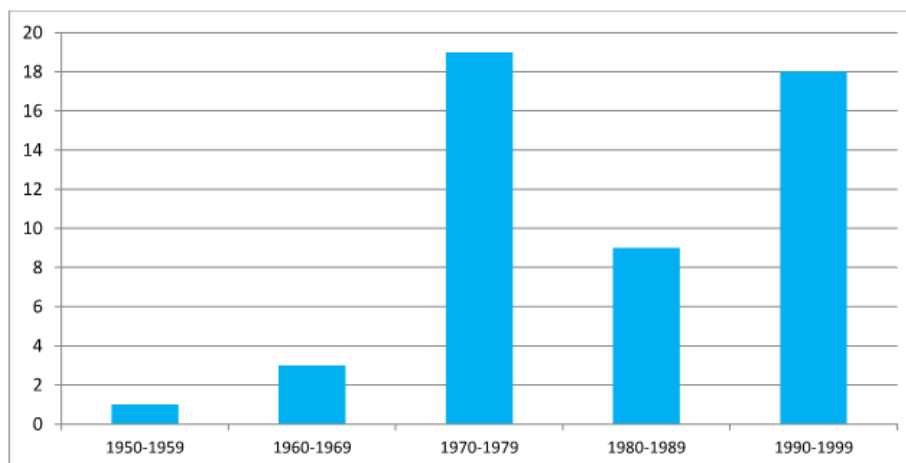
Na poniższym wykresie wskazano obiekty wpisane do rejestru zabytków wyodrębnione pod względem funkcji. Najwięcej odnotowano grodzisk – 17. Aż 6 z nich znajduje się na terenie Gminy Kostrzyn. Równie dużo zarejestrowano osad – 16. Ponadto na terenie powiatu występują cmentarzyska, stanowiska wielokulturowe, czy wielofunkcyjne. Do stanowisk wielofunkcyjnych należy wymienić np. grodzisko wczesnośredniowieczne oraz osadę przygodową w miejscowości Góra (gm. Pobiedziska). Z kolei stanowiska wielokulturowe to np. osady wielokulturowe z Wojnowa (gm. Murowana Goślina).

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Wyk. 2. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na funkcje

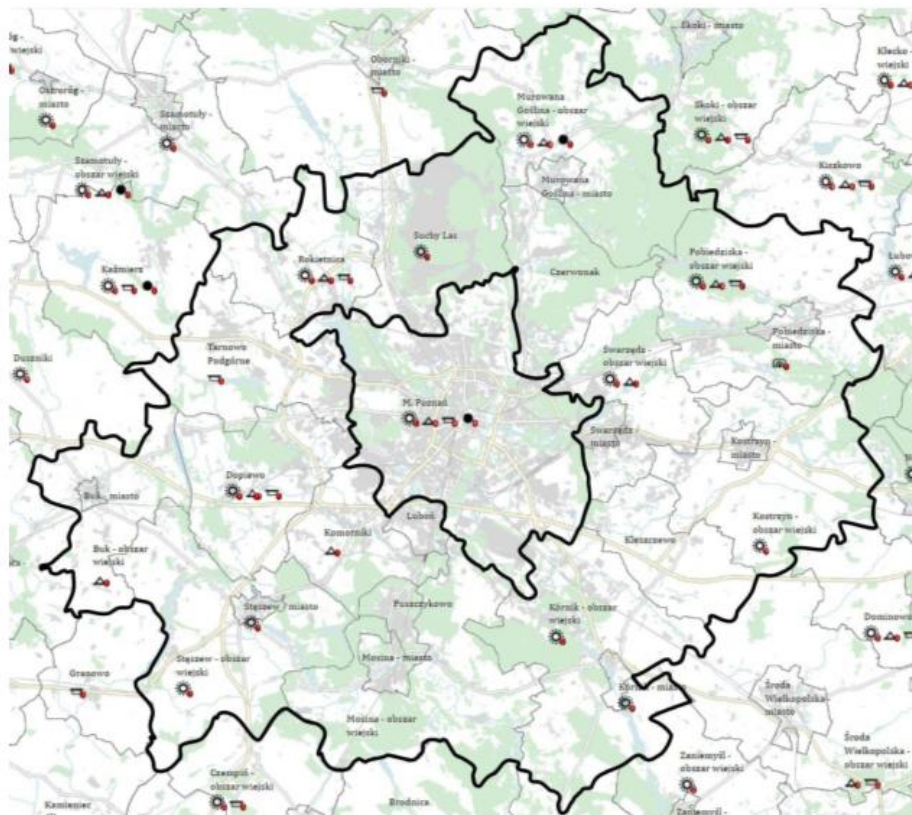
źródło: opracowanie własne

Obiekty zabytkowe poddano także analizie pod kątem czasu wpisania do rejestru zabytków. Z poniższego wykresu wynika, że najwięcej decyzji dotyczących wpisu obiektów do rejestru zabytków wydano w latach 70.XX w. Znaczna liczba wpisów miała miejsce także w latach 90. XX w. Nie odnotowuje się wpisów w XXI w. Najstarszy wpis dotyczył grodziska wczesnośredniowiecznego, osady kultury łużyckiej, cmentarzyska rzędowe zlokalizowanych w Kórniku.

Wyk. 3. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na czas wpisu

źródło: opracowanie własne

Obecnie prowadzone jest postępowanie administracyjne w sprawie wpisania do rejestru zabytków archeologicznych - stanowiska archeologicznego Sobota stan.52, obszar AZP 49-26/189 - cmentarzyska megalitycznego kultury pucharów lejkowatych, położonego na dz. nr ewid. 97 w obrębie Sobota, gm. Rokietnica.

Ryc. 21. Lokalizacja rejestrowych stanowisk archeologicznych

źródło: mapy.zabytek.gov.pl

Stan zachowania zabytków archeologicznych objętych wpisem do rejestru zabytków jest powiązany ze sposobem użytkowania gruntu. Stanowiska zlokalizowane w lasach pozostają względnie w dobrym stanie, choć stale rozrastająca się roślinność może przyczynić się do zatarcia form grodzisk w szczególności widocznych w przestrzeni krajobrazu. Stanowiska położone na gruntach użytkowanych rolniczo ulegają degradacji na skutek prowadzonych zabiegów agrarnych. Wyzwaniem zatem jest stopniowa zmiana zagospodarowania terenu.

Głównym zagrożeniem dla zabytków archeologicznych są wszelkie inwestycje związane z zagospodarowaniem oraz zabudowaniem terenu. Zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego, przemysłowego, budowa dróg a także rozwój naziemnych sieci infrastruktury technicznej, w tym instalacji do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę albo wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, w poniższej tabeli przedstawiono informacje ogólne. Jest to liczba wpisów zabytków ruchomych oraz liczba obiektów w rejestrze znajdujące się na terenie Powiatu Poznańskiego z podziałem na gminy.

Tabela 8. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Gmina	Liczba wpisów w rejestrze	Liczba obiektów w rejestrze
1	Buk	2	60
2	Czerwonak	4	186
3	Dopiewo	2	20
4	Kleszczewo	3	60
5	Komorniki	2	75
6	Kostrzyn Wlkp.	10	141
7	Kórnik	7	10
8	Luboń	1	1
9	Mosina	3	79
10	Murowana Goślina	3	22
11	Pobiedziska	1	42
12	Puszczykowo	0	0
13	Rokietnica	3	69
14	Stęszew	6	132
15	Suchy Las	1	3
16	Swarzędz	5	68
17	Tarnowo Podgórne	3	87

Źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu

Wpisy do rejestru zabytków ruchomych dotyczą przede wszystkim wyposażenia kościołów, ale także dworów, pałaców, czy muzeów. Na terenie powiatu odnotowuje się 77 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych z łączną sumą obiektów liczącą ok. 800 eksponatów. Ewidencja liczy z kolei ok. 2 tys. obiektów. Najbogatsze wyposażenie i elementy wystroju świątyń (datowane od średniowiecza po wiek XIX) znajdują się w następujących miejscowościach:

- Czerlejno, gm. Kostrzyn Wlkp. - kościół p. w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej oraz Św. Idziego i Katarzyny (gotyk, barok);
- Gułtowy, gm. Kostrzyn Wlkp. - kościół p. w. Św. Kazimierza (rokoko);
- Iwno, gm. Kostrzyn - kościół p. w. Matki Boskiej Szkaplerznej (gotyk, renesans, barok);
- Kleszczewo, gm. Kleszczewo - kościół p. w. Wszystkich Świętych (barok, rokoko);
- Kostrzyn Wlkp., gm. Kostrzyn Wlkp. - kościół p. w. Św. Piotra i Pawła (gotyk, renesans, barok);
- Siedlec, gm. Kostrzyn - kościół p. w. Św. Mikołaja (barok);
- Siekierki Wielkie, gm. Kostrzyn - kościół p. w. Św. Jadwigi (renesans, barok);
- Stęszew, gm. Stęszew - kościół p. w. Św. Trójcy (barok);
- Owińska, gm. Czerwonak - kościół p. w. Św. Jana Chrzciciela (barok);
- Tomice, gm. Stęszew - kościół p. w. Św. Barbary (gotyk, renesans, barok, rokoko);
- Tulce, gm. Kleszczewo - kościół p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (gotyk, renesans, barok);

- Wierzenica, gm. Swarzędz - kościół p. w. Św. Mikołaja (barok, historyzm XIX w.).

Ciekawe elementy wyposażenia znajdują się prócz rezydencji w Rogalinie (gm. Mosina) i Kórniku (gm. Kórnik) również w następujących obiektach rezydencjonalnych:

- Będlewo (gm. Stęszew) - neogotycka siedziba rodu Potockich wzniesiona w 1866 r. ob. wł. PAN z zachowanym wystrojem wnętrza (hall, jadalnia, salon);
- Iwno (gm. Kostrzyn) - neorenesansowy pałac Mielżyńskich z ok. poł. XIX w. z zachowaną dekoracją wnętrza oraz zabytkowymi powozami;
- Gułtowy (gm. Kostrzyn) - barokowo - klasycystyczny pałac Bnińskich wzniesiony w latach 1780-1786 wg proj. Ignacego Graffa z zachowanym wystrojem sali balowej (freski autorstwa Antoniego Smuglewicza), salonu marmurowego i hallu;
- Konarzewo (gm. Dopiewo) - barokowy pałac z końca XVII w. wzniesiony dla Jędrzeja Radomickiego z zachowaną dekoracją sztukatorską i malarską z przełomu XVII/XVIII w.

W latach 2015-2025 (do 30.06.2025 r.) wydano:

- 12 decyzji o wpisie do rejestru zabytków: łącznie 332 obiekty;
- 1 skreślenia z rejestru zabytków;
- 523 włączenia łącznie do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

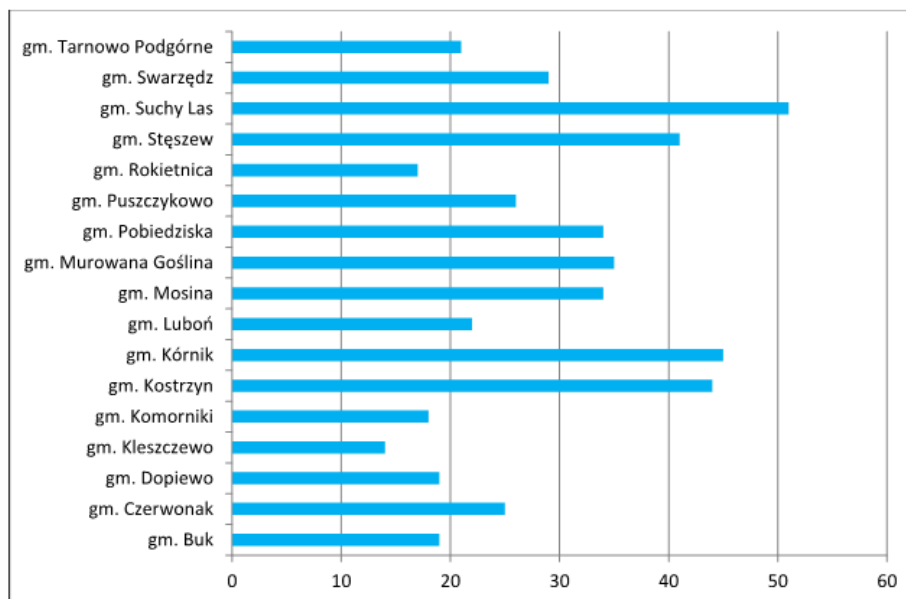
Do istotnych zagrożeń dla zabytków ruchomych należy wymienić kradzieże, czy wykonywanie prac konserwatorskich przez osoby bez odpowiedniej wiedzy i wykształcenia.

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie ze spisem obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa Wielkopolskiego (<https://poznan.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow>) na terenie Powiatu Poznańskiego odnotowuje się 499 pojedynczych pozycji. Niemniej znajdują się tam obiekty które nie istnieją – 5, dlatego też w poniższej charakterystyce budynki te nie były brane pod uwagę.

Poniżej przedstawiono zestawienie dotyczące liczby obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wynika z niego, że najwięcej zabytków rejestrowych znajduje się na terenie Gminy Suchy Las. Powyżej 40 obiektów odnotowano także w gminach: Kórnik, Kostrzyn i Stęszew. Ich najmniejsza liczba znajduje się na terenie Gminy Kleszczewo.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Wyk. 4. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na gminy

źródło: opracowanie własne

Na terenie Powiatu Poznańskiego znajduje się wiele cennych zabytków architektury: pałaców, dworów czy kościołów. W każdej z 17 gmin powiatu znajdują się cenne obiekty o wartościach historycznych, kulturowych, naukowych, czy architektonicznych.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomości zaszeregować można także pod względem ich funkcji. Należą do nich obiekty kultu religijnego – kościoły, świątynie poprotestanckie, czy synagogi. W Powiecie Poznańskim jest ich bardzo dużo – 55, które wpisano do rejestru zabytków, w tym aż 6 z terenu gm. Stęszew. Część z nich to świątynie średniowieczne, jak np. kościół, ob. par. pw. św. Jana Chrzyciela w Owińskach z fragmentami murów XIII-wiecznych, późnoromański kościół wiejski w Tulcach rozbudowany w okresie baroku (jedna z najstarszych świątyń ceglanych Wielkopolski, obecnie sanktuarium), kościół pw. Wszystkich Świętych w Kórniku z 1437 r. (kolegiata), późnogotycki i kamienno-ceglano-tynkowany kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła w Murowanej Goślinie, ceglany i gotycki kościół par. pw. św. Michała Archanioła w Pobiedziskach z ok. 1300 r., kościół par. pw. Narodzenia NMP w Sobocie o genezie z 1517 r., kościół par. pw. Świętej Trójcy w Stęszewie z XV w. z późn. przekształceniami, gotycki kościół par. pw. św. Barbary w Tomicach z 1463 r., późnogotycki kościół par. pw. Wszystkich Świętych w Tarnowie Podgórny z 2 poł. XV w. Na terenie powiatu zachowały się 2 synagogi: w Mosinie z pocz. XX w. (ob. Izba Muzealna) oraz neoromańska synagoga w Buku z 2 poł. XIX w. (ob. Sala Miejska). Świątynie protestanckie pochodzą głównie z XIX w. lub pocz. XX w., rzadziej z lat wcześniejszych. Są to głównie ceglane świątynie neogotyckie, które po II wojnie światowej zaadaptowane zostały na potrzeby wspólnot katolickich. Typowy przykład takiego budownictwa reprezentuje kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Tarnowie Podgórny z 1901 r. Na terenie powiatu znajduje się także 14 drewnianych kościołów: kościół pw. św. Marii Magdaleny w Długiej Goślinie (gm. Murowana Goślina), kościół pw. św. Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny w Kicinie (gm. Czerwonak), kościół pw. św. Michała Archanioła i

Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Rogalinku (gm. Mosina), kościół pw. Wszystkich Świętych w Kleszczewie (gm. Kleszczewo), kościół cmentarny pw. św. Krzyża w Buku (m. Buk), kościół pw. św. Jadwigi w Łodzi (gm. Stęszew), kościół pw. św. Mikołaja w Wierzenicy (gm. Swarzędz), kościół św. Michała Archanioła w Uzarzewie (gm. Swarzędz), kościół pw. NMP Wniebowziętej w Czerlejnii (gm. Kostrzyn), kościół pw. św. Kazimierza w Gułtowach (gm. Kostrzyn), kościół pw. św. Jadwigi w Siekierkach Wielkich (gm. Kostrzyn), kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Krośnie (gm. Mosina), dawny kościół ewangelicki, kościół pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Węglewie (gm. Pobiedziska), kościół pw. Wszystkich Świętych w Chludowie (gm. Suchy Las). Utworzony został dla nich Szlak Kościołów Drewnianych. Powstał on by przybliżyć turystom niepowtarzalny krajobraz kulturowy północnych okolic Poznania. To szlak turystyczny propagujący dziedzictwo drewnianej architektury sakralnej na terenie gmin skupionych w związku międzygminnym „Puszcza Zielonka”. Należą do niego kościoły znajdujące się w: Długiej Goślinie (pow. poznański), Kicinie (pow. poznański), Węglewie (pow. poznański), Wierzenicy (pow. poznański), Łagiewnikach Kościelnych (pow. gnieźnieński), Uzarzewie (pow. poznański), Sławnie (kaplica) (pow. gnieźnieński), Jabłkowie (pow. wągrowiecki), Kiszkwie (pow. gnieźnieński), Rejowcu (pow. wągrowiecki), Skokach (pow. wągrowiecki). Kościół św. Mikołaja w Wierzenicy jest jedną z najstarszych drewnianych świątyń w Wielkopolsce. Zbudowano go w XVI wieku, choć wiadomo, że parafia istniała już w XIII wieku. Przy sakralnych obiektach kultu jakimi są kościoły budowano także obiekty towarzyszące. W sposób szczególny odnotowane obiekty w rejestrze zabytków to: bramy, ogrodzenia, dzwonnice, czy plebanie, a w przypadku zespołów protestanckich – dawne pastorówki. Osobnym typem założenia sakralnego jest dawny zespół klasztorny cysterek w Owińskach, gdzie znajdują się bardzo licznie reprezentowane obiekty o różnych funkcjach. Stan kościołów należy ocenić na dobry. Największe problemy z prowadzeniem prac remontowo-konserwatorskich mogą mieć najmniejsze parafie wiejskie. Do zachowanych bardzo dobrze świątyń wiejskich należą kościoły w Komornikach, Krerowie, Czerlejnii, Iwnie, Siekierkach, Białężynie, Tarnowie Podgórnym, Cerekwicy i Sobocie. Natomiast w stanie bardzo złym (ruina) zachował się kościół w Chojnicy.

Fot. 2. Kościół w Kleszczewie z 1760-62r.

źródło: www.kleszczewo.pl

Na terenie powiatu znajdują się również zabytkowe cmentarze. Do rejestru zabytków wpisano 9 tego typu obiektów. Są to głównie nekropolie przykościelne datowane na XVI-XX w. Znajdują się one w: Owińskach, Skórzewie, Wirach, Białężynie, Wrónczynie, Puszczykowie oraz miejscowości Modrze. Do

osobnych typów założeń cmentarnych należy wymienić cmentarz w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym w Owińskach, na którym znajdują się pozostałości nagrobków, głaz z tablicą upamiętniającą z 2003 r. oraz drewniany krzyż postawiony po 2017 r. Przy ul. Szkolnej w Słupi znajduje się cmentarz rzymsko-katolicki z ok. 1850 r. Na jego terenie znajduje się grób zamordowanych więźniów podczas Marszu Śmierci z obozu w Żabikowie. Stan zachowania cmentarzy katolickich nie budzi zastrzeżeń. Jednym z większych zagrożeń dla zabytkowych cmentarzy jest wycinka starodrzewu.

W tym miejscu należy także przytoczyć obowiązek wynikający z art. 13 ust. 5 ustawy o gospodarce nieruchomościami: *Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

Obiekty rezydencjonalne na terenie powiatu są bardzo licznie reprezentowane. Są to dawne zamki, pałace i dwory, które stanowią monumentalne pomniki pamięci. Nerozerwalnie związane są one z majątkami, dobrami oraz pozostałymi obiektami wokół nich. Otaczane były parkami krajobrazowymi oraz stanowiły funkcje reprezentatywne. Przy nich stawiano gospodarcze budynki folwarczne, dalej domy pracownicze. Pałace i dwory były jednocześnie miejscem zamieszkania, miejscem towarzyskim na bale i przyjęcia, a także miejscem przyjmowania ważnych gości i osobistości, w tym w celach biznesowych. Wielkość i wygląd świadczyły o sytuacji materialnej gospodarzy.

Na terenie Powiatu Poznańskiego odnotowuje się 64 obiekty rezydencjonalne. Wśród nich 28 to dwory, 35 to pałace z oficynami oraz 1 zamek. Najwięcej ww. obiektów znajduje się na terenie gminy Kostrzyn – 9 (Czerlejno, Drążgowo, Gułtowy, Ignacewo, Iwno, Klony, Siedlec, Tarnowo i Węgierskie). Znaczna liczba tego typu zabytków znajduje się także na terenie gminy Pobiedziska – 8 oraz Murowana Goślina - 7. Na terenie gmin wiejskich (Luboń i Puszczykowo) nie odnotowano rejestrowych dworów i pałaców. Unikatowym obiektem jest zamek w Kórniku, którego początki sięgają budowli obronnej wzniesionej w średniowieczu. Z 1426 r. pochodzi pierwszy dokument poświadczający istnienie zamku. Najstarsze dwory datowane są na XVIII w. i znajdują się w Więckowicach (gm. Dopiewo), Radzewie (gm. Kórnik) oraz Chybach (gm. Tarnowo Podgórne), w Konarzewie mieści się pałac z ok. 1697 r. – zgodnie ze spisem zabytków prowadzonym przez WWKZ. Obiekt ten należy do najcenniejszych i najbardziej interesujących rezydencji o XVII-wiecznej metryce na terenie Wielkopolski. Z badań architektonicznych z 2013 r., wynika że pałac w Murowanej Goślinie datowany na 1841 r. jest znacznie starszy. Mury dawnego dworu obronnego pochodzą z XVI w. lub 1 poł. wieku XVII. Stan obiektów rezydencjonalnych jest mocno zróżnicowany. Najbardziej rozpoznawalne obiekty rezydencjonalne na terenie powiatu są w dobrym lub bardzo dobrym stanie – Kórnik, Rogalin, a także Szreniawa i Gułtowy. Wartym odwiedzenia są także inne obiekty w: Strykowie (gm. Stęszew), Konarzewie (gm. Dopiewo), w Tulcach (gm. Kleszczewo), w Iwnie (gm. Kostrzyn), w Biedrusku (gm. Suchy Las), Jankowicach (gm. Tarnowo Podgórne), czy w miejscowości Siedlec (gm. Kostrzyn).

Fot. 3. Kasyno oficierskie w Biedrusku

źródło: zbiory Powiatowego Konserwatora Zabytków

Zabytkowe założenia zieleni w postaci przydworskich lub przypałacowych parków zakładane były tuż przy obiektach rezydencjonalnych. Stanowiły odskocznnię od codzienności dla właścicieli majątków, były miejscem ukojenia i osobliwym spotkaniem z przyrodą. Założenia te projektowane były przez specjalistów, często musiały być wkomponowane w lokalną topografię, np. ciekły wodne, wzniesienia, zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne. Częścią parków były aleje i szpalery wysadzone przy drogach prowadzących do dworu/pałacu. Zachowane parki na stałe wpisały się w krajobraz danych miejscowości. Znajdujący się na obszarach parków starodrzew stanowi przykład zachowanych form historycznych roślinności, które są niezwykle cenne dla lokalnego mikroklimatu.

Na terenie Powiatu Poznańskiego zachowanych zostało 82 założeń zieleni, które ujęte zostały w rejestrze zabytków. Miejsca te powstały głównie w XIX w., rzadziej w XVIII w., czy z pocz. XX w. Są to głównie parki dworskie i pałacowe. Parki założono również w innych zespołach: klasztornej cysterek w Owińskach, szpitalny w Owińskach, czy parki plebańskie. Odnotowuje się również ogrody dworskie i plebańskie, a także ogrody przy willowe – głównie w Puszczykowie. Warto odnotować, że w Rogalinie znajduje się park z ogrodem angielskim. Na obszarze części parków znajdują się pomniki przyrody, tj. historyczny drzewostan o imponujących wymiarach obwodu i wysokości. Najwięcej zaprojektowanych przestrzennych form zieleni występuje w Gminie Kostrzyn i Pobiedziska – po 8. Z kolei najwięcej ogrodów odnotowano w Puszczykowie – również 8. Większość parków wymaga sporządzenia aktualnych inwentaryzacji drzew oraz projektów rewitalizacji, obejmujących odtworzenie dawnego drzewostanu, nasadzenia uzupełniające oraz usuwanie z ich terenu obiektów dysharmonijnych.

Budynki mieszkalne i użyteczności publicznej

Tego typu obiekty są szczególnie narażone na przekształcenia na skutek nieumiejętnie prowadzonych prac remontowych. Do największych zagrożeń inwestycyjnych dla takich budynków należy zaliczyć np. zewnętrzne ocieplenie ścian, niewłaściwą wymianę stolarki okiennej i drzwiowej poprzez zastosowanie nieprawidłowych rozmiarów oraz materiału, zakrywanie detali architektonicznych, rozbudowanie budynków – dodawanie nowych kondygnacji, przybudówki, nieumiejętne zmiany pokrycia dachowego. Szczególny przykład ciekawego budownictwa mieszkalnego znajduje się w Puszczykowie jakim są licznie występujące wille. Na terenie powiatu odnotowuje się przykłady obiektów użyteczności publicznej – szkoły, poczty, dawny sąd, dawne szpitale, a także interesujące przykłady ratuszy miejskich w Kórniku – przy pl. Niepodległości 1 oraz neobarokowy ratusz w dawnym Bninie (obecnie Kórnik).

Fot. 4. Neobarokowy ratusz w Kórniku

źródło: www.kornik.travel.pl

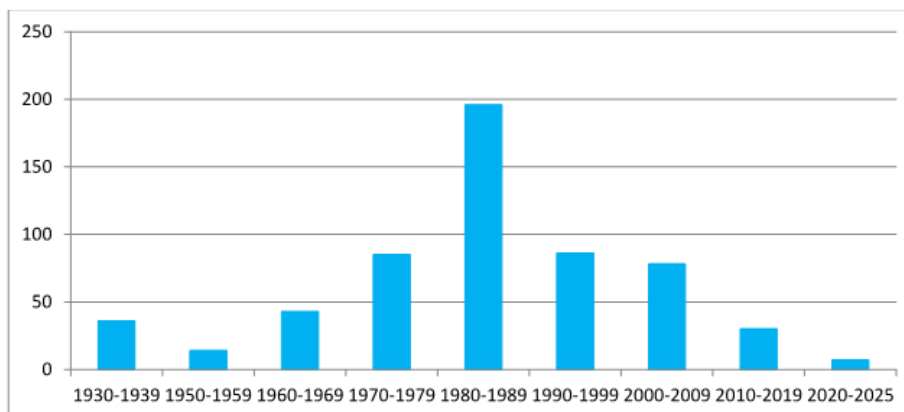
Pozostałe ważne obiekty

Warto również odnotować, że w Luboniu znajduje się zespół zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego z lat 1904-1908, 1926-1930 oraz dawny zespół fabryki chemicznej z wydzieloną częścią przemysłową oraz mieszkalną dla pracowników zakładu. Obiekty te są otwarte dla zwiedzających w ramach Lubońskiego Szlaku Architektury Przemysłowej - Zespół budynków dawnej fabryki przetworów ziemniaczanych.

Również w Luboniu-Żabikowie zachował się teren obozu hitlerowskiego. Jest to jedyne tego typu miejsce na terenie powiatu. Obecnie znajduje się tu Muzeum Miejsce Pamięci Narodowej. Misją Muzeum jest zachowanie pamięci o ofiarach zbrodni niemieckich, dokonanych na terenie Wielkopolski, prowadzenie działalności wystawienniczej, naukowej, edukacyjnej oraz ochrona i konserwacja relikwów poobozowych.

Obiekty zabytkowe poddano także analizie pod kątem czasu wpisania do rejestru zabytków. Z poniższego wykresu wynika, że najwięcej decyzji dotyczących wpisu obiektów do rejestru zabytków wydano w latach 80.XX w. Znaczna liczba wpisów miała miejsce także w latach 70. i 90. XX w. oraz z pocz. XXI w. Najstarsze wpisy dotyczą zamku w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN w Kórniku oraz ratusza w miejscowości Kórnik-Bnin. Oba wpisy miały miejsce w 1931 r. Najnowszy wpis do rejestru zabytków z terenu Powiatu Poznańskiego odnotowano w 2025 r. i obejmuje budynek dworca w zespole stacji kolejowej Trzebaw – Rosnówko (gm. Stęszew) - 1259/Wlkp/A z 26.02.2025.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

Wyk. 5. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na czas wpisu

źródło: opracowanie własne

W tym miejscu należy wymienić obiekty zabytkowe, które wpisano do rejestru zabytków od 2015 r., tj. od ostatniej edycji powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- Kórnik, dom, pl. Niepodległości 55, 975/Wlkp/A z 21.12.2015;
- Uchorowo, szkoła, 952/Wlkp/A z 6.02.2015;
- Palędzie, park willowy z otoczeniem, 1007/Wlkp/A z 16.09.2016;
- Luboń, ogrodzenie, mur./drewn. w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob. Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych, 1037/Wlkp/A z 7.12.2017;
- Rogalin, historyczny układ przestrzenny majątku ziemskiego Rogalin, 1023/Wlkp/A z 2.08.2017;
- Owińska, cmentarz przy kościele, 1051/Wlkp/A z 26.04.2018;
- Owińska, południowy odcinek ogrodzenia z bramą, 1051/Wlkp/A z 26.04.2018;
- Głębocek, leśniczówka, ob. dom, szach. nr 8, 1055/Wlkp/A z 29.05.2018;
- Puszczykowo, willa „Eugenia”, ul. Sobieskiego 12, 1052/Wlkp/A z 15.05.2018;
- Wiry, dom parafialny, ul. Komornicka 175, 1053/Wlkp/A z 23.05.2018;
- Strykowo, budynek dworca kolejowego „Strykowo Poznańskie”, ob. dom, 1075/Wlkp/A z 12.07.2019;
- Strykowo, budynek gospodarczy z szaletami, 1075/Wlkp/A z 12.07.2019;
- Czerlejo, wiatrak koźlak, ul. Kleszczewska 25, 1091/Wlkp/A z 15.06.2020;
- Puszczykowo, historyczny układ urbanistyczny ulicy Ratajskiego, 1140/Wlkp/A z 31.03.2022;
- Puszczykowo, budynek letniska „Silva”, ul. Poznańska 4, 1174/Wlkp/A z 6.11.2023;
- Słupia, cmentarz par. pw. Wszystkich Świętych, ul. Szkolna, 1172/Wlkp/A z 29.09.2023;
- Słupia, ogrodzenie, kam.-mur., 1172/Wlkp/A z 29.09.2023;
- Uzarzewo, wiatrak koźlak, 1200/Wlkp/A z 18.09.2024;
- Łódź, cmentarz przykościelny wraz z ogrodzeniem, 2 bramami i furtką, 1210/Wlkp/A z 03.10.2024;
- Trzebaw – Rosnówko, budynek dworca w zespole stacji kolejowej, 1259/Wlkp/A z 26.02.2025.

Obecnie prowadzone są postępowania administracyjne w sprawie wpisania następujących obiektów do rejestru zabytków:

- budynek mieszkalny - willa wraz z ogrodem w m. Puszczykowo przy ul. Karola Libelta 4 w granicach działki o numerze 1621 obręb 0001 Puszczykowo, gm. Puszczykowo.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych są najcenniejszymi zabytkami nieruchomymi w Powiecie Poznańskim. Do rejestru zabytków mogą być dokonywane nowe wpisy.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się skonkretyzowane przepisy odwołujące się do ochrony zabytków wpisanych do rejestru zabytków m.in. konieczność uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich, badań konserwatorskich, architektonicznych, robót budowlanych, przemieszczanie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego, zmiana przeznaczenia zabytku lub sposobu korzystania z tego zabytku, umieszczanie na zabytku: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych, a także podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru. Ponadto przy wykonywaniu kontroli zabytku wpisanego do rejestru konserwator zabytków jest uprawniony do oceny stanu zachowania, warunków przechowywania i zabezpieczenia zabytków czy sprawdzania zgodności wszelkich działań podejmowanych przy zabytkach. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa również sankcje administracyjne (administracyjne kary pieniężne) oraz karne w przypadku określonych naruszeń dokonywanych w stosunku do zabytków wpisanych do rejestru i nie tylko.

Zgodnie ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do kompetencji Starostów należy możliwość umieszczania na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Do tej pory Starosta Poznański wydał właścicielom zabytków indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków ok. 50 ww znaków informujących.

Każdy zabytek rejestrowy może być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.¹¹

¹¹ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

Ryc. 11. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Do istotnych zagrożeń dla zabytków nieruchomych należy wymienić wykonywanie prac konserwatorskich przez osoby bez odpowiedniego wykształcenia, brak użytkowania zabytków nieruchomych, szczególnie budynków gospodarczych pofołwarczych i części rezydencjonalnych, niska świadomość społeczeństwa i wykonywane prace niszczące nieraz pierwotny wygląd zabytków, np. detal architektoniczny w wyniku dociepleń budynków, używanie współczesnych materiałów, np. blachodachówki, plastikowe okna, niszczących pierwotnych charakter i strukturę zabytków, brak troski o nieczynne cmentarze, niewłaściwie prowadzone prace pielęgnacyjne przy zabytkowym drzewostanie, itp.

5.4. Zabytki nieruchome będące we własności Powiatu Poznańskiego

Powiat Poznański jest właścicielem obiektów zabytkowych, w tym wpisanych do rejestru zabytków, które scharakteryzowano poniżej na podstawie zapisów Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2016-2019. Przy ww. obiektach prowadzone są sukcesywne prace mające na celu poprawę stanu tych obiektów. Inwestycje zrealizowane w ostatnich latach wskazano w rozdziale XI.

Pocysterski zespół klasztorny w Owińskach, gm. Czerwonak – Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, gm. Czerwonak

Historia opactwa cysterek w oddalonych od Poznania o kilkanaście kilometrów Owińskach sięga połowy XIII wieku Według Długosza, książę Wielkopolski Przemysław I ufundował w swojej wsi w Owińskach nad Wartą klasztor wraz z kościołem dla przybyłych z Trzebnicy sióstr cysterek. Konwentem mniszek przewodziła ksieni (przełożona klasztoru) Gertruda - córka św. Jadwigi i Henryka I Brodatego. Jako uposażenie konwent otrzymał w 1252 r. wielkie dobra, które przez stulecia były podstawą utrzymania klasztoru. W momencie wystawienia dokumentu fundacyjnego prawdopodobnie istniały już murowane z cegły kościół z klasztorem. Najdawniejsze dzieje klasztoru ze względu na skąpe źródła są słabo znane. Od XI-XIII konwent liczył od 15 do 30 zakonnic. Przy klasztorze istniała szkoła dla dziewcząt z rodzin szlacheckich i bogatych domów mieszczańskich. Zakonnice przez ponad 500 lat prowadziły działalność gospodarczą na swoich ziemiach rozwijając rolnictwo, zakładając sady, ogrody i warzywniki, budując młyny, groble, stawy oraz jazy, a od XVI wieku folwarki.

Z inicjatywy cysterek wzniesiono w Owińskach ukończony w 1574 roku kościół p.w. św. Mikołaja. Gotycki budynek klasztoru przetrwał zapewne do końca XVII wieku. Na pocz. XVIII czołowy ówczesny architekt w Wielkopolsce Jan Catenazzi rozpoczął budowę nowożytnych zabudowań klasztornych. Prace te przerwały wypadki wojny północnej i pożar w 1720 r., który doszczętnie zniszczył kościół i zabudowania konwentu. Kierownictwo odbudowy zniszczonego opactwa, na zlecenie ksieni Joanny Malczewskiej, podjął w 1720 r. włoski architekt Pompeo Ferrari. Zaprojektował on na romańskich i gotyckich relikwach późnobarokowy kościół p.w. św. Jana Chrzciciela (ozdobiony w latach 1729 - 1730 polichromiami Adama Swacha) i odbudował barokowy klasztor z pocz. XVIII w. (w 1773 r. - przebudowany po pożarze). W XVIII w. powstał prawdopodobnie wg projektów Catenaziego i Ferrariego dom duchowieństwa dla spełniających posługę kapłańską zakonników, którzy mieszkali osobno (od 1821 r. w budynku mieściło się probostwo, a od I. 30 XIX w. kancelaria zakładu umysłowo chorych). Po II rozbiórze Polski w 1793 r. i utworzeniu na zagarniętych terenach Prus Południowych dobra klasztorne cysterek z Owińsk zostały przejęte przez państwo pruskie. W 1793 r. cysterki posiadały 14 wsi: Owińska, Radojewo, Bolechówko, Bolechowo, Biedrusko, Chludowo, Wierzonka, Wierzenica, Truskotowo, Barcinek, Skorzęcin, Miękowo, Dębogóra, Mściszewo) i ogromne obszary lasów (15 000 ha). W roku 1821 nastąpiła kasata klasztoru, a kościół pełnił odtąd funkcje kościoła parafialnego. Klasztor do roku 1835 służył mniszkom różnych reguł zwiezionym tam przez władze pruskie. Po śmierci ostatniej z nich klasztor przekształcono w pierwszy w Wielkopolsce nowoczesny szpital dla obłąkanych, na mocy dekretu króla Fryderyka Wilhelma II. W latach 1835-1838 trwała adaptacja klasztoru na zakład dla umysłowo chorych. Wokół wirydarza w krużganku urządzono pokoje dla pacjentów, skrzydła boczne również przeznaczono na cele lecznicze. W 1874 nadbudowano stary budynek klasztorny o drugie piętro. W końcu XIX w. rozebrano pld. skrzydło klasztorne. W skrzydle zachodnim mieściła się izba chorych i łazienki. Budynek probostwa mieścił administrację zakładu i mieszkania dla jego urzędników. Naprzeciwko, przy kościele wznosił się dom dyrektora zakładu. Szpital dla obłąkanych funkcjonował w budynkach klasztornych do wybuchu II wojny światowej. W 1939 r. zakład liczył 1110 pensjonariuszy, którzy zostali wymordowani przez hitlerowców.

Po wojnie w zespole klasztornym mieścił się zakład wychowawczy dla chłopców, a od 1952 r. do dzisiaj Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach. Jako jednostka budżetowa podlega powiatowi poznańskiemu w Poznaniu. Ośrodek w Owińskach prowadzi zespół szkół dla dzieci i młodzieży niewidomej złożony z: szkoły podstawowej, liceum profilowanego, liceum ogólnokształcącego, zasadniczej szkoły zawodowej i uzupełniającego liceum ogólnokształcącego. W budynkach dawnego klasztoru cysterskiego znajduje się również internat, w którym przeciętnie mieszka 120 uczniów szkół. Obok działalności edukacyjnej ośrodek pełni również funkcje terapeutyczno - rehabilitacyjne. Przez 60 lat działalności placówki w zespole pocysterskim wykonano ogrom prac remontowych i adaptacyjnych m. in.: założono centralne ogrzewanie i zmieniono pokrycie dachowe (1959 r.), otynkowano elewacje (1965 r.), wyremontowano pomieszczenia parteru: założono tynki, odgrzybiono ściany, częściowo wymieniono stolarkę (1982 r.), wymieniono instalację elektryczną i tynki na poziomie I i II piętra (1984/85). W l. 1990-1992 przebudowano dom duchowieństwa. W 1993 r. przeprowadzono remont kapitalny. budynku głównego ośrodka. W latach 2005 -2007 przeprowadzono termomodernizację budynku, wymieniono okna, zrobiono windę, podzielono wnętrza krużganków, zbudowano basen.

W latach 2009 - 2010 przeprowadzono renowację elewacji budynku szkoły. Przy finansowym wsparciu ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 wykonana została rewaloryzacja kompleksu parkowego (parku pocysterskiego) w ramach projektu pn. Stworzenie otwartej strefy rekreacji dziecięcej na

potrzeby uczniów Specjalnego Ośrodka Szkolno – Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach oraz mieszkańców powiatu poznańskiego wraz z pracami towarzyszącymi (tzw. Park Orientacji Przestrzennej)”. Przeprowadzono również renowację zabytkowej alei grabowej. W roku 2011 przeprowadzono renowację i konserwację zbiorów tyfologicznych celem utworzenia stałej ekspozycji wystawienniczej. W roku 2013 przebudowano budynek (Dom Ogrodnika) na potrzeby edukacyjne wraz z zapleczem technicznym i sanitarnym Parku. Przebudowano budynki magazynowo-gospodarcze na salę wielofunkcyjną i pracownię garncarską i wikliniarską wraz z instalacją systemu solarnego. W roku 2015 wykonano renowację zabytkowego ogrodzenia wraz z przebudową budynku portierni. W celu przywrócenia historycznego charakteru budynków i poprawienia walorów wizualnych i estetycznych zrealizowano zadanie pn.: Rewaloryzacja elewacji budynków mieszkalnych nr 7 i 8 oraz 11 – internatu z łącznikiem, na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9 wraz z wymianą stolarki okiennej. Na przełomie lat 2015/2016 trwał również montaż windy zewnętrznej, panoramicznej w internacie. Wykonany został system nawadniania Parku Orientacji Przestrzennej. Pod koniec roku 2015 trwały procedury przetargowe w celu wykonania dokumentacji projektowej dla zadania pn.: Rewaloryzacja wnętrza dawnego kompleksu cysterskiego. W budynku klasztoru odtworzono historyczny układ komunikacyjny, wyremontowano biegi klatek schodowych, ustalono kolorystykę stolarki drzwiowej, zinwentaryzowano odkryte historyczne posadzki, a tam, gdzie było to możliwe, zabezpieczono je i pozostawiono in situ. Zakonserwowano również odkryte w dużym refektarzu relikty dawnej (lub projektowanej) dekoracji sztukatorskiej sklepienia. Przeprowadzono badania dendrochronologiczne drewnianego stropu, odkryto wiele śladów przebudowań oraz pierwotne przejścia do cel lub szaf wnękowych z okuciami i zawiasami, które – o ile pozwalał na to stan zachowania i jeśli ocalały przed agresywnymi robotami budowlanymi – zostały zachowane i stanowią oryginalną dekorację przestrzeni krużganka, dając świadectwo historycznych zmian. W 2016 roku wykonano remont dziedzictwa głównego. Pierwszy etap rewaloryzacji wnętrza klasztoru zakończono w 2018 r. W latach 2019-2022 przeprowadzono remont ogrodzenia od ul. Poznańskiej i ul. Cysterek. Ostatnio zakończył się remont kuchni oraz skrzydła wschodniego wraz z naprawą gzymsów i cokołów wokół całego budynku głównego klasztoru a także remont pokrycia dachowego.

Ośrodek zajmuje w większości obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Obecnie w skład budynków i obszarów użytkowanych przez Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach wchodzi:

- a. budynek klasztorny, pl. Przemysława 9 - zbudowany ok. 1700 r. na murach średniowiecznych wg projektu Jana Catenaziego. Po pożarze w 1720 r. klasztor odbudowano pod kierunkiem Pompeo Ferrariego. W latach 1773 - 1880 był przebudowywany. Budynek klasztorny składa się z czterech skrzydeł zamykających kwadratowy wirydarz. Do płn. skrzydła przylega kościół p.w. św. Jana Chrzciciela, a do skrzydła zachodniego dostawiono prostopadłe długie skrzydło zwrócone zach. szczytem ku Warcie. Wszystkie skrzydła są 3-kondygangcyjne i nakryte dachem o mocno wysuniętym okapie (drugie piętro nadbudowane zostało po 1874 r. - jedynie część skrzydła płn. przylegająca do kościoła nie została nadbudowana). Płd. partia zach. skrzydła klasztornej ma podwyższone obydwa piętra i występuje z bryły budynku w środku mieści się sala gimnastyczna i aula, d. kaplica). Wnętrza są półtoratraktowe z szerokim krużgankiem obiegającym cały wirydarz i przykryte sklepieniem krzyżowym i krzyżowo żebrowym. Kilka pomieszczeń zachowało barokowe sklepienia z dekoracją stiukową np. dawny refektarz obecnie sala jadalna w płd. krańcu skrzydła zach.

- b. dom duchowieństwa (dawne probostwo), pl. Przemysława 8 - pierwotnie dom zakonników i księży wzniesiony w stylu barokowym w XVIII w. (ok. 1700) wg projektu Jana Catenazziego. Przebudowa obiektu, która miała miejsce przed 1838 r. nadała mu formy klasycystyczne. Od lat 20 XIX w. budynek pełnił funkcję plebanii, od l. 30 XIX w. w budynku znajdowała się kancelaria zakładu umysłowo chorych. Budynek ceglany, otynkowany, wzniesiony na rzucie wydłużonego na osi płn.-płd. prostokąta z fasadą zwróconą w kierunku dawnego kościoła klasztornego. Parterową bryłę (podpiwniczoną) dawnego probostwa nakrywa dwuspadowy dach. Elewacja wejściowa - wsch. 9-osiowa z 3 - osiowym płytki ryzalitem pośrodku. Układ wnętrz dwu i półtraktowy z obszerną sienią na osi i klatką schodową w ryzalicie zach. Sień i część pomieszczeń parteru sklepiona kolebkowo. Obecnie we wnętrzu na parterze znajdują się pomieszczenia administracyjne i gabinety lekarskie na piętrze i poddaszu internat. Dawne probostwo łączy z klasztorem pasaż zbudowany w latach 1835 - 1938.
- c. dom mieszkalny, pl. Przemysława 7 - wzniesiony w 4 ćw. XIX wieku budynek przeznaczony pierwotnie dla pracowników zakładu psychiatrycznego (ob. pokoje terapeutyczne i mieszkalne). Budynek piętrowy wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta z cegły. Elewacje otynkowane, wejściowa 7-osiowa z wejściem pośrodku. W roku 2012 wykonany został remont klatki schodowej. Pod koniec 2015 roku zakończyła się modernizacja elewacji w ramach zadania pn.: Rewaloryzacja elewacji budynków mieszkalnych nr 7 i 8 oraz 11 – internatu z łącznikiem, na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9 wraz z wymianą stolarki okiennej.
- d. dom dyrektora pl. Przemysława 11 - wzniesiony w latach 1835-38 dom dla dyrektora Instytutu dla Obłąkanych, przy współudziale budowniczego Steudendera jest usytuowany we wsch. części placu przed kościołem klasztornym. Zbudowano go w stylu klasycystycznym. Budynek jest obiektem murowanym, wzniesionym na planie prostokąta. Parterową, podpiwniczoną bryłę z mieszkalną poddaszem nakrywa dwuspadowy dach. Elewacja zach. 7-osiowa z wejściem pośrodku nakrytego dwuspadowym daszkiem ryzalitu. W roku 2013 wymieniona została instalacja wodno-kanalizacyjna wraz z wymianą kotła gazowego. Pod koniec 2015 roku zakończyła się modernizacja elewacji w ramach zadania pn.: Rewaloryzacja elewacji budynków mieszkalnych nr 7 i 8 oraz 11 – internatu z łącznikiem, na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9 wraz z wymianą stolarki okiennej.
- e. ogród klasztorny - o pow. 7,26 ha położony po wschodniej stronie zespołu klasztornego. Założony w 1 poł. XVIII w. pierwotnie regularny z dwoma zabytkowymi alejami grabowymi otaczającymi półkołem dawny ogród. Na terenie ogrodu znajduje się barokowa kapliczka i dom ogrodnika XVIII/XIX w. W latach 2010-2012, w celu odtworzenia klimatu ogrodu barokowego i parku krajobrazowego, wykonana została rewaloryzacja kompleksu parkowego (parku pocysterskiego) w ramach projektu pn. Stworzenie otwartej strefy rekreacji dziecięcej na potrzeby uczniów Specjalnego Ośrodka Szkolno – Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach oraz mieszkańców powiatu poznańskiego wraz z pracami towarzyszącymi, tzw. Park Orientacji Przestrzennej. Park Orientacji Przestrzennej powstał w 2012 r. z myślą o dzieciach niewidomych i słabo widzących uczących się w Specjalnym Ośrodku Szkolno – Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych w Owińskach. Zwany jest też ogrodem zmysłów, pozwala doświadczyć otaczający świat wszystkimi zmysłami. Różnorodna nawierzchnia poszczególnych ścieżek, tworzone przez nie labirynty wypełnione zapachowymi ogródkami oraz różnego rodzaju i kształtu piaskownice czy fontanny pobudzają zmysł dotyku,

węchu i słuchu. Znajduje się tu strefa rekreacyjno-sportowa. Przy wykorzystaniu starych, zabytkowych alei grabowych i barokowej altany-kapliczki zaprojektowano regularny, zainspirowany barokowymi realizacjami ogrodowymi Park Orientacji Przestrzennej. Park otrzymał liczne prestiżowe nagrody, w tym wyróżnienie za najlepszą rewaloryzację przestrzeni kulturowej i krajobrazu w konkursie „Zabytek Zadbane 2013” organizowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Pod koniec 2015 roku został wykonywany system nawadniania Parku. Od strony ul. Poznańskiej i od ul. Cysterek wykonano ostatnio remont ogrodzenia.

Szkoła w Murowanej Goślinie, gm. Murowana Goślina

Technikum i zasadnicza szkoła zawodowa należą do Zespołu Szkół im. Gen. Dezyderygo Chłapowskiego w Bolechowie. Neogotycką szkołę podstawową przy ul. Szkolnej 1 zbudowano w 1897 r. Budynek ujęto w gminnej ewidencji zabytków. Jest to budowla o elewacjach z czerwonej cegły, wzniesiona na rzucie wydłużonego prostokąta, o dwutraktowym układzie wewnątrz, z sienią na osi i dwubiegową klatką schodową w trakcie tylnym. Budynek jest piętrowy podpiwniczony i nakryty wysokim dwuspadowym dachem (partia poddasza użytkowa) krytym ceramiczną dachówką. Elewacja wejściowa symetrycznie zakomponowana 9-osiowa z wejściem na osi. Partia środkowa zaakcentowana pseudoryzalitem zakończonym na wysokości poddasza trójkątnym szczytem ozdobionym trzema ostrołukowymi blendami. Dwa ostrołukowe okna piętra w ryzalitowanej partii fasady wpisane w zwieńczoną ostrym łukiem płytką niszę. Pozostałe okna artykułujące elewacje zamknięte odcinkowo. W roku 2012 wykonana została modernizacja dachu, wymieniona stolarka okienna i przeprowadzono renowację stolarki drzwiowej, podwyższono również lukarny na poddaszu. Przeprowadzono modernizację klatki schodowej i pomieszczeń piwnicznych. Wykonano drenaż opaskowy wokół budynku.

Zespół dworski w Rokietnicy, gm. Rokietnica

Zespół obejmuje dwór otoczony parkiem oraz zabudowania folwarczne, usytuowany jest w zachodniej części miejscowości. Obecnie mieści się tu Zespół Szkół im. Jadwigi i Władysława Zamoyskich. Dwór znajduje się w ewidencji konserwatorskiej, park wpisany został do rejestru zabytków (nr rej 1817/A. dec. z 1980 r.). Dwór powstał na pocz. XX w., w latach późniejszych był wielokrotnie modernizowany, m. in. w latach 40. XX w. nadbudowano pierwotnie parterowe jego partie boczne. Dwór jest budynkiem ceglany, o tynkowanych ścianach. Wzniesiono go na rzucie prostokąta, partie środkowe od frontu i od podwórza lekko ryzalitowane. Zwartą, piętrową bryłę nakrywają niskie dachy kryte papą. Elewacje dworu podzielono gzymsem profilowanym. Elewacja frontowa jest 7-osiowa, z 3-osiowym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem. Ryzalit poprzedza taras oraz wsparty na parze kolumn balkon. Przy schodach prowadzących do głównego wejścia umieszczono rzeźby leżących lwów. Rezydencję otacza krajobrazowy park założony na pocz. XIX w. W 2007 Starostwo Powiatowe w Poznaniu za prace remontowe w Zespole Szkół w Rokietnicy wyróżnione zostało w konkursie „Modernizacja roku”. W celu przystosowania obiektu do obowiązujących przepisów oraz wykonania niezbędnych prac, dla wprowadzenia funkcji dydaktycznej na piętrze budynku, wykonana została inwentaryzacja budynku, opinia techniczna oraz badania konserwatorskie. W ostatnich latach wykonano pełną rewaloryzację parku z odbudową ogrodzenia ceglano-kamiennego.

„Dom Młodej Polki” w Kórniku - Bninie, gm. Kórnik

Obiekt usytuowany jest przy ulicy Błażejewskiej. Znajduje się w gminnej ewidencji zabytków. Powstał w 1934 r. Obecnie mieści się tu Dom Dziecka. „Dom Młodej Polki” jest budynkiem ceglany o tynkowanych ścianach. Wzniesiono go na rzucie prostokąta. Piętrową bryłę wieńczy dach kryty

dachówką. Elewacja frontowa jest 7-osiowa, z 1-osiowym płytkim, zwieńczonym trójkątnym szczytem ryzalitem na osi. Ryzalit poprzedza wsparty na dwóch parach słupów balkon. W latach 2012 – 2014 przeprowadzono modernizację pomieszczeń budynku.

Budynek d. szkoły katolickiej, ob. Zespół Szkół w Kórniku, gm. Kórnik

Obiekt usytuowany jest przy ul. Poznańskiej. Powstał po 1914 r. Obecnie, od 1953 r. mieści się tu powstałe w 1945 r. z inicjatywy pracowników Biblioteki Kórnickiej, Liceum Ogólnokształcące, obecnie Zespół Szkół im. Generałowej Jadwigi Zamoyskiej. Budynek znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Kórnik-Bnin, ujęty w gminnej ewidencji zabytków. Szkoła jest budynkiem murowanym z cegły i otynkowanym. Wzniesiono go na rzucie prostokąta. Piętrową bryłę nakrywa niski dach dwuspadowy. Elewacja frontowa jest 9 - osiowa, z wejściem na osi. Okna parteru zamknięte są łukiem odcinkowym, na piętrze - okna prostokątne. W roku 2014 wykonana została izolacja ścian oraz modernizacja pomieszczeń budynku.

Dwór wraz z Zespołem Parkowym w Skrzynkach, gm. Stęszew

W połowie listopada 2015 roku powiat poznański nabył wyżej wymienioną nieruchomość. Dwór w Skrzynkach wpisany został do rejestru zabytków. Jest 2-kondygnacyjna budowla o dachu krytym blachą. Wzniesiony w 2 poł. XIX w. na planie prostokąta posiada półokrągły balkon nad wejściem głównym. Obiekt jest całościowo otynkowany, podpiwniczony, z detalem architektonicznym w postaci opasek okiennych, licznych gzymsów oraz płycin. Stolarka okienna drewniana w kolorze zielonym. W 2022 r. dwór został zaadaptowany na ośrodek szkoleniowo-konferencyjny. Jest siedzibą Instytutu Skrzynki - Instytutu Dokumentacji, Rozwoju i Promocji Dziedzictwa Kulturowego i Kulinarnego Powiatu Poznańskiego (samorządowej instytucji kultury). Podstawowym celem statutowym Instytutu jest promocja kultury centralnej części Wielkopolski, tworzenie, ochrona różnorodnych jej wartości i udostępnianie dóbr kultury. Instytut jest operatorem Szlaku Kulinarnego „Smaki Powiatu Poznańskiego”, który jest siecią rekomendowanych miejsc i wydarzeń związanych z kulturą kulinarną regionu. Instytucja organizuje liczne zdanie, m.in. koncerty, spotkania literackie, wystawy fotografii i grafiki, seanse filmowe (kino letnie i dyskusyjny klub filmowy) oraz inne ciekawe wydarzenia artystyczne. Odbývają się też warsztaty i tematyczne spotkania kulinarne z ekspertami smaku. Prowadzony jest również cykl konkursów kulinarnych oraz na „Najlepszy Smak Powiatu Poznańskiego”. W strukturach Instytutu Skrzynki od czerwca 2020 r. funkcjonuje ośrodek badań i dokumentacji w dziedzinie kultury i kulinariów- Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Kulinarnego Powiatu Poznańskiego. W 2024 roku Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Kulinarnego Powiatu Poznańskiego rozpoczęło projekt pn. Mapa Dziedzictwa Powiatu Poznańskiego.

Fot. 5. Dwór w Skrzynkach

Źródło: www.dworskrynki.pl

Obiekty na terenie miasta Poznania:

1) budynki w ewidencji konserwatorskiej

- dawny Dom Zdrowia, ob. przychodnie przy ul. Słowackiego 8, wzniesiony w latach 1950-53 wg projektu z 1948 r. znanego poznańskiego architekta i urbanisty Władysława Czarneckiego. Modernistyczny gmach o prostej kubicznej bryle powstał na miejscu zniszczonej podczas II Wojny Światowej kamienicy. Wzniesiony na symetrycznym planie z artykułowanymi ciągami prostokątnych okien elewacjami. W 2002 r. zostały one odnowione i zmieniono ich kolorystykę. W latach 2009 – 2010 wykonano przebudowę holu, klatki schodowej, modernizację piwnic i pochylnię dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Ponadto realizowano prace związane z monitoringiem wjazdu i wyjazdu dla budynku. W roku 2012-2015 wykonano modernizację pomieszczeń pierwszego i czwartego piętra wraz z ich klimatyzacją. W roku 2013 zagospodarowano teren wokół budynku i wymieniono windę;
- dawny Zakład Umundurowania V Korpusu, ob. Starostwo Powiatowe przy ul. Jackowskiego 18. Wzniesiony w latach 1907-1908 na terenie koszar jeżyckich. Pierwotnie w budynku znajdował się zakład produkujący mundury, w okresie międzywojennym Okręgowe Zakłady Mundurowe. Od początku zatrudniał 1000 osób, z czego połowę stanowili żołnierze. Była to na owe czasy ogromna szwalnia, w której produkowano i naprawiano umundurowanie. Szyto tu również buty, a nawet uprzęże dla koni wojskowych. Z tej produkcji narodziła się fabryka „Domena”, która zajmowała obecny budynek Starostwa Powiatowego. Wojskowe zamówienia gwarantowały stały zbytn towarów aż do końca II Wojny Światowej. Po II wojnie światowej i likwidacji zakładów wojskowych w budynku ulokowano w latach 70 XX w. Zakłady Odzieżowe „Modena”. Od lat 90 XX w. Od reformy administracyjnej w 1999 r. budynek przy ul. Jackowskiego 18 znajduje się w posiadaniu Starostwa Powiatowego. W roku 2005 wykonana została termomodernizacja budynku, w kolejnych latach modernizacja pomieszczeń biurowych, sanitariatów, korytarzy i ciągów komunikacyjnych;
- Szkoła, ob. Technikum w Poznaniu, Zespół Szkół im. Jadwigi i Władysława Zamoyskich w Rokietnicy przy ul. Rubież 20 (Naramowice), budynek w stylu dworskim wzniesiony w latach 1935-1938 wg projektu Mariana Andrzejewskiego.

2) budynki powojenne znajdujące się w strefie ochrony konserwatorskiej:

- budynek Powiatowego Urzędu Pracy przy ul. Czarneckiego 9/9a znajduje się na terenie wpisanym do rejestru zabytków (nr rej. 239 dec. z 1982 r.);
- budynek przy ul. Zielonej 8, którego współużytkownikiem jest Starostwo Powiatowe w Poznaniu, znajduje się na terenie wpisanym do rejestru zabytków (nr rej. 231 dec. z 1980 r.). W latach 2010 – 2011 przeprowadzono I etap termomodernizacji budynku i na nim zakończono.

Budynki te nie podlegają ochronie konserwatorskiej, ale planując jakiegokolwiek prace budowlane należy uwzględnić przepisy, obowiązujące w strefie ochrony konserwatorskiej.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

W niniejszym podrozdziale wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu, którymi są niewątpliwie pomniki historii oraz obiekty wpisane do rejestru zabytków. Opisano jedynie część z nich wybierając subiektywnie najważniejsze i najbardziej wartościowe zabytki. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle pozostałych zabytków. Zabytki te posiadają bardzo wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz powiatu, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej przedstawiono najważniejsze obiekty zabytkowe z terenu powiatu wraz z ich charakterystyką oraz rycinami zgodnie z danymi wskazanymi na portalu internetowym Powiatu Poznańskiego - powiat.poznan.pl.

Zamek w Kórniku

Jednym z najbardziej znanych i najczęściej odwiedzanych przez turystów miejsc w Powiecie Poznańskim jest Zamek w Kórniku. Jest on nie tylko siedzibą Muzeum i Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, ale także wspaniałym obiektem architektonicznym. Obecny kształt Zamku nawiązuje do neogotyku angielskiego, jednego ze stylów popularnych w XIX w. Początki zamku kórnickiego sięgają średniowiecza, kiedy właścicielami Kórnika byli Górkowie, znana rodzina możnowładców wielkopolskich. Murowana siedziba Mikołaja Górki wzniesiona na drewnianych palach, została ukończona ok. roku 1430. Ostatni z rodu Górków, Stanisław, rozbudował zamek przez dobudowanie od północy nowego skrzydła. W tak zmodernizowanej siedzibie przyjmował Henryka Walezego spieszącego na koronację do Krakowa w roku 1574. Dobra kórnickie były później w posiadaniu Czarnkowskich, a od roku 1610 – Grudzińskich. W 1623 gościł w zamku król Zygmunt III Waza z żoną i królewiczem Władysławem. W 1676 roku majątek został sprzedany Zygmuntowi Działyńskiemu. W rękach tego rodu Kórnik znajdował się aż do roku 1880. W tym czasie Zamek przebudowano dwukrotnie. W zmodernizowanym zamku Tytus Działyński stworzył rezydencję rodzinną i umieścił w nim gromadzoną przez siebie wspaniałą bibliotekę pełną starych druków, map i rękopisów, a także zbiór pamiątek narodowych. Obecnie w Zamku mieści się Muzeum mające w swoich zbiorach wiele unikatowych eksponatów. Najokazalszym wnętrzem rezydencji jest Sala Mauretańska, nawiązująca do Dziedzińca Lwów w Alhambrze. Zamek położony jest w sąsiedztwie Jeziora Kórnickiego, otoczony fosą, a wokół niego rozciąga się piękny park. Znany jako arboretum kórnickie, znajduje się pod zarządem Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk. 11 lipca 2011 roku Zamek w Kórniku uznany został za Pomnik historii Polski.

Fot. 6. Zamek w Kórniku

Źródło: powiat.poznan.pl

Park w Kórniku

Niezwyczajnym miejscem jest Arboretum w Kórniku, gdzie można podziwiać najpiękniejsze okazy magnolii, które kwitną na przełomie kwietnia i maja. W tym okresie organizowane są specjalne spacery z pracownikami ogrodu, którzy prezentują rośliny. Wtedy też Arboretum odwiedza największa rzesza turystów. W sumie w kórnickim ogrodzie znajduje się ponad 60 gatunków i odmian magnolii, niektóre okazy mają 140 – 160 lat. Warto przy tym wiedzieć, że Arboretum jest najprawdopodobniej największym i najstarszym w Polsce oraz czwartym co do wielkości kolekcji w Europie. Zostało założone w pierwszej połowie XIX wieku wokół zamku w Kórniku przez jego właściciela, hrabiego Tytusa Działyńskiego. W kolekcji Arboretum znajdują się kilkusetletnie okazy drzew rodzimych, przede wszystkim lip, buków i dębów, jak i dobrze zadomowione ponad stuletnie egzemplarze egzotycznych magnolii drzewiastych, jodeł greckich czy cypryśników błotnych z wykształconymi pneumatoforami.

Fot. 7. Park w Kórniku (magnolie kórnickie)

Źródło: powiat.poznan.pl

Pałac w Rogalinie

Pałac w Rogalinie wybudowano w latach 1770-1776 przez Kazimierza Raczyńskiego, pełniącego wówczas funkcję pisarza koronnego, a następnie starosty generalnego Wielkopolski i marszałka nadwornego koronnego na dworze Stanisława Augusta Poniatowskiego. Na początku lat 70-tych XVIII w. w Rogalinie powstało regularne, późnobarokowe założenie pałacowo-parkowe w typie „pomiędzy dziedzińcem i ogrodem”, które przetrwało do dziś w pierwotnym kształcie, z nieznacznymi zmianami wprowadzanymi przez kolejnych właścicieli. Pałac składa się z głównego budynku i połączonych z nim

czwórkolistymi skrzydłami galeriowymi dwóch oficyn bocznych. Wzdłuż poprzedzających go dziedzińców usytuowano drewnię, stajnię, powozownię i dworskie czworaki. Za pałacem rozciąga się ogród francuski z zamykającym go od zachodu kopcem widokowym. Autorstwo projektu przypisuje się nieznanemu twórcy z kręgu saskich architektów, działających w Warszawie w latach sześćdziesiątych XVIII w. W początku XIX wieku wnuk Kazimierza, Edward Raczyński wznosił na wschodnim krańcu rezydencji, wzorowaną na antycznej budowli Maison Carree w Nîmes we Francji, kościół – mauzoleum i poszerzył założenie o park krajobrazowy. Po połowie XIX wieku powstała też dzisiejsza forma dziedzińca, z gazonem i alejami kasztanowymi. Pałac Raczyńskich w Rogalinie wywarł wielki wpływ na środowisko twórców i fundatorów w osiemnastowiecznej Wielkopolsce i należy niewątpliwie do czołowych przykładów architektury rezydencjonalnej w Polsce. Swoje szczególne miejsce w historii polskiej kultury zawdzięcza jednak nie tylko artystycznej wartości obiektu i wybitnym walorom kompozycyjnym układu przestrzennego rezydencji powiązanego z naturalnym krajobrazem. Z Rogalinem i rodem Raczyńskich wiąże się bowiem kultywowana przez kolejne generacje wspaniała tradycja mecenatu kulturalnego i artystycznego. Pałac w Rogalinie pełni funkcje muzealne od 1949 roku. Galeria malarstwa mieszcząca się w budynku z 1910 roku zawiera zbiory gromadzone przez czterdzieści lat przez Edwarda i ma w swoich zbiorach prace takich artystów jak: Jan Matejko, Jacek Malczewski, Stanisław Wyspiański, Julian Fałat, Olga Boznańska, Leon Wyczółkowski czy Aleksander Gierymski.

Fot. 8. Pałac w Rogalinie

Źródło: powiat.poznan.pl

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Powiatu Poznańskiego przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych, inwentaryzacji terenowej oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Powiatu Poznańskiego. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 9. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe powiatu

Szanse	Zagrożenia
1. Wykorzystanie środków zewnętrznych na finansowanie prac przy obiektach zabytkowych.	1. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

- Wykorzystanie występujących potencjałów, w sposób szczególny występujących pomników historii. - Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków powiatu. - Poprawa dostępności zabytków poprzez opracowanie baz informacji o zabytkach. - Zwiększenie świadomości mieszkańców powiatu o historii tych ziem i jej zabytkach. - Polepszenie współpracy na wszystkich szczeblach terytorialnych w zakresie ochrony dóbr kultury. - Zachowanie zabytków na rzecz przyszłych pokoleń poprzez nowe wpisy do rejestru zabytków. - Wykorzystanie zabytków w produkcji turystycznym. - Rozwój organizacji pozarządowych związanych z dziedzictwem kulturowym. - Popularyzacja zabytków poprzez lokalne media, AI. - Silne środowisko naukowe w dziedzinach mających wpływ na opiekę nad zabytkami oraz silne środowisko konserwatorskie Poznania. - Różnorodne programy, na podstawie których można finansować prace remontowo-konserwatorskie.	- Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja. - Prowadzenie prac ziemnych – inwestycyjnych przy stanowiskach archeologicznych. - Nielegalni poszukiwacze zabytków archeologicznych. - Niezrozumienie społeczne dotyczące tematyki zabytków. - Samowolne działania remontowe przy obiektach zabytkowych. - Coraz większy koszt materiałów budowlanych oraz koszt prac remontowo-konserwatorskich. - Kradzież zabytków ruchomych. - Wykonywanie prac konserwatorskich przez osoby bez odpowiedniego wykształcenia. - Brak użytkowania zabytków nieruchomych, szczególnie budynków gospodarczych pofołwarczych i części rezydencjonalnych. - Niska świadomość społeczeństwa i wykonywane prace niszczące pierwotny wygląd zabytków, np. detali architektonicznych w wyniku dociepleń budynków, używanie współczesnych materiałów, np. blachodachówka, współczesne okna, niszczących pierwotny charakter i strukturę zabytku. - Brak troski o nieczynne cmentarze – poewangelickie cmentarze ewidencyjne. - Niewłaściwie prowadzone prace pielęgnacyjne przy zabytkowym drzewostanie.
Mocne strony	Słabe strony
- Wyodrębniona jednostka Powiatowego Konserwatora Zabytków w ramach Starostwa Powiatowego. - Bardzo dobra sytuacja finansowa i gospodarcza powiatu pozwalająca na finansowanie prac remontowo-konserwatorskich. - Licznie prowadzone remonty i renowacje własnych obiektów zabytkowych powiatu i ich ogólny dobry stan. - Wyznaczone zabytkowe układy urbanistyczne miast historycznych. - Występujące licznie zabytki wpisane do rejestru zabytków, w tym oznaczeniu ponadregionalnym. - Ogólny dobry stan obiektów rejestrowych. - Historyczna różnorodność kulturowa przejawiająca się w obiektach zabytkowych: cmentarze, kościoły. - Duża liczba zachowanych średniowiecznych kościołów. - Niewielka liczba obiektów o nieustalonym stanie własnościowym. - Założone gminne ewidencje zabytków oraz opracowane gminne programy opieki nad zabytkami.	- Niewystarczająca koordynacja działań dotycząca dziedzictwa kulturowego pomiędzy gminami, a powiatem. - Zły stan części zabytków wymagający działań remontowo-konserwatorskich. - Nieoznakowana część nieruchomości zabytków rejestrowych. - Występujące pustostany. - Suburbanizacja występująca na terenie powiatu. - Presja ze strony deweloperów. - Roszczeniowość ze strony właścicieli zabytków.

11. Duża liczba zabytków ruchomych, głównie wyposażenia kościołów. 12. Silne tradycje narodowe i regionalne oraz świadomość znaczenia dziedzictwa kulturowego sprzyjająca zrozumieniu potrzeby ochrony zabytków 13. Występujące organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich, zespoły folklorystyczne biorące aktywny udział na rzecz dziedzictwa kulturowego. 14. Występujące dziedzictwo niematerialne, w tym liczne legendy. 15. Opracowane szlaki turystyczne na terenie powiatu. 16. Zachowane dziedzictwo tradycyjnej kuchni wielkopolskiej. 17. Bardzo liczne i aktywnie działające muzea na terenie powiatu. 18. Wydane książki i publikacje dotyczące powiatu, historii, zabytków, turystyki zabytkoznawczej. 19. Liczne dofinansowania przyznawane przez powiat na prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach zabytkowych.	

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów PPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz powiatu, pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami, a w sposób szczególny Powiatowego Konserwatora Zabytków możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego powiatu analizy SWOT, dokumentów strategicznych, diagnozie stanu obiektów zabytkowych, w tym zabytków własnych powiatu, a także doświadczeń wypracowanych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego powiatu. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu powiatu.

7.1. Priorytety powiatowego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

- 1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego**
- 2. Poprawa stanu krajobrazu kulturowego oraz dokumentacja**
- 3. Edukacja mieszkańców i promocja powiatu**

7.2. Kierunki działań powiatowego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Wyznaczono następujące kierunki działań Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028:

- 1.1. Polepszenie stanu obiektów zabytkowych oraz rozwój ich otoczenia**
- 1.2. Dofinansowania**
- 2.1 Współpraca z gminami i WWKZ**
- 2.2 Dokumentacja**
- 2.3 Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego**
- 3.1 Edukacja**
- 3.2 Promocja**

7.3 Zadania powiatowego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu Zarząd Powiatu w Poznaniu sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je Radzie Powiatu w Poznaniu. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone na 2 etapy. Pierwszy na lata 2025-2026, za który opracowane zostanie sprawozdanie z

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

początkiem 2027 r. oraz drugi przypadający na lata 2027-2028. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2027-2028.

Zadania w okresie 2025-2026 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2027-2028. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz powiatu z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Tabela 10. Zadania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2025-2026	2027-2028
Priorytet 1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego			
1.1 Polepszenie stanu obiektów zabytkowych oraz rozwój ich otoczenia	1. Adaptacja pomieszczeń zabytkowego budynku starej gorzelni na potrzeby kulturalno-wystawiennicze w ramach rozwoju Instytutu Skrzynki.		
	2. Rewaloryzacja wnętrza dawnego kompleksu cysterskiego, obecnie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskich, pl. Przemysława 9.		
	3. Rewaloryzacja wewnętrznego dziedzińca wirydarza SOSW dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskich, Plac Przemysława 9.		
	4. Budowa budynku internatu na terenie Zespołu Szkół w Rokietnicy, ul. Szamotulska 24.		
	5. Budowa sali gimnastycznej wraz z łącznikiem i salami dydaktycznymi w Zespole Szkół w Rokietnicy.		
	6. Budowa sali gimnastycznej wraz z łącznikiem i salami dydaktycznymi II Liceum Ogólnokształcącego w Swarzędzu.		
1.2. Dofinansowania	1. Utrzymanie realizacji zadań w zakresie dotacji z budżetu powiatu poznańskiego na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach, a także wsparcie w zakresie kultury i sztuki oraz dziedzictwa kulturowego w ramach Otwartych Konkursów Ofert.		
	2. Informowanie zainteresowanych podmiotów o możliwości uzyskania dotacji celowych z budżetu Powiatu na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych z terenu powiatu		
	3. Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych na renowację zabytków będących we własności powiatu.		
Priorytet 3. Edukacja mieszkańców i promocja powiatu			
2.1. Współpraca z gminami i WWKZ	1. Polepszenie komunikacji, współpracy oraz przesyłu informacji związanej z zabytkami i kulturą pomiędzy Starostwem Powiatowym, a Urzędami Gmin.		
	2. Współorganizowanie imprez, dożynek, festynów oraz pozostałych uroczystości związanych ze wspólnym dziedzictwem kulturowym z gminami z terenu powiatu.		
	3. Zwiększenie liczby etatów w jednostce Powiatowego Konserwatora Zabytków.		
	4. Podjęcie współpracy z gminami z terenu powiatu w zakresie oznakowania niebiesko-białą tarczą wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków w uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.		

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

	5. Wydawanie decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub - o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe - wywłaszczenie tych obiektów na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest ten obiekt.		
2.2. Dokumentacja	1. Prowadzenie dla każdego zabytku zbioru dokumentów zawierającego: kartę ewidencyjną, dokumentację prawną, konserwatorską, historyczną, ikonograficzną i inwentaryzacyjną. 2. Coroczna aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 3. Opracowanie sprawozdań z realizacji PPOZ 2025-2028. 4. Weryfikacja gminnych planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.		
2.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	1. Wspieranie organizacji pozarządowych, KGW, zespołów folklorystycznych krzewiących lokalne tradycje i zwyczaje. 2. Prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjno-porządkowych w parkach dworskich i pałacowych będących własnością Powiatu Poznańskiego. 3. Ustanowienie nowych społecznych opiekunów zabytków przy konsultacji WKZ oraz bieżące prowadzenie ich listy. 4. Przyjmowanie zgłoszeń dotyczących rzeczy znalezionych, w sposób szczególny zaginionych obiektów zabytkowych oraz ich przechowanie, a także poszukiwanie osób uprawnionych do odbioru rzeczy znalezionych. 5. Wsparcie na rzecz tworzenia nowych parków kulturowych. 6. Systematyczne znakowanie zabytków-umieszczanie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie		
Priorytet 3. Edukacja mieszkańców i promocja powiatu			
3.1. Edukacja	1. Organizacja konkursów wiedzy historycznej, fotograficznych, malarskich, rzeźbiarskich, itp. nawiązujących do dziedzictwa kulturowego i historii powiatu. 2. Udział w projektach związanych z dziedzictwem kulturowym powiatu poznańskiego. 3. Udział w szkoleniach, prelekcjach i wykładach związanych z rolą i ochroną dziedzictwa kulturowego.		
3.2. Promocja	1. Wyeksponowanie najważniejszych zabytków powiatu w oparciu o spoty, reklamy, filmy promocyjne, AI. 2. Wykonanie albumu pamiątkowego, prezentującego zabytki znajdujące się na terenie Powiatu Poznańskiego, które zostały poddane rewitalizacji przy wsparciu z budżetu dotacji celowych Powiatu.		

Źródło: opracowanie własne

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania powiatu oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w Powiatowym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. przyznanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy obiektach zabytkowych z terenu powiatu oraz uchwalenie udzielanych dotacji celowych na jej podstawie, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością powiatu, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli zabytków, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i gminnych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, urzędami gmin, parafiami, jednostkami własnymi powiatu, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji PPOZ na lata 2028-2031).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z Powiatowym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Zarząd Powiatu w Poznaniu sporządza na okres 4 lat Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu w Poznańskim. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego przyjmuje Rada Powiatu w Poznaniu, po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Z realizacji Powiatowego Programu Opieki

Nad Zabytkami Powiatu Poznańskiego Zarząd Powiatu w Poznaniu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu w Poznaniu.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji powiatowego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu 1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego

- liczba zabytków we własności powiatu, które zostały poddane pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba złożonych wniosków o dofinansowanie na prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach zabytkowych;
- wartość otrzymanych dotacji na renowację zabytków;
- wartość przyznanych dotacji na renowację zabytków ze środków własnych powiatu.

W ramach priorytetu 2. Poprawa stanu krajobrazu kulturowego oraz dokumentacja

- liczba imprez, dożynek, festynów oraz pozostałych uroczystości współorganizowanych przez Starostwo i Urzędy Gmin;
- nowa liczba etatów w jednostce Powiatowego Konserwatora Zabytków;
- liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków, które zostały oznakowane niebiesko-białą tarczą;
- liczba wydanych decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia;
- liczba wydanych nowych wpisów do rejestru zabytków;
- liczba nowo opracowanych kart ewidencyjnych zabytków;
- liczba organizacji pozarządowych, KGW, zespołów folklorystycznych, które otrzymały wsparcie na rzecz propagowanie historii powiatu, jej dziedzictwa i zabytków;
- liczba parków dworskich i pałacowych będących własnością Powiatu Poznańskiego, przy których prowadzono prace pielęgnacyjne i porządkowe;
- liczba nowych społecznych opiekunów zabytków;
- liczba przyjętych zgłoszeń dotyczących rzeczy znalezionych, w sposób szczególny zaginionych obiektów zabytkowych;
- liczba nowo utworzonych parków kulturowych;
- liczba propozycji nowych pomników historii.

W ramach priorytetu 3. Edukacja mieszkańców i promocja powiatu

- Liczba opracowanych spotów, reklam, filmów promocyjnych nawiązujących do zabytków;
- liczba zorganizowanych konkursów nawiązujących do lokalnego dziedzictwa;
- Liczba imprez i wydarzeń nawiązujących do lokalnego dziedzictwa;
- liczba szkoleń, prelekcji i wykładów związanych z rolą i ochroną dziedzictwa kulturowego;
- ogólna liczba działań promocyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego, która została zrealizowana;
- przeznaczony nakład egzemplarzy albumu pamiątkowego.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-financingu możliwe jest dostosowanie budynków, w tym zabytkowych do prowadzenia zajęć. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Programy MKiDN

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Dzięki Programom Ministra wsparcie finansowe mogą otrzymać działania z zakresu kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego, obejmujące m.in. szeroko rozumianą edukację, działalność artystyczną, kulturę cyfrową, działania promujące czytelnictwo, a także projekty

infrastrukturalne. W latach 2016-2023 w ramach Programów Ministra na cele kulturalne przekazanych zostało łącznie 3,1 mld zł.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków został powołany Uchwałą nr 232/2022 Rady Ministrów z dnia 23.11.2022r. i ma na celu odbudować blask zabytków w całej Polsce. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego na pokrycie wydatków związanych z realizacją zadań inwestycyjnych w ramach następujących obszarów inwestycyjnych:

- finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków;
- udzielanie przez wnioskodawcę dotacji, na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków.

Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny to 2%. Wnioski są składane w aplikacji Polski Ład, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz oferuje pożyczki, dotacje oraz inne formy dofinansowania projektów realizowanych m.in. przez samorządy, przedsiębiorstwa, podmioty publiczne, organizacje społeczne a także osoby fizyczne. W sektorze finansów publicznych Narodowy Fundusz jest również największym w Polsce partnerem międzynarodowych instytucji finansowych w obsłudze środków zagranicznych przeznaczonych na ochronę środowiska. NFOŚiGW organizuje również m.in. konkursy dotyczące dofinansowania na prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczą poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych a także projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej. Dysponentem Funduszu Kościelnego jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, do którego kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji. Środki z Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na:

- konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej;
- wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2025 będzie wynosić 200.000,00 zł. W uzasadnionych przypadkach, uwzględniających ważny interes społeczny, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji może udzielić wyższej dotacji niż 200.000,00 zł.

Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027

Fundusze na ochronę zabytków pozyskać można w ramach 3 zidentyfikowanych celów szczegółowych nawiązujących do dziedzictwa kulturowego. W ramach celu szczegółowego Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych (EFRR) zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Zachowanie i modernizację obiektów dziedzictwa kulturowego.
2. Konserwację zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i digitalizacja.
3. Inwestycje w infrastrukturę służącą rozwojowi i zwiększaniu dostępności infrastruktury do prowadzenia ważnej dla edukacji i aktywności działalności kulturalnej (m.in. teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury).
4. Turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych).
5. Rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych.

Finansowanie dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie także przez cel szczegółowy Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich (EFRR), a zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na zdegradowanych obszarach m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.
3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (ZIT, IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

Ponadto finansowanie dziedzictwa kulturowego nastąpi w ramach celu szczegółowego Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie (EFRR). Zakres interwencji będzie obejmować w szczególności:

1. Przywrócenie utraconych funkcji społeczno-gospodarczych na wiejskich obszarach zdegradowanych m.in. przez kompleksowe wsparcie rewitalizacyjne gmin.
2. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego i środowiskowego zgodnego z treścią strategii lokalnych/terytorialnych.
3. Wsparcie dla instrumentów terytorialnych (IIT) oraz mechanizmu porozumienia terytorialnego.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Dotacje zostaną przeznaczone na infrastrukturę kultury i turystyki kulturowej. W ramach działań będą wspierane inwestycje o ponadregionalnym oddziaływaniu mające na celu wzmocnienie wpływu kultury i zrównoważonej turystyki na rozwój gospodarczy, włączenie społeczne i innowacje społeczne.

Osiągnięcie ww. celu zostanie zapewnione poprzez wsparcie w dwóch obszarach:

- Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej);
- Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego.

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków

WWKZ przeprowadza nabór wniosków o udzielenie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacje przyznawane są na podstawie Regulaminu wewnętrznego WWKZ. Wnioski podlegają ocenie merytorycznej, a przyznawana kwota dofinansowania uzależniona jest od liczby zdobytych punktów.

Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Samorząd Województwa Wielkopolskiego przeznacza dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych lub znajdujących się na terenie województwa wielkopolskiego. Przeznacza również środki na realizację w formie powierzenia lub wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie kultury.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ POWIAT ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Powiatu w Poznaniu niniejszego Programu do końca 2027 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie powiatu. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności powiatu) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych powiatu. Część wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

11.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych przez Powiat Poznański

W art. 81 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez powiat prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Powiat Poznański posiada uchwałę w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie powiatu poznańskiego.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Z budżetu powiatu mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac lub robót budowlanych przy zabytku ruchomym lub nieruchomym, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria:

- 1) znajduje się na stałe na obszarze powiatu;
- 2) jest wpisany do rejestru zabytków lub znajduje się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców powiatu.

Dotacja na prace lub roboty budowlane przy zabytku może obejmować nakłady na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja na prace lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do gminnej ewidencji zabytków, nie obejmuje zakupu materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac lub robót budowlanych przy zabytku, które wnioskodawca zamierza wykonać w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji, nie później niż do dnia 5 grudnia danego roku.

Rada Powiatu w Poznaniu sukcesywnie przyznaje co roku dotacje z budżetu Powiatu Poznańskiego na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach położonych na terenie powiatu poznańskiego. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe dane.

Tabela 11. Przyznane dotacje na prace przy obiektach zabytkowych

Nabór za rok	Suma środków finansowych przyznanych jednostkom niezaliczanym do sektora finansów publicznych	Suma środków finansowych przyznanych jednostkom zaliczanym do sektora finansów publicznych	Suma środków za dany rok
2021	1 880 558,25 zł	319 441,75 zł	2 200 000,00 zł

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

2022	2 099 420,83 zł	400 579,17 zł	2 500 000,00 zł
2023	2 195 000,00 zł	305 000,00 zł	2 500 000,00 zł
2024	1 970 000,00 zł	530 000,00 zł	2 500 000,00 zł
2025	2 610 000,00 zł	390 000,00 zł	3 000 000,00 zł
Łączna kwota dotacji z ostatnich lat: 12 700 000, zł			

Źródło: dane Powiatowego Konserwatora Zabytków

11.2. Finasowanie prac przy obiektach zabytkowych będących własnością Powiatu Poznańskiego

W ostatnich latach Powiat Poznański przeprowadził szereg działań mających na celu poprawę stanu obiektów zabytkowych, jak i ich otoczenia. Do najważniejszych zadań, które zostały wykonane lub są w trakcie realizacji należy wymienić następujące inwestycje:

SOSW Owińska

1. Wykonanie siłowni zewnętrznej w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych w Owińskach. W ramach zadania wykonana została, w roku 2020, siłownia zewnętrzna w kwocie 49.815,00 zł.
2. Rewaloryzacja zabytkowego ogrodzenia Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9 – Etap II. Realizacja w roku 2021-2022, w kwocie 800.719,83 zł.
3. Malowanie pomieszczeń Domu Ogrodnika na terenie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9. Realizacja w roku 2022, w kwocie 43.230,20 zł.
4. Wykonanie pomieszczenia na poddaszu. Realizacja w roku 2022, w kwocie 126.127,05 zł.
5. Rewaloryzacja wnętrza dawnego kompleksu cysterskiego (obecnie SOSW Owińska) – etap II. W ramach przedsięwzięcia wykonane zostało w latach 2023-2024 zadanie pn.: Przebudowa kuchni z pomieszczeniami pomocniczymi i zapleczem w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych w Owińskach, Plac Przemysława 9 (wraz z wyposażeniem) - 3.270.919,61 zł. Powiat Poznański otrzymał dla ww. zadania dofinansowanie z Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych Edycja 3 PGR, w kwocie 1.960.000,00 zł.
6. Remont dachu, gzymsów i cokołów budynków SOSW w Owińskach. Realizacja rozpoczęła się w roku 2024, z terminem zakończenia do dnia 22.07.2025 r. Wartość prac szacuje się na kwotę 2.090.000,00 zł. Powiat Poznański otrzymał dla ww. zadania dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków: Nr RPOZ/2022/12878/PolskiŁad, w kwocie 1.617.000,00 zł.
7. Rewaloryzacja wewnętrznego dziedzińca wirydarza SOSW dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, Plac Przemysława 9. Trwa postępowanie przetargowe w celu wyłonienia wykonawcy robót. Szacowana wartość inwestycji to kwota 500.000,00 zł. Termin realizacji to 4 miesiące od dnia przekazania terenu budowy. Powiat Poznański otrzymał dla ww. zadania dofinansowanie z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków: nr Edycji2RPOZ/2023/5208/PolskiŁad, w kwocie 490.000,00 zł.
8. Rewaloryzacja wnętrza dawnego kompleksu cysterskiego, obecnie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach, pl. Przemysława 9 – etap II. W ramach etapu II rewaloryzacji, wykonane mają zostać prace modernizacyjne w internacie Ośrodka. Niezbędne będzie, w roku 2025, wykonanie aktualizacji dokumentacji i weryfikacja kosztorysów.

Instytut Skrzynki

1. Modernizacja nieruchomości położonej w Skrzynkach – modernizacja zabytkowego dworu w Skrzynkach na potrzeby ośrodka szkoleniowo-konferencyjnego dla Powiatu Poznańskiego. Realizacja, w latach 2019-2022, w kwocie 17.552.376,99 zł, wyposażenie w latach 2022-2023, w kwocie 433.394,69 zł.
2. Adaptacja pomieszczeń zabytkowego budynku starej gorzelni na potrzeby kulturalno-wystawiennicze w ramach rozwoju Instytutu Skrzynki. Przygotowywane są materiały w celu rozpoczęcia procedur przetargowych w celu wyłonienia wykonawcy robót. Szacowana wartość inwestycji to kwota 19.660.000,00 zł. Termin realizacji to 2025-2027 r. Powiat Poznański otrzymał dla ww. zadania dofinansowania ze środków europejskich w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027, w kwocie około 13.500.000,00 zł.

ZS w Rokietnicy

1. Zagospodarowanie terenu wraz z ogrodzeniem Zespołu Szkół w Rokietnicy, ul. Szamotulska 24. Realizacja w latach 2017-2024, w kwocie 7.508.831,96 zł.
2. Budowa budynku internatu Zespołu Szkół w Rokietnicy, ul. Szamotulska 24. W roku 2024 wykonany został projekt koncepcyjny z programem funkcjonalno-użytkowym. Obecnie trwa postępowanie przetargowe w celu wyłonienia Wykonawcy dokumentacji projektowej. Wartość dokumentacji oszacowano na kwotę 245.000,00 zł. Czas realizacji 8 miesięcy od dnia zawarcia umowy. Realizacja inwestycji rozpocznie się w latach następnych, po ustaleniu zakresu i kosztów.
3. Budowa sali gimnastycznej wraz z łącznikiem i salami dydaktycznymi w Zespole Szkół w Rokietnicy. Obecnie przygotowywane są dokumenty w celu wyłonienia Wykonawcy dokumentacji projektowej. Na wykonanie dokumentacji wstępnie przeznaczono kwotę 220.000,00 zł. Czas realizacji 12 miesięcy od dnia zawarcia umowy. Realizacja inwestycji rozpocznie się w latach następnych, po ustaleniu zakresu i kosztów.

ZS w Rokietnicy, Szkoła w Poznaniu, ul. Rubież 20

1. Remont instalacji elektrycznych w Zespole Szkół im. Władysława i Jadwigi Zamoyskich w Rokietnicy, Szkoła w Poznaniu, ul. Rubież 20. Realizacja w latach 2019-2020, w kwocie 412.522,16 zł.

ZS w Bolechowie, Szkoła w Murowanej Goślinie

1. Wykonanie wentylacji mechanicznej poddasza zabytkowego budynku szkoły w Murowanej Goślinie. Realizacja w roku 2024. Zadanie zostało wykonane i rozliczone w wysokości 159.736,67 zł.
2. Wykonanie ogrodzenia terenu szkoły. Realizacja zadania w roku 2022. Zadanie zostało wykonane i rozliczone w wysokości 232.500,00 zł,

II LO w Swarzędzu

1. Budowa sali gimnastycznej wraz z łącznikiem i salami dydaktycznymi II Liceum Ogólnokształcącego w Swarzędzu. Inwestycja obejmować będzie rozbiorę istniejącej sali gimnastycznej wraz z dwukondygnacyjnym łącznikiem oraz budowę na jej miejscu nowej wielofunkcyjnej sali gimnastycznej z pomieszczeniami siłowni, fitness oraz kompleksem szatni z węzłami sanitarnymi i pomieszczeniami pomocniczymi. Budynek sali gimnastycznej będzie połączony z budynkiem szkoły trzykondygnacyjnym łącznikiem, w którym znajdować się będą: wejście główne do budynku szkoły, sale dydaktyczne, biblioteka z czytelnią oraz winda. łącznik winien zostać połączony

na każdej kondygnacji z budynkiem szkoły. Wartość inwestycji oszacowano na kwotę 21.540.000,00 zł. W roku 2025 wykonana ma zostać dokumentacja projektowa w kwocie około 200.000,00 zł.

XII. ZREALIZOWANE ZADANIA PRZEZ POWIAT Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Powiat Poznański może poszczycić się w ostatnich latach realizacją licznych zadań w zakresie zabytków i dziedzictwa kulturowego:

1. Powołanie Instytutu Skrzynki w zabytkowym pałacu – Instytutu Dokumentacji, Rozwoju i Promocji Dziedzictwa Kulturowego i Kulinarnego Powiatu Poznańskiego przez powiat poznański w 2021 roku, którego celem statutowym jest promocja kultury centralnej części Wielkopolski, tworzenie, ochrona różnorodnych jej wartości i udostępnianie dóbr kultury. Instytut prowadzi również Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Kulinarnego w formie ośrodka badań i dokumentacji w dziedzinie kultury i kulinariów, a także Szlak Kulinarny Powiatu Poznańskiego.
2. Przyznanie Nagrody Marszałka Województwa Wielkopolskiego dla Dworu w Skrzynkach za Najlepszy Produkt Turystyczny Wielkopolski w 2024 roku.
3. Powiat Poznański odrestaurował zabytkowy pałac w Skrzynkach, który został nagrodzony wyróżnieniem w 2023 roku podczas 27 edycji ogólnopolskiego konkursu architektonicznego „Modernizacja Roku & Budowa XXI wieku”. W trakcie konferencji „Renowacja budynków: Wyzwania i rozwiązania” organizowanego w maju 2025 roku przez Ministerstwo Rozwoju i Technologii, powiat poznański otrzymał wyróżnienie za rewitalizację obiektu.
4. Odrestaurowany przy finansowym wsparciu Powiatu Poznańskiego dworzec kolejowy w Puszczykowie został nominowany do ogólnopolskiego konkursu „Zabytek Zadbany” (2021 rok).
5. W 2023 roku został wydany album z okazji „25 lat powiatu poznańskiego”. Publikacja ukazuje szereg obiektów zabytkowych, których renowacja była współfinansowana ze środków Powiatu Poznańskiego.
6. Powiat Poznański jest członkiem wspierającym Ogólnopolskie Stowarzyszenie Gmin Cysterskich.
7. Powiat Poznański organizuje wydarzenia własne w obiektach, których misją jest promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego np. Dzień NGO w Grodzie Pobiedziska, Dworze w Skrzynkach lub w Pałacu w Gułtowach.
8. Udzielenie pomocy finansowej Miastu i Gminie Kórnik na realizację zadania pn. „Ochrona dziedzictwa kulturowego zabytkowego Kościoła Kolegiackiego pw. Wszystkich Świętych w Kórniku poprzez prace remontowe mające na celu ratowanie i zabezpieczenie elewacji przybudówki Kościoła przed zniszczeniem” w formie dotacji celowej w kwocie 250 000,00 zł (2021).
9. Wsparcie medialne Powiatu Poznańskiego dla inicjatyw społecznych popularyzujących działania historyczne np. odsłonięcie pomnika hrabiego Władysława Zamoyskiego w Kórniku (2024), odsłonięcie w parku Domu Misyjnego św. Stanisława Kostki w Chludowie ławeczki Mariana Żelazka (2022).
10. Wydanie licznych publikacji o zabytkach Powiatu.

Zabytki z terenu Powiatu Poznańskiego w ogólnopolskim konkursie „Zabytek Zadbane”

Doroczny konkurs Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Zabytek Zadbane” to ogólnopolski konkurs o wieloletniej tradycji, już od 1975 r. promuje właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, którzy w sposób wzorowy prowadzą prace budowlane, konserwatorskie, rewitalizacyjne i adaptacyjne, a także działają systematycznie na rzecz właściwego utrzymania zabytków zgodnie z najwyższymi standardami badawczymi i wykonawczymi. Ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewitalizacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Nadzór nad Konkursem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Nagrodzeni i wyróżnieni otrzymują dyplomy Generalnego Konserwatora Zabytków i tablice „Zabytku Zadbanego” do oznakowania obiektów. Nagrodzone zabytki są prezentowane w dedykowanych wydawnictwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, przekazywanych właścicielom zabytków i przedstawicielom ogólnopolskiego środowiska konserwatorskiego.

W historii konkursu od 1975 r. kapituła nagrodziła 10 obiektów położonych na terenie powiatu poznańskiego, z czego 3 w edycji z roku 1989/1990 oraz 7 w latach 2010 -2021:

ROK 1989/1990

Według ówczesnego regulaminu konkursu przyznawano nagrodę na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego.

NAGRODĘ I STOPNIA w konkursie otrzymali wówczas:

- Rejon Dróg Publicznych w Puszczykowie - za wzorowe wykonanie prac remontowo konserwatorskich zespołu pałacowo – parkowego w Skrzynkach (gm. Stęszew) z przeznaczeniem na ośrodek szkoleniowo – wypoczynkowy.
- Polska Akademia Nauk w Poznaniu – za odbudowę XIX-wiecznego zespołu pałacowo – parkowego w Bądlewie (gm. Stęszew) z przeznaczeniem na ośrodek szkoleniowo – wypoczynkowy.
- Jednostka Wojskowa Nr 1549 w Biedrusku – za prawidłowo przeprowadzony remont XIX-wiecznego pałacu w Biedrusku (gm. Suchy Las) z przeznaczeniem na ośrodek kulturalno – wychowawczy.

ROK 2011

WYRÓŻNIENIE w kategorii „Ochrona przestrzeni kulturowej i krajobrazu” otrzymał:

- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za generalny remont ZESPOŁU PAŁACOWEGO w Gułtowach (gm. Kostrzyn) – pałac , wozownia i oficyna.

ROK 2013

WYRÓŻNIENIE w kategorii „Rewitalizacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu” otrzymał:

- Powiat Poznański za rewitalizację ZESPOŁU PARKOWEGO dawnego klasztoru cysterek w Owińskach (gm. Czerwonak) i jego adaptację na Park Orientacji Przestrzennej głównie na potrzeby

Specjalistycznego Ośrodka Szkolno – Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach oraz mieszkańców powiatu poznańskiego.

ROK 2014

NAGRODĘ GŁÓWNĄ w kategorii specjalnej „Architektura przemysłowa i dziedzictwa techniki” otrzymał:

- Polskie Koleje Państwowe S.A. za remont kapitalny drewnianego DWORCA KOLEJOWEGO „Puszczykówko” położonego na terenie miasta Puszczykowo.

ROK 2017

WYRÓŻNIENIE w kategorii „Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu” otrzymał:

- Muzeum Narodowe w Poznaniu za rewaloryzację i remont kapitalny PAŁACU w Rogalinie (gm. Mosina) z rekonstrukcją wnętrz, przywracających wygląd z lat 30-tych XX w.

ROK 2019

WYRÓŻNIENIE w kategorii „Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu” otrzymał:

- Gmina Tarnowo Podgórne za kompleksowy remont PAŁACU w Jankowicach (gm. Tarnowo Podgórne) z adaptacją na cele kulturalno – oświatowe.

NAGRODĘ GŁÓWNĄ w kategorii „Zabytki techniki” otrzymał:

- Wojsko Polskie reprezentowane przez Wojskowy Zarząd Infrastruktury w Poznaniu za remont kapitalny WIEŻY CIŚNIEŃ w Biedrusku (gm. Suchy Las).

ROK 2021

NAGRODĘ GŁÓWNĄ w kategorii „Architektura i budownictwo drewniane” otrzymał:

- Państwo Katarzyna i Zbigniew Bekasiakowie za remont kapitalny drewnianego DWORCA KOLEJOWEGO „Puszczykowo” położonego na terenie miasta Puszczykowo.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione we wszelkich dokumentach o charakterze strategicznym powiatu, w których podejmowana jest lub będzie tematyka dziedzictwa kulturowego.

XIII. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
2. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
3. Gminny Program Opieki nad Zabytkami – poradnik metodyczny, T. Błyskosz, A. Fortuna-Marek, E. Jagielska, I. Liżewska, B. Oszczanowska, J. Welc-Jędrzejewska, 2009 r.
4. Kronika Powiatu Poznańskiego, A. Kowalewska-Łopatka, Poznań 2014 r., Wyd. Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu.
5. Mały słownik terminów plastycznych, K. Zwolińska, Z. Malicki, Warszawa 1993 r. Wyd. Wiedza Powszechna.
6. Powiat Poznański, Leksykon Krajoznawczo-turystyczny, W. Łęcki, Poznań 2015 r.
7. Powiat Poznański Smakowicie, W. Łyszczak, A. Ogórkiewicz, Poznań 2017 r.
8. Renowacje i zabytki – Powiat poznański, 2016 r.
9. Renowacje i zabytki – Powiat poznański, 2019 r.
10. Stroje ludowe, E. Piskorz-Brenekova, Warszawa 2008 r.
11. Struktura morfogenetyczna osadnictwa wiejskiego, H. Szulc, [w:] Atlas obszarów wiejskich w Polsce, J. Bański (red.), Warszawa 2016 r., IGiPZ PAN.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolrzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.maps.arcanum.com
www.mkidn.gov.pl
www.niezlomni.com
www.dialektologia.uw.edu.pl
www.bdl.stat.gov.pl
www.crfop.gdos.gov.pl
www.geoserwis.gdos.gov.pl
www.maps.mapywig.org
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.zabytek.pl
www.nid.pl
www.kleszczewo.pl
www.kornik.travel.pl
www.dworskrzynki.pl
www.bip.powiat.poznan.pl
www.poznan.wuoz.gov.pl
www.regionwielkopolska.pl

XIII. SPISY**13.1. Spis tabel**

Tabela 1. Historyczne układy urbanistyczne	35
Tabela 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	81
Tabela 5. Obszary AZP z podziałem na gminy	51
Tabela 6. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej	52
Tabela 3. Gminne ewidencje zabytków archeologicznych	66
Tabela 4. Liczba stanowisk archeologicznych w poszczególnych gminach	66
Tabela 7. Gminne ewidencje zabytków w gminach Powiatu Poznańskiego	68
Tabela 8. Gminne programy opieki nad zabytkami w gminach Powiatu Poznańskiego	69
Tabela 10. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe powiatu	99
Tabela 11. Zadania powiatowego programu opieki nad zabytkami	103
Tabela 12. Przyznane dotacje na prace przy obiektach zabytkowych	111

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Powiat Poznański na tle kraju	24
Ryc. 2. Powiat Poznański na tle powiatów w woj. wielkopolskim	25
Ryc. 3. Gminy na terenie Powiatu Poznańskiego	26
Ryc. 4. Ziemie Powiatu Poznańskiego w 1937 r.	33
Ryc. 5. Urbanistyczny układ Buku	35
Ryc. 6. Urbanistyczny układ Kostrzyna	36
Ryc. 7. Urbanistyczny układ Kórnika	37
Ryc. 9. Urbanistyczny układ Lubonia	37
Ryc. 10. Urbanistyczny układ Mosiny	38
Ryc. 11. Urbanistyczny układ Murowanej Gośliny	38
Ryc. 12. Urbanistyczny układ Pobiedzisk	39
Ryc. 13. Urbanistyczny układ Stęszewa	40
Ryc. 14. Urbanistyczny układ Swarzędza	40
Ryc. 15. Obszary AZP na terenie Powiatu Poznańskiego	51
Ryc. 16. Lokalizacja rejestrowych stanowisk archeologicznych	80
Ryc. 17. Etnograficzna mapa Polski	56
Ryc. 18. Herb Powiatu Poznańskiego	64
Ryc. 19. Flaga Powiatu Poznańskiego	64
Ryc. 20. Załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 czerwca 2011 r.	75
Ryc. 21. Załącznik do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 września 2020 r.	76
Ryc. 22. Przestrzenne rozmieszczenie pomników historii na terenie Powiatu Poznańskiego	77

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na gminy	78
Wyk. 2. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na funkcje	79
Wyk. 3. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na czas wpisu	79
Wyk. 4. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na gminy	83
Wyk. 5. Zabytki wpisane do rejestru z podziałem na czas wpisu	88

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Strój bamberski	60
Fot. 2. Kościół w Kleszczewie z 1760-62r.	84
Fot. 3. Kasyno oficerskie w Biedrusku	86
Fot. 4. Neobarokowy ratusz w Kórniku	87
Fot. 5. Dwór w Skrzynkach	96

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Fot. 6. Zamek w Kórniku.....	98
Fot. 7. Park w Kórniku (magnolie kórnickie)	98
Fot. 8. Pałac w Rogalinie.....	99

XIV ANEKSY**Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków**

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
GMINA BUK					
1	Buk	układ urbanistyczny			806/Wlkp/A z 8.02.1956
2	Buk	kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa		1838-46	2482/A z 9.03.1931
3	Buk	dzwonnica, drewn.			144/A z 15.07.1968
4	Buk	kościół cmentarny pw. Świętego Krzyża, szach.		XVIII	2501/A z 30.10.1953
5	Buk	synagoga	ul. Mury 2	2 poł. XIX	2146/A z 1.02.1988
6	Buk	szkoła talmudyczna	ul. Mury 24	2 poł. XIX	2146/A z 1.02.1988
7	Buk	sąd, ob. dom mieszkalny	pl. Reszki 5	pocz. XIX	926/A z 24.02.1970
8	Buk	szpital Świętego Ducha, ob. dom mieszkalny	pl. Reszki 17	1600, poł. XIX	305/A z 17.10.1968
9	Buk	pałac biskupi, ob. dom mieszkalny	Rynek 1	poł. XIX	927/A z 24.02.1970
10	Buk	kanonia, ob. dom mieszkalny	Rynek 24	2 poł. XVIII	925/A z 24.02.1970
11	Cieśle	dwór w zespole dworskim		1930-34	2059/A z 23.01.1986
12	Cieśle	park w zespole dworskim		1 poł. XIX – XX	1800/A z 18.08.1980
13	Cieśle	oficyna (stary dworek) w zespole dworskim		1 poł. XIX	2631/A z 26.11.1998
14	Niepruszewo	kościół par. pw. św. Wawrzyńca		1580	2387/A z 10.03.1931
15	Niepruszewo	brama-dzwonnica		1782	1581/A z 27.07.1974
16	Niepruszewo	pałac w zespole pałacowym		po 1870	1414/A z 1.03.1973
17	Niepruszewo	park w zespole pałacowym		2 poł. XIX	1414/A z 1.03.1973
18	Wielka Wieś	park dworski		2 poł. XIX	1801/A z 18.08.1980
19	Wysoczka	park		2 poł. XIX	1802/A z 18.08.1980
GMINA CZERWONAK					
20	Bolechowo	pałac w zespole pałacowym		XIX-XX	2213/A z 12.09.1991
21	Kicin	park w zespole pałacowym		XIX-XX	1949/A z 3.09.1984
22	Kicin	kościół pw. św. Józefa, drewn.		poł. XVIII	2399/A z 21.12.1932
23	Owińska	kościół par. pw. św. Mikołaja		poł. XVI	1051/Wlkp/A z 6.06.1960
24	Owińska	cmentarz przy kościele		XVI-2 poł. XX	1051/Wlkp/A z 26.04.2018
25	Owińska	południowy odcinek ogrodzenia z bramą		XVIII	1051/Wlkp/A z 26.04.2018
26	Owińska	kościół, ob. par. pw. św. Jana Chrzciciela w zespole klasztornym cysterek, ob. zakład dla dzieci niewidomych		poł. XIII, 1720-28	2405 z 21.12.1932
27	Owińska	klasztor w zespole klasztornym cysterek, ob. zakład dla dzieci niewidomych		1 poł. XVIII	2406 z 21.12.1932
28	Owińska	plebania w zespole klasztornym cysterek, ob. zakład dla dzieci niewidomych		k. XVIII	1177/A z 23.07.1970
29	Owińska	dom dyrektora zakładu w zespole klasztornym cysterek,		poł. XIX	316/A z 21.10.1968

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

		ob. zakład dla dzieci niewidomych			
30	Owińska	park w zespole klasztornym cysterek, ob. zakład dla dzieci niewidomych		XVIII	87/A z 28.07.1965
31	Owińska	3 pawilony szpitalne w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
32	Owińska	3 budynki gospodarcze w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
33	Owińska	kotłownia i maszynownia w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
34	Owińska	trafostacja w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
35	Owińska	kostnica w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
36	Owińska	dom ogrodnika w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
37	Owińska	dom lekarzy w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	1912	22/A z 6.04.2000
38	Owińska	park szpitalny w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	2150/A z 25.08.1998
39	Owińska	cmentarz w zespole szpitalnym, d. psychiatrycznym	ul. Kolejowa - Poprzeczna - Parkowa - Dworcowa	2 poł. XIX	22/A z 6.04.2000
40	Owińska	pałac w zespole pałacowym		1805	317/A z 21.10.1968
41	Owińska	2 bramy w zespole pałacowym		pocz. XIX	317/A z 21.10.1968
42	Owińska	park w zespole pałacowym		XIX	22/A z 14.10.1948
43	Owińska	browar	ul. Przemysława 4	ok. 1800	1024/A z 12.02.1970
44	Trzaskowo	<i>dwór w zespole dworskim (nie istnieje, ob. nowy budynek)</i>		pocz. XX	2228/A z 5.03.1992
45	Trzaskowo	park w zespole dworskim		pocz. XX	1996/A z 11.03.1985
GMINA DOPIEWO					
46	Dąbrówka	pałac w zespole pałacowym		4 ćw. XIX	133/Wlkp/A z 55.06.2005
47	Dąbrówka	park w zespole pałacowym		pocz. XIX	1810/A z 20.08.1980 i z 14.05.2003
48	Dopiewo	park		2 poł. XIX	1811/A z 20.08.1980
49	Dopiewo	dom	ul. Kolejowa	ok. 1906	2111/A z 1.12.1986

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

50	Konarzewo	kościół par. pw. św. Marcina		1628, 1695	2400/A z 21.12.1932
51	Konarzewo	pałac w zespole pałacowym		1697	2401/A z 17.04.1952
52	Konarzewo	oficyna w zespole pałacowym		2 poł. XVIII	156/A z 16.07.1968
53	Konarzewo	park w zespole pałacowym		XVIII	73/80/56 z 9.06.1956
54	Pałędzie	willa	ul. Pocztowa 2	1885	1007/Wlkp/A z 16.02.1994
55	Pałędzie	park		XIX	1007/Wlkp/A z 16.09.2016
56	Skórzewo	kościół par. pw. św. Marcina i Wincentego		1927-29	130/Wlkp/A z 15.05.2003
57	Skórzewo	cmentarz kościelny			130/Wlkp/A z 15.05.2003
58	Skórzewo	ogrodzenie		1912	130/Wlkp/A z 15.05.2003
59	Skórzewo	park		2 poł. XIX	1814/A z 20.08.1980
60	Trzcielina	park		k. XIX	1815/A z 20.08.1980
61	Więckowice	dwór w zespole dworskim		XVIII, XIX	1420/A z 11.04.1973
62	Więckowice	park w zespole dworskim		XVIII, XIX	341/A z 29.10.1968
63	Zakrzewo	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. NMP Królowej Korony Polskiej		k. XIX	2317/A z 7.10.1994
64	Zaborowo	park		poł. XIX	1812/A z 20.08.1980
GMINA KLESZCZEWO					
65	Gowarzewo	park		1 poł. XIX	981/Wlkp/A z 27.06.1980
66	Gowarzewo	aleja kasztanowcowa do wsi Tulce		1 poł. XIX	981/Wlkp/A z 27.06.1980
67	Kleszczewo	kościół par. pw. Wszystkich Świętych, drewn.		1760	2435/A z 22.12.1932
68	Kleszczewo	park dworski		k. XIX, pocz. XX	879/Wlkp/A z 20.07.1949 i z 16.01.2013
69	Komorniki	park dworski		2 poł. XIX	1782/A z 14.02.1979
70	Kręrowo	kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela		XVI, po 1945	2437/A z 22.12.1932
71	Kręrowo	dzwonnica, drewn.		2 poł. XIX	804/A z 12.12.1969
72	Kręrowo	dwór		1906	2073/A z 24.02.1986
73	Nagradowice	dwór w zespole dworskim		pocz. XX	2072/A z 27.02.1986
74	Nagradowice	park w zespole dworskim		pocz. XX	2069/A z 20.02.1986
75	Tulce	kościół pw. Narodzenia NMP		poł. XIII, 1784	2445 z 22.12.1932
76	Tulce	pałac w zespole pałacowym		pocz. XX	2066/A z 25.02.1986
77	Tulce	oficyna w zespole pałacowym		2 poł. XIX	2066/A z 25.02.1986
78	Tulce	park w zespole pałacowym		1 poł. XIX	1833/A z 20.02.1981 i 2068/A z 27.02.1986
GMINA KOMORNIKI					
79	Głuchowo	park dworski		2 poł. XIX	1838/A z 2.03.1981
80	Komorniki	kościół par. pw. św. Andrzeja Ap.		XV/XVI, 1911-12	2342/A z 27.02.1995
81	Komorniki	plebania	ul. Kościelna 12	1918	2344/A z 3.02.1995
82	Komorniki	organistówka, szach.	ul. Kościelna	XVII, 2 poł. XIX	2343/A z 3.02.1995
83	Komorniki	park dworski		2 poł. XIX	1805/A z 18.08.1980

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

84	Plewiska	park dworski		pocz. XIX	837/Wlkp/A z 18.08.1980 i z 31.03.2011
85	Szreniawa	mauzoleum Bierbaumów, na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego		1860	2277/A z 14.07.1993
86	Szreniawa	pałac w zespole pałacowym, ob. Muzeum Rolnictwa		1852-53	1907/A z 12.04.1983
87	Szreniawa	park w zespole pałacowym, ob. Muzeum Rolnictwa		poł. XIX	1804/A z 18.08.1980
88	Szreniawa	dworek „myśliwski” w zespole pałacowym, ob. Muzeum Rolnictwa		2 poł. XIX	wpisany do inwentarza muzealnego (przeniesiony z Bądlewa → Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie)
89	Szreniawa	rządówka w zespole folwarcznym	ul. Dworcowa 7	poł. XIX	9/Wlkp/A z 27.05.1999
90	Szreniawa	spichrz w zespole folwarcznym	ul. Dworcowa 7	poł. XIX	9/Wlkp/A z 27.05.1999
91	Szreniawa	gorzelnia w zespole folwarcznym	ul. Dworcowa 7	poł. XIX	9/Wlkp/A z 27.05.1999
92	Szreniawa	obora w zespole folwarcznym	ul. Dworcowa 7	poł. XIX	9/Wlkp/A z 27.05.1999
93	Wiry	kościół par. pw. św. Floriana		1900	2591/A z 30.05.1996
94	Wiry	cmentarz przykościelny			2591/A z 30.05.1996
95	Wiry	ogrodzenie mur.-met. z bramą			2591/A z 30.05.1996
96	Wiry	dom parafialny	ul. Komornicka 175	1906	1053/Wlkp/A z 23.05.2018
GMINA KOSTRZYN					
97	Czerlejno	kościół par. pw. NMP Wniebowziętej, drewn.		1743	2432/A z 22.12.1932
98	Czerlejno	pałac z oficyną w zespole pałacowym		1913	2207/A z 11.06.1991
99	Czerlejno	park w zespole pałacowym		pocz. XX w.	2207/A z 11.06.1991
100	Czerlejno	wiatrak koźlak	ul. Kleszczewska 25	poł. XVIII (?)	1091/Wlkp/A z 15.06.2020
101	Drążgowo	pałac w zespole pałacowym		pocz. XIX	1534/A z 2.07.1974
102	Drążgowo	park w zespole pałacowym		pocz. XIX	1534/A z 2.07.1974
103	Gułtowy	kościół par. pw. św. Kazimierza, szach.		1737-38, 1834	2468/A z 1.09.1935
104	Gułtowy	pałac w zespole pałacowym		1780-86	2469/A z 11.03.1952
105	Gułtowy	park w zespole pałacowym		2 poł. XVIII	175/A z 18.07.1968
106	Gułtowy	oficyna w zespole pałacowym		1780	175/A z 18.07.1968
107	Ignacowo	dwór		1879	2260/A z 16.12.1992
108	Iwno	kościół par. pw. NMP Szkaplerznej		1783	2470/A z 3.09.1935
109	Iwno	pałac w zespole pałacowym		1 poł. XIX, 1902-05	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

110	Iwno	oficyna pałacowa w zespole pałacowym		ok. 1850	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
111	Iwno	park w zespole pałacowym		XIX	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
112	Iwno	główna brama wjazdowa w zespole pałacowym		ok.1850	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
113	Iwno	budynek przybramny (dom ogrodnika) w zespole pałacowym		ok.1850	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
114	Iwno	ujeżdżalnia i wozownia w zespole pałacowym		1850-57	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
115	Iwno	dom dyrektora w zespole pałacowym		1920	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
116	Iwno	ochronka w zespole pałacowym		XIX/XX	767/Wlkp/A z 29.10.1968, z 4.02.1988, z 5.02.1981, z 23.11.1994 i z 20.10.2009
117	Iwno	stajnia ogierów w zespole folwarcznym			2322/A z 24.11.1994
118	Iwno	stajnia koni wyścigowych w zespole folwarcznym		1890-1919	2322/A z 24.11.1994
119	Iwno	stajnia koni „remontowych” w zespole folwarcznym			2322/A z 24.11.1994
120	Iwno	gorzelnia w zespole folwarcznym		k. XIX	2322/A z 24.11.1994
121	Iwno	ogrodnictwo z oranżerią w zespole folwarcznym		k. XIX	2322/A z 24.11.1994
122	Iwno	stelmacharnia z kuźnią i magazynem w zespole folwarcznym			2322/A z 24.11.1994

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

123	Iwno	stodoła z młynem parowym i garaż pługów parowych w zespole folwarcznym		4 ćw. XIX	2322/A z 24.11.1994
124	Iwno	stajnia w zespole folwarcznym			2322/A z 24.11.1994
125	Iwno	chlewnia w zespole folwarcznym			2322/A z 24.11.1994
126	Iwno	budynek mieszkalny w zespole folwarcznym			2322/A z 24.11.1994
127	Klony	dwór w zespole dworskim		poł. XIX	712/Wlkp/A z 10.09.1987 i z 3.10.2008
128	Klony	park w zespole dworskim		3 ćw. XIX	712/Wlkp/A z 10.09.1987 i z 3.10.2008
129	Kostrzyn	założenie urbanistyczne		XIII-XIX	2236/A z 19.06.1992
130	Kostrzyn	kościół par. pw. św. Piotra i Pawła		XVI, 1712, 1791	2436/A z 22.12.1932
131	Kostrzyn	dom	Rynek 6	poł. XIX	1901/A z 5.01.1983
132	Siedlec	kościół par. pw. św. Mikołaja		1770-75	2441/A z 22.12.1932
133	Siedlec	pałac w zespole pałacowym		1770-90	2472 z 18.04.1952
134	Siedlec	park w zespole pałacowym		2 poł. XVIII, XIX	1756/A z 7.05.1977
135	Siekierki Wielkie	kościół par. pw. św. Jadwigi, drewn.		1762	2442/A z 22.12.1932
136	Siekierki Wielkie	park		poł. XIX	2134/A z 11.09.1987
137	Tarnowo	dwór w zespole dworskim		XIX	2084/A z 27.03.1986
138	Tarnowo	park w zespole dworskim		XIX	2132/A z 10.09.1987
139	Węgerskie	pałac w zespole pałacowym		XIX/XX	2160/A z 18.08.1988
140	Węgerskie	park w zespole pałacowym		XIX	2160/A z 18.08.1988
GINA KÓRNIK					
141	Dworzyska	dwór		1 poł. XIX, 1954	841/A z 16.02.1970
142	Kórnik	układ urbanistyczny miasta Kórnik - Bnin			2199/A z 18.09.1990
143	Kórnik	kościół pw. Wszystkich Świętych w zespole kościoła parafialnego		1437, 1838	2421/A z 22.12.1932
144	Kórnik	2 dzwonnice w zespole kościoła parafialnego		1842	160/A z 17.07.1968
145	Kórnik	ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego		1842	160/A z 17.07.1968
146	Kórnik	ratusz	pl. Niepodległości 1	poł. XIX, 1908-09	145/Wlkp/A z 19.09.2003
147	Kórnik	zamek w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		1 poł. XV, XVI, 1834-35	2422/A z 12.03.1930
148	Kórnik	3 oficyny w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		2 poł. XVIII	116/A z 1.06.1968
149	Kórnik	most w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		poł. XIX	116/A z 1.06.1968
150	Kórnik	park w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		2 poł. XVIII	116/A z 1.06.1968
151	Kórnik	pawilon parkowy w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		2 poł. XVIII	116/A z 1.06.1968

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

152	Kórnik	oficyna gospodarcza, tzw. Prowent w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN	ul. Średzka 15	2 poł. XVIII	116/A z 1.06.1968
153	Kórnik	2 oficyny, tzw. Prowent w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		poł. XIX	116/A z 1.06.1968
154	Kórnik	kuźnia, tzw. Prowent w zespole zamkowym, ob. Muzeum PAN		poł. XIX	116/A z 1.06.1968
155	Kórnik	dom	ul. Dworcowa 7	1910	61/Wlkp/A z 2.07.2001
156	Kórnik	dom	ul. Kolegiacka 1/3	poł. XIX	1960/A z 12.10.1984
157	Kórnik	dom	pl. Niepodległości 43	XVIII	844/A z 16.02.1970
158	Kórnik	dom	pl. Niepodległości 44	XVIII, XIX	845/A z 16.02.1970
159	Kórnik	dom	pl. Niepodległości 55	(XVII?), XVIII, XIX	975/Wlkp/A z 21.12.2015
160	Kórnik	dom, szach.	ul. Poprzeczna 2	pocz. XIX	170/A z 18.07.1968
161	Kórnik	dom, drewn.	ul. Poprzeczna 3	XVIII	163/A z 18.07.1968
162	Kórnik	dom	ul. Poprzeczna 16	pocz. XIX	166/A z 18.07.1968
163	Kórnik	dom, drewn.	ul. Poprzeczna 8	XVIII	167/A z 18.07.1968
164	Kórnik	dom „Stara Poczta”	pl. Powstańców Wielkopolskich 6	XVIII	337/29/A z 3.01.1949
165	Kórnik	dom, szach.	ul. Poznańska 43	poł. XIX	1848/A z 21.03.1981
166	Kórnik	dom, szach.	ul. Poznańska 52	XVIII/XIX	847/A z 16.02.1970
	Kórnik-Bnin	układ urbanistyczny			2199/A z 18.09.1990 (dec wspólna →Kórnik)
167	Kórnik-Bnin	plebania	ul. Kościelna 9	1906-08	886/Wlkp/A z 27.02.2013
168	Kórnik-Bnin	park plebański		1906-08	886/Wlkp/A z 27.02.2013
169	Kórnik-Bnin	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Wojciecha	ul. Szeroka 12	1826	911/Wlkp/A z 13.02.1970
170	Kórnik-Bnin	pastorówka, ob. przedszkole	ul. Jeziorna 16	XVIII	912/Wlkp/A z 13.02.1970
171	Kórnik-Bnin	kostnica	na cmentarzu par.	1 poł. XIX	910/Wlkp/A z 16.09.1974
172	Kórnik-Bnin	ratusz		XVIII	907/Wlkp/A z 12.03.1930
173	Kórnik-Bnin	szpital, ob. dom pomocy społecznej	ul. Armii Krajowej 23	pocz. XIX	909/Wlkp/A z 13.02.1970
174	Kórnik-Bnin	dom	Rynek (d.pl. Kasprzaka) 16	XVIII	908/Wlkp/A z 13.02.1970
175	Radzewo	dwór		XVIII	173/A z 18.07.1968
176	Robakowo	dwór w zespole dworskim		XIX/XX	2181/A z 7.02.1990
177	Robakowo	ogród w zespole dworskim		XIX/XX	2181/A z 7.02.1990
178	Szczodrzykowo	gorzelnia		1 poł. XIX	1022/A z 12.03.1970
179	Żerniki	dwór w zespole dworskim i folwarcznym		1875, pocz. XX	206/Wlkp/A z 20.09.2005

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

180	Żerniki	park w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	206/Wlkp/A z 20.09.2005
181	Żerniki	stodoła w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	206/Wlkp/A z 20.09.2005
182	Żerniki	magazyn w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	206/Wlkp/A z 20.09.2005
183	Żerniki	obora w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	206/Wlkp/A z 20.09.2005
184	Żerniki	spichrz w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	206/Wlkp/A z 20.09.2005
185	Żerniki	stajnia w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	206/Wlkp/A z 20.09.2005
GINA LUBOŃ					
186	Luboń	historyczny układ urbanistyczny (Luboń z Żabikowem)		2 poł. XIX - pocz. XX	794/Wlkp/A z 24.05.2010
187	Luboń	szkoła	ul. Armii Poznań	pocz. XX	2248/A z 10.09.1992
188	Luboń	budynek mieszkalno-administracyjny w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
189	Luboń	kotłownia i elektrownia w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
190	Luboń	7 budynków produkcyjnych w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
191	Luboń	stolarnia w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
192	Luboń	2 warsztaty w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
193	Luboń	magazyn w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
194	Luboń	komin (przy kotłowni rezerwowej) w zespole zabudowy fabrycznej Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego		1904-1908, 1926-1930	1917/A z 28.12.1983
195	Luboń	2 budynki administracyjne w zespole fabryki chemicznej, ob. Zakłady Nawozów Fosforowych		1909-1914	1938/A z 27.02.1984
196	Luboń	magazyn superfosfatu – „hala Poelziga” w zespole fabryki chemicznej, ob. Zakłady Nawozów Fosforowych		1909-1914	1938/A z 27.02.1984
197	Luboń	6 budynków produkcyjnych w zespole fabryki chemicznej, ob. Zakłady Nawozów Fosforowych		1909-1914	1938/A z 27.02.1984
198	Luboń	kotłownia z kominem w zespole fabryki chemicznej, ob. Zakłady Nawozów Fosforowych		1909-1914	1938/A z 27.02.1984
199	Luboń	blok w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob.	ul. Kolonii PZNF 1	1909-1914	1042/Wlkp/A z 28.12.1983

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

		Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych			
200	Luboń	blok w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob. Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych	ul. Kolonii PZNF 2	1909-1914	1043/Wlkp/A z 28.12.1983
201	Luboń	blok w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob. Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych	ul. Kolonii PZNF 3	1909-1914	1044/Wlkp/A z 28.12.1983
202	Luboń	blok w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob. Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych	ul. Kolonii PZNF 4	1909-1914	1045/Wlkp/A z 28.12.1983
203	Luboń	dom w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob. Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych	ul. Armii Poznań 51	1909-1914	1041/Wlkp/A z 28.12.1983
204	Luboń	ogrodzenie, mur./drewn. w kolonii mieszkalnej fabryki chemicznej, ob. Poznańskie Zakłady Nawozów Fosforowych	od strony ul. Kolonii PZNF	1909-1914	1037/Wlkp/A z 7.12.2017
205	Luboń - Żabikowo	teren obozu hitlerowskiego, ob. Muzeum - Miejsce Pamięci Narodowej	ul. Niezłomnych 2		35/Wlkp/A z 18.07.2000 i z 14.12.2009
206	Luboń - Żabikowo	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. św. Barbary	pl. Wolności	1909-1912	2629/A z 24.09.1997
207	Luboń - Żabikowo	pastorówka, ob. plebania			2629/A z 24.09.1997
GMINA MOSINA					
208	Głuszyna Leśnia	willa		pocz. XX	2145/A z 1.02.1988
209	Krosno	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. MB Częstochowskiej		1779-1871	1180/A z 24.07.1970
210	Ludwikowo	budynek główny – pawilon I w zespole sanatoryjnym „Staszicówka”		1883	1845/A z 25.03.1981
211	Ludwikowo	2 leżakownie, drewn. w zespole sanatoryjnym „Staszicówka”		1883	1845/A z 25.03.1981
212	Ludwikowo	pawilon II w zespole sanatoryjnym „Staszicówka”		1929-30	108/Wlkp/A z 3.09.2002
213	Ludwikowo	willa dyrektora w zespole sanatoryjnym „Staszicówka”		1929	107/Wlkp/A z 3.09.2002
214	Mosina	układ urbanistyczny			1961/A z 12.10.1984
215	Mosina	synagoga, ob. Izba Muzealna	ul. Niezłomnych 1	pocz. XX	2075/A z 24.02.1986
216	Radzewice	dom	ul. Długa 9	k. XIX, 1934	2348/A z 25.03.1995
217	Rogalin	historyczny układ przestrzenny majątku ziemskiego Rogalin		XVIII-XX	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
218	Rogalin	tereny zieleni zakomponowanej z układem użytków rolnych, układem drożnym i łąkami i pastwiskami w dolinie Warty, tzw. „Łęgi Rogalińskie”			1023/Wlkp/A z 2.08.2017

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

219	Rogalin	spichrz w zabudowaniach folwarku Rogalin		2 poł. XIX, 1926	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
220	Rogalin	obora w zabudowaniach folwarku Rogalin		1901	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
221	Rogalin	obora w zabudowaniach folwarku Rogalin		1899	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
222	Rogalin	kuźnia ze stelmacharnią w zabudowaniach folwarku Rogalin		1905	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
223	Rogalin	jałownik w zabudowaniach folwarku Rogalin		1918	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
224	Rogalin	stodoła w zabudowaniach folwarku Rogalin		k. XIX	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
225	Rogalin	dom dwurodzinny w zabudowaniach folwarku Rogalin		1825	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
226	Rogalin	rządówka w zabudowaniach folwarku Rogalin		2 poł. XIX, 1928	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
227	Rogalin	gorzelnia majątkowa		k. XIX	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
228	Rogalin	dom w zabudowaniach folwarku pomocniczego Podlesie		2 poł. XIX	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
229	Rogalin	stodoła w zabudowaniach folwarku pomocniczego Podlesie		2 poł. XIX	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
230	Rogalin	wołarnia w zabudowaniach folwarku pomocniczego Podlesie		2 poł. XIX	1023/Wlkp/A z 2.08.2017
231	Rogalin	pałac z galeriami i oficynami w zespole pałacowym		1770-98	1020/Wlkp/A z 29.05.1952
232	Rogalin	drewnutnia, ob. magazyn muzealny w zespole pałacowym		XIX-XX	1020/Wlkp/A z 29.05.1952
233	Rogalin	stajnia, ob. magazyn i mieszkania w zespole pałacowym		XIX-XX	1020/Wlkp/A z 29.05.1952
234	Rogalin	wozownia w zespole pałacowym		XIX	1020/Wlkp/A z 29.05.1952
235	Rogalin	czworak w zespole pałacowym		XIX, XX	1020/Wlkp/A z 29.05.1952
236	Rogalin	czworak, ob. hotel w zespole pałacowym		XIX, XX	1020/Wlkp/A z 29.05.1952
237	Rogalin	park z ogrodem angielskim w zespole pałacowym		4 ćw. XVIII	1/A z 26.02.1948
238	Rogalin	dęby w parku i lesie w zespole pałacowym			1/A z 26.02.1948
239	Rogalin	kaplica – mauzoleum, ob. kościół par. pw. św. Marcelina w zespole pałacowym		1820	1022/Wlkp/A z 28.07.1965
240	Rogalin	dzwonnica, drewn. w zespole pałacowym		poł. XIX	1022/Wlkp/A z 28.07.1965
241	Rogalinek	kościół par. pw. św. Michała, drewn.		1682-1712	2425/A z 22.12.1932
GMINA MUROWANA GOŚLINA					

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

242	Białężyn	kościół pw. św. Tymoteusza w zespole kościoła		1823-25, 1948	173/Wlkp/A z 17.05.2004
243	Białężyn	cmentarz kościelny w zespole kościoła			173/Wlkp/A z 17.05.2004
244	Białężyn	plebania w zespole kościoła		1920	173/Wlkp/A z 17.05.2004
245	Białężyn	ogród plebański w zespole kościoła			173/Wlkp/A z 17.05.2004
246	Boduszewo	pałac w zespole pałacowym		2 poł. XIX	121/Wlkp/A z 3.03.2003:
247	Boduszewo	pozostałości parku w zespole pałacowym		2 poł. XIX	121/Wlkp/A z 3.03.2003:
248	Długa Goślina	kościół par. pw. św. Marii Magdaleny, drewn.		poł. XVII, XVIII	2391/A z 12.12.1932
249	Głęboć	leśniczówka, ob. dom, szach.	nr 8	1880	1055/Wlkp/A z 29.05.2018
250	Łopuchowo	dwór w zespole dworskim		1780, 1820	1524/A z 1.06.1974
251	Łopuchowo	park w zespole dworskim		XIX	1524/A z 1.06.1974
252	Łopuchowo	spichrz w zespole dworskim		2 poł. XIX	1524/A z 1.06.1974
253	Murowana Goślina	historyczny układ urbanistyczny miasta		XIV- XIX/XX	410/Wlkp/A z 4.12.2006 i z 12.02.2007
254	Murowana Goślina	kościół par. pw. św. Jakuba Apostoła		XV/XVI, XVIII	2393/A z 12.12.1932
255	Murowana Goślina	kościół ewangelicki	ul. Dworcowa	1784-1803,1860	1173/A z 17.07.1970
256	Murowana Goślina	pałac w zespole pałacowym		1841	1093/A z 29.04.1970
257	Murowana Goślina	park w zespole pałacowym		XIX	1586/A z 29.07.1974
258	Murowana Goślina	willa z ogrodem	ul. Poznańska 28	1900	678/Wlkp/A z 5.06.2008
259	Murowana Goślina	dom	Rynek 22	2 poł. XVIII	2529/A z 7.07.1956
260	Nieszawa	pałac w zespole pałacowym		1 poł. XIX	2230/A z 31.03.1992
261	Nieszawa	oficyna w zespole pałacowym		1 poł. XIX	2230/A z 31.03.1992
262	Nieszawa	park w zespole pałacowym		1 poł. XIX	2230/A z 31.03.1992
263	Przebędowo	dwór w zespole dworskim		1890-XX	1693/A z 4.04.1975
264	Przebędowo	park w zespole dworskim		1890-XX	1693/A z 4.04.1975
265	Uchorowo	dwór w zespole dworskim		1870-90	536/Wlkp/A z 5.11.1975 i 27.08.2007
266	Uchorowo	park w zespole dworskim		2 poł. XIX	536/Wlkp/A z 5.11.1975 i 27.08.2007
267	Uchorowo	kaplica pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w zespole dworskim		pocz. XX	536/Wlkp/A z 5.11.1975 i 27.08.2007
268	Uchorowo	szkoła		1870, 1912	952/Wlkp/A z 6.02.2015
269	Uchorowo	spichrz folwarczny		1889	2058/A z 16.01.1986
270	Wojnowo	pałac w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	311/A z 21.10.1968
271	Wojnowo	spichrz w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	311/A z 21.10.1968

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

272	Wojnowo	park w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	1511/A z 11.04.1974
273	Wojnowo	kuźnia w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	2058/A z 16.01.1986
274	Wojnowo	bażantarnia w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	2058/A z 16.01.1986
275	Wojnowo	gorzelnia w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	67/Wlkp/A z 30.08.2001
276	Wojnowo	stajnia, ob. obora w zespole pałacowym i folwarcznym		1 poł. XIX	67/Wlkp/A z 30.08.2001
GMINA POBIEDZISKA					
277	Gołuli	dwór w zespole dworskim		XIX	2127/A z 9.07.1987:
278	Gołuli	park w zespole dworskim		XIX	2127/A z 9.07.1987:
279	Jerzykowo	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. Niepokalanego Serca NMP		1895	2604/A z 6.09.1996
280	Jerzyn	dwór w zespole dworskim		2 poł. XIX	2126/A z 13.07.1987
281	Jerzyn	park w zespole dworskim		2 poł. XIX	2126/A z 13.07.1987
282	Kociałkowa Górka	dwór w zespole dworskim		2 poł. XIX	2125/A z 26.06.1987
283	Kociałkowa Górka	park w zespole dworskim		2 poł. XIX	2042/A z 1.1986
284	Kowalskie	dwór w zespole dworskim		poł. XIX	2314/A z 11.08.1994
285	Kowalskie	park w zespole dworskim		poł. XIX	2080/A z 29.04.1986
286	Krzeńlice	pałac w zespole pałacowym		1 poł. XIX	1734/A z 5.11.1975
287	Krzeńlice	oficyna w zespole pałacowym		1 poł. XIX	1734/A z 5.11.1975
288	Krzeńlice	park w zespole pałacowym		1 poł. XIX	1734/A z 5.11.1975
289	Latalice	obszar krajobrazu kulturowego - otoczenie wyspy Ostrów Lednicki → Lednogóra, gm. Łubowo, pow. Gniezno			
290	Pobiedziska	historyczny układ urbanistyczny		XIV- XIX/XX	434/Wlkp/a z 4.12.2006
291	Pobiedziska	kościół par. pw. św. Michała Archaniola		XIV	2407/A z 30.05.1933
292	Pobiedziska	dzwonnica, drewn.		XIX	1181/A z 24.07.1970
293	Pobiedziska	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. Świętego Ducha		1 poł. XIX	2183/A z 26.02.1990
294	Pobiedziska	pozostałości dworu obronnego, nad jeziorem Małym (nie istnieje)		XIV-XVIII	1850/A z 5.06.1981
295	Pobiedziska	dom	ul. Czarniejewska 4 a	pocz. XIX	1156/A z 19.06.1970
296	Pobiedziska	willa z ogrodem	ul. Goślińska 2	XIX/XX	565/Wlkp/A z 19.12.2007
297	Pobiedziska	willa	ul. Kazimierza Odnowiciela 22	1905	116/Wlkp/A z 24.01.2002
298	Pobiedziska	dom, szach.	Rynek 4	poł. XIX	1178/A z 23.07.1970
299	Pobiedziska	dom, szach.	Rynek 7	XVIII/XIX	1182/A z 24.07.1970
300	Pobiedziska	dom	Rynek 12	1 poł. XIX	1179/A z 23.07.1970
301	Pobiedziska	dom	Rynek 13	poł. XIX	1198/A z 27.07.1970
302	Pomarzanowice	pałac w zespole pałacowym		1891	1532/A z 2.07.1974
303	Pomarzanowice	oficyna w zespole pałacowym (nie istnieje)		2 poł. XIX	2168/A z 10.10.1988

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

304	Pomaranzowice	park w zespole pałacowym		2 poł. XIX	2024/A z 12.09.1985
305	Węglewo	kościół par. pw. św. Katarzyny, drewn.		1818	2413/A z 10.03.1933
306	Wronczyn	dzwonnica przy kościele, drewn.		1762	687/Wlkp/A z 3.07.2008
307	Wronczyn	cmentarz przy nieistniejącym kościele		XVIII-XX	771/Wlkp/A z 2.12.2009
308	Wronczyn	dwór w zespole dworskim		XIX/XX	199/Wlkp/A dec. z 17.04.1990
309	Wronczyn	park przy dworze w zespole dworskim		XIX/XX	199/Wlkp/A dec. z 29.06.1992
310	Wronczyn	ogrodzenie i 3 bramy wjazdowe w zespole dworskim		XIX/XX	199/Wlkp/A dec. z 29.06.1992
311	Wronczyn	park krajobrazowy w zespole dworskim		XIX/XX	199/Wlkp/A dec. z 12.08.1993 i z 21.03.2005
312	Złotniczeki	dwór			2176/A z 15.05.1989
GINA PUSZCZYKOWO					
313	Puszczykowo	historyczne założenie urbanistyczne miasta			2565/A z 19.10.1995
314	Puszczykowo	historyczny układ urbanistyczny ulicy Ratajskiego		poł. XIII (przebieg d. traktu), k. XIX, I.20. XX	1140/Wlkp/A z 31.03.2022
315	Puszczykowo	kościół pw. Matki Boskiej Wniebowziętej w zespole kościoła parafialnego		1923-28	567/Wlkp/A z 27.12.2007
316	Puszczykowo	cmentarz kościelny w zespole kościoła parafialnego		1923-28	567/Wlkp/A z 27.12.2007
317	Puszczykowo	plebania w zespole kościoła parafialnego		1923-28	567/Wlkp/A z 27.12.2007
318	Puszczykowo	ogród plebański w zespole kościoła parafialnego		1923-28	567/Wlkp/A z 27.12.2007
319	Puszczykowo	dworzec kolejowy, drewn.		pocz. XX	1908/A z 12.04.1983
320	Puszczykowo	willa, szach., z ogrodem	ul. Cienista 1	1900	479/Wlkp/A z 14.03.2007
321	Puszczykowo	sanatorium, ob. dom wypoczynkowy „Lech”, z ogrodem	ul. Dąbskiej 3	1905-07	2561/A z 25.09.1995
322	Puszczykowo	willa z ogrodem	ul. Jasna 8	1914	66/Wlkp/A z 22.08.2001
323	Puszczykowo	willa z ogrodem	ul. Klonowa 2	1927	344/Wlkp/A z 12.06.2006
324	Puszczykowo	willa z ogrodem	ul. Mickiewicza 1	1928	131/Wlkp/A z 16.05.2003
325	Puszczykowo	willa z ogrodem	ul. Podleśna 10	1910	65/Wlkp/A z 21.08.2001
326	Puszczykowo	budynek letniska „Silva”	ul. Poznańska 4	1903	1174/Wlkp/A z 6.11.2023
327	Puszczykowo	willa	ul. Poznańska 14	1 ćw. XX	2633/A z 26.11.1997
328	Puszczykowo	willa	ul. Ratajskiego 4-6	1897, 1910	115/Wlkp/A z 17.12.2002
329	Puszczykowo	budynek gospodarczy	ul. Ratajskiego 4-6	k. XIX	115/Wlkp/A z 17.12.2002

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

330	Puszczykowo	ogród,	ul. Ratajskiego 4-6	XIX/XX	115/Wlkp/A z 17.12.2002
331	Puszczykowo	willa z ogrodem	ul. Ratajskiego 11	1902	756/Wlkp/A z 26.06.2009
332	Puszczykowo	willa Arkadego Fidlera, ob. muzeum	ul. Słowackiego 1	1926-29	140/Wlkp/A z 30.07.2003
333	Puszczykowo	ogród „Ogród Tolerancji”			140/Wlkp/A z 30.07.2003
334	Puszczykowo	willa	ul. Sobieskiego 10	1902	2563/A z 17.10.1995
335	Puszczykowo	willa „Eugenia”	ul. Sobieskiego 12	1 ćw. XX	1052/Wlkp/A z 15.05.2018
336	Puszczykowo	pensjonat z restauracją, mur./szach.	ul. Wczasowa 8	1898	770/Wlkp/A z 30.11.2009
337	Puszczykowo	pensjonat „Duża Rusalka”	ul. Wodiczki 1	1922-26	2549/A z 6.07.1995
338	Puszczykówko	dworzec kolejowy, szach.		XIX/XX	2161/A z 5.09.1988
GINA ROKIETNICA					
339	Cerekwica	kościół par. pw. Podwyższenia Krzyża		1828	1175/A z 23.07.1970
340	Cerekwica	park		pocz. XIX	1816/A z 20.08.1980
341	Napachanie	pałac w zespole pałacowym		1900	1422/A z 11.04.1973
342	Napachanie	park w zespole pałacowym		poł. XIX	1422/A z 11.04.1973
343	Przybroda	pałac w zespole pałacowym		XIX/XX	2318/A z 7.10.1994
344	Przybroda	park w zespole pałacowym		XIX/XX	1808/A z 18.08.1980
345	Rokietnica	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. par. pw. Chrystusa Króla		1890	2622/A z 30.06.1997
346	Rokietnica	park		2 poł. XIX	1164/Wlkp/A z 20.08.1980
347	Roztworowo	park		k. XVIII	1807/A z 18.08.1980
348	Sobota	kościół par. pw. Narodzenia NMP		1510, 1780	2408/A z 21.12.1932
349	Sobota	ogrodzenie z bramką		XVIII	84/A z 21.07.1965
350	Sobota	dzwonnica		XVIII	84/A z 21.07.1965
351	Sobota	dwór w zespole dworskim		1809, 1912	340/A z 29.10.1968
352	Sobota	park w zespole dworskim		XIX-XX	1844/A z 2.03.1981
353	Żydowo	kościół pw. św. Mikołaja		1902-5	2198/A z 28.07.1990
354	Żydowo	pałac w zespole pałacowym		1910	1423/A z 11.04.1973
355	Żydowo	park w zespole pałacowym		1 poł. XIX-XX	1423/A z 11.04.1973
GINA STĘSZEW					
356	Będlewo	pałac w zespole pałacowym i folwarcznym, ob. PAN		1866	1493/A z 27.11.1973
357	Będlewo	budynek bramny w zespole pałacowym i folwarcznym, ob. PAN		2 poł. XIX	1493/A z 27.11.1973
358	Będlewo	park w zespole pałacowym i folwarcznym, ob. PAN		pocz. XIX	1493/A z 27.11.1973
359	Będlewo	stróżówka w zespole pałacowym i folwarcznym, ob. PAN		1866	2/A z 24.03.1999
360	Będlewo	stajnia wyjazdowa w zespole pałacowym i folwarcznym, ob. PAN		1866	2/A z 24.03.1999
361	Będlewo	4 obory, chlewnie		2 poł. XIX	3/A z 24.03.1999
362	Będlewo	2 stodoły		2 poł. XIX	3/A z 24.03.1999

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

363	Będlewo	kuźnia		2 poł. XIX	3/A z 24.03.1999
364	Będlewo	dom ogrodnika		2 poł. XIX	3/A z 24.03.1999
365	Jeziorki	kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. św. Teresy		1896-97	2628/A z 24.09.1997
366	Jeziorki	park		XVIII/XIX	1809/A z 20.08.1980
367	Łódź	kościół pw. św. Jadwigi, drewn.		1610, 1854	2402/A z 21.12.1932
368	Łódź	dzwonnica, drewn.		1863	1099/A z 29.04.1970
369	Łódź	cmentarz przykościelny wraz z ogrodzeniem, 2 bramami i furtką			1210/Wlkp/A z 03.10.2024
370	Modrze	kościół par. pw. św. Idziego		(1784), 1936	750/Wlkp/A z 21.12.1932 i z 5.06.2009
371	Modrze	cmentarz kościelny			750/Wlkp/A z 21.12.1932 i z 5.06.2009
372	Modrze	ogrodzenie z bramami, mur.			750/Wlkp/A z 21.12.1932 i z 5.06.2009
373	Modrze	pałac w zespole pałacowym		2 poł. XIX, 1930	1819/A z 5.02.1981
374	Modrze	park w zespole pałacowym		1 poł. XIX	1819/A z 5.02.1981
375	Modrze	spichrz w zespole pałacowym		1840	1819/A z 5.02.1981
376	Sapowice	pałac w zespole pałacowym		poł. XIX	1786/A z 31.05.1979
377	Sapowice	park w zespole pałacowym		poł. XIX	1786/A z 31.05.1979
378	Skrzynki	dwór		2 poł. XIX	2188/A z 29.05.1990
379	Ślupia	cmentarz par. pw. Wszystkich Świętych	ul. Szkolna	1802	1172/Wlkp/A z 29.09.2023
380	Ślupia	ogrodzenie, kam.-mur.			1172/Wlkp/A z 29.09.2023
381	Stęszew	historyczny układ urbanistyczny miasta		XIV-pocz. XX	690/Wlkp/A z 14.08.2008
382	Stęszew	kościół par. pw. Świętej Trójcy		2 poł. XV, XVIII	2409/A z 21.12.1932
383	Stęszew	kościół fil. pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	ul. Kościarska 39	1905	781/Wlkp/A z 26.03.2012
384	Stęszew	pozostałości zamku (?), tzw. Pańska Góra			2410/A z 14.01.1933
385	Stęszew	dom, szach.	Rynek 8	XVIII/XIX	1185/A z 24.07.1970
386	Stęszew	dom	Rynek 9	XIX	1186/A z 24.07.1970
387	Stęszew	dom, szach.	Rynek 19	XVIII/XIX	1187/A z 24.07.1970
388	Stęszew	przepust ceglany	trasie Poznań-Wrocław	pocz. XX	1902/A z 14.01.1983
389	Strykowo	pałac w zespole pałacowym		1900	2210/A z 7.08.1991
390	Strykowo	park w zespole pałacowym		pocz. XX	1813/A z 20.08.1980
391	Strykowo	budynek dworca kolejowego „Strykowo Poznańskie”, ob. dom		1908	1075/Wlkp/A z 12.07.2019
392	Strykowo	budynek gospodarczy z szaletami			1075/Wlkp/A z 12.07.2019
393	Tomice	kościół par. pw. św. Barbary		1463, XVIII	2412/A z 21.12.1932
394	Trzebaw	ruiny zameczku Kładyny Potockiej	na wyspie jeziora Góreckiego	1822	1753/A z 17.03.1977
395	Trzebaw – Rosnówko	budynek dworca w zespole stacji kolejowej		pocz. XX w.	259/Wlkp/A z 26.02.2025
396	Trzebaw	park dworski		2 poł. XIX	1837/A z 25.02.1981

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

397	Wronczyn	park dworski			1847/A z 20.03.1981
GMINA SUCHY LAS					
398	Biedrusko	pałac w zespole pałacowym		1877-80	1778/A z 19.01.1978
399	Biedrusko	park w zespole pałacowym		2 poł. XIX	1778/A z 19.01.1978
400	Biedrusko	kasyno oficerskie		pocz. XX w.	2209/A z 2.08.1991
401	Biedrusko	wodociągowa wieża ciśnień	ul. Poznańska	k. XIX	534/Wlkp/A z 24.08.2007
402	Chludowo	kościół par. pw. Wszystkich Świętych, drewn.		1765	2397/A z 21.12.1932
403	Chludowo	park		XIX	2004/A z 14.06.1985
404	Chojnica	ruina kościoła pw. św. Jana Chrzciciela		XVI, XVIII	2398/A z 21.12.1932
405	Goleńczewo	stacja kolejowa, szach.		1902-06	1893/A z 21.07.1981
406	Goleńczewo	dom gminny ze szkołą, ob. szkoła	ul. Dworcowa 55 (d. 40)	1905	1889/A z 21.07.1981
407	Goleńczewo	oberża z salą taneczną w zespole zajazdu „Pod Żłotą Gwiazdą”	ul. Dworcowa 46 (d. 35)	1904-1906	1890/A z 21.07.1991
408	Goleńczewo	stajnia w zespole zajazdu „Pod Żłotą Gwiazdą”	ul. Dworcowa 46 (d. 35)	1904-1906	1886/A z 21.07.1981
409	Goleńczewo	łaźnia, ob. OSP	ul. Dworcowa 50 (d. 35)	1904-06	1892/A z 21.07.1981
410	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 22 (d. 11)	1902-06	1888/A z 21.07.1981
411	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 25/27 (d. 10)	1902-06	1858/A z 9.06.1981
412	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 26 (d. 15)	1902-06	1855/A z 9.06.1981
413	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 28 (d. 17)	1902-06	1854/A z 9.06.1981
414	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 29/31 (d. 14)	1902-06	1856/A z 9.06.1981
415	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 30 (d. 19)	1902-06	1864/A z 10.06.1981
416	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 32/34 (d. 21)	1902-1906	1877/A z 15.06.1981
417	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 33 (d. 16)	1902-1906	1857/A z 9.06.1981
418	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 35 (d. 18)	1902, 1934	1849/A z 8.05.1981
419	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 36 (d. 25)	1902-1906	1870/A z 12.06.1981
420	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 38 (d. 27)	1902-1906	1861/A z 10.06.1981
421	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 39 (d. 20)	1902-1906	1880/A z 30.06.1981
422	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 40 (d. 29)	1902-1906	1863/A z 10.06.1981
423	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 42 (d. 31)	1902-1906	1859/A z 10.06.1981
424	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 43 (d. 24)	1902-1906	1867/A z 12.06.1981
425	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 44 (d. 33)	1902-1906	1875/A z 12.06.1981
426	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 45 (d. 26)	1902-1906	743/Wlkp/A z 10.06.1981

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

427	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 47 (d. 28)	1902-1906	1876/A z 15.06.1981
428	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 48 (d. 37)	1902-1906	1881/A z 30.06.1981
429	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 49 (d.30)	1902-1906	1865/A z 10.06.1981
430	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 53 (d. 34)	1902-1906	1860/A z 30.06.1981
431	<i>Goleńczewo</i>	<i>dom (nie istnieje)</i>	<i>ul. Dworcowa 55 (d. 36)</i>	<i>1902-1906</i>	<i>1887/A z 20.07.1981</i>
432	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Dworcowa 57	1902-1906	1885/A z 30.06.1981
433	Goleńczewo	dom	ul. Dworcowa 61	1902-1906	1869/A z 12.06.1981
434	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Kręta 39 (d. 3)	1902-1906	1878/A z 17.06.1981
435	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Kręta 41	1902-1906	1874/A z 12.06.1981
436	<i>Goleńczewo</i>	<i>dom (nie istnieje)</i>	<i>ul. Kręta d. 6</i>	<i>1902-1906</i>	<i>1882/A z 30.06.1981</i>
437	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Lipowa 2 (d. 1)	1902-1906	1891/A z 2.07.1981
438	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Lipowa 3	1902-1906	1883/A z 30.06.1981
439	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Lipowa 4 (d. 2)	1902-1906	1853/A z 9.06.1981
440	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Lipowa 5	1902-1906	1851/A z 9.06.1981
441	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Lipowa 6 (d. 4)	1902-1906	1852/A z 9.06.1981
442	Goleńczewo	dom	ul. Tysiąclecia 2 (d. 1)	1902-1906	1868/A z 12.06.1981
443	Goleńczewo	dom	ul. Tysiąclecia 3/3a (d. 4)	1902-1906	1872/A z 12.06.1981
444	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Tysiąclecia 4 (d. 3)	1902-1906	1862/A z 10.06.1981
445	Goleńczewo	dom	ul. Tysiąclecia 7 (d. 6)	1902-1906	1871/A z 12.06.1981
446	Goleńczewo	zagroda osadnicza	ul. Tysiąclecia 8	1902-1906	1873/A z 12.06.1981
447	Goleńczewo	dom	ul. Tysiąclecia 13 (d. 12)	1902-1906	1884/A z 30.06.1981
448	Jelonek	dworek - willa	ul. Obornicka 6 (d.2)		1097/ Wlkp/Az 15.08.1987
449	Złotniki	dwór w zespole dworskim		k. XIX	2197/A z 31.08.1990
450	Złotniki	park w zespole dworskim		k. XIX	2197/A z 31.08.1990
GMINA SWARZĘDZ					
451	Bogucin	młyn dworski, wodny		pocz. XIX,	1997/A z 19.03.1985
452	Bogucin	park dworski			1997/A z 19.03.1985
453	Karłowice	dwór w zespole dworskim		2 poł. XIX	24/A z 10.04.2000
454	Karłowice	park w zespole dworskim		2 poł. XIX	1806/A z 18.08.1980
455	Paczkowo	park		1929-30	2009/A z 5.08.1985
456	Swarzędz	historyczne założenie urbanistyczne		1366 - XIX/XX	2255/A z 24.11.1992
457	Swarzędz	kościół par. pw. św. Marcina		1638, XVIII, 1894-96	1189/A z 24.07.1970
458	Swarzędz	pałac w zespole pałacowym		XIX/XX, 1923	2115/A z 30.03.1987
459	Swarzędz	park w zespole pałacowym		k. XIX, XX	2115/A z 30.03.1987
460	Swarzędz	dom, szach.	ul. Piaski 3	XVIII/XIX	1157/A z 19.06.1970
461	Swarzędz	dom	ul. Piaski 8	pocz. XIX	1191/A z 24.04.1970
462	Swarzędz	dom	Rynek 23	pocz. XIX	1190/A z 24.07.1970
463	Uzarszewo	kościół par. pw. św. Michała Archanioła, szach.		1749, 1869, 1902	1195/A z 24.07.1970

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

464	Uzarszewo	plebania		poł. XIX	1739/A z 31.12.1975
465	Uzarszewo	pałac w zespole pałacowym		poł. XIX	1421/A z 11.04.1973:
466	Uzarszewo	park w zespole pałacowym		poł. XIX	1421/A z 11.04.1973:
467	Uzarszewo	stajnia w zespole pałacowym		poł. XIX	1737/A z 16.12.1975
468	Uzarszewo	wiatrak koźlak		1840 r.	1200/Wlkp/A z 18.09.2024 r.
469	Wierzenica	kościół pw. św. Mikołaja, drewn.		2 poł. XVI	2414/A z 21.12.1932
470	Wierzenica	karczma, drewn.		XVII (?), XIX	1196/A z 24.07.1970
471	Wierzenica	dwór w zespole dworskim		2 ćw. XIX	1736/A z 9.12.1975
472	Wierzenica	park w zespole dworskim		2 ćw. XIX	1736/A z 9.12.1975
473	Wierzonka	dwór w zespole dworskim i folwarcznym		2 ćw. XIX	2339/A z 14.02.1995
474	Wierzonka	oficyna w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX	2339/A z 14.02.1995
475	Wierzonka	park w zespole dworskim i folwarcznym		poł. XIX	1779/A z 10.08.1979
476	Wierzonka	rządcówka w zespole dworskim i folwarcznym	nr 6	2 poł. XIX-XX	2340/A z 14.02.1995
477	Wierzonka	kuźnia w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX-XX	2340/A z 14.02.1995
478	Wierzonka	spichrz w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX-XX	2340/A z 14.02.1995
479	Wierzonka	stajnia z wozownią w zespole dworskim i folwarcznym		2 poł. XIX-XX	2340/A z 14.02.1995
GINA TARNOWO PODGÓRNE					
480	Baranowo	dwór w zespole dworskim		k. XIX	2194/A z 30.08.1990
481	Baranowo	park w zespole dworskim		k. XIX	2194/A z 30.08.1990
482	Ceradz Kościelny	kościół pw. św. Stanisława w zespole kościoła par.		1 poł. XVI, 1713	2396/A z 21.12.1932
483	Ceradz Kościelny	dzwonnica, drewn. w zespole kościoła par.		1958	1098/A z 29.04.1970
484	Ceradz Kościelny	kaplica grobowa rodziny Engelströmów w zespole kościoła par.		poł. XIX	1174/A z 23.07.1970
485	Chyby	kaplica pw. św. Stanisława		1660, 2 poł. XIX	1201/A z 2.09.1970
486	Chyby	dwór w zespole dworskim		2 poł. XVIII, XIX/XX	1202/A z 2.09.1970
487	Chyby	park w zespole dworskim		2 poł. XVIII, XIX/XX	2147/A z 14.04.1988
488	Jankowice	pałac w zespole pałacowym		1803-07, 1912	2492/A z 31.01.1952
489	Jankowice	park w zespole pałacowym		pocz. XIX	161/A z 17.07.1968
490	Jankowice	spichrz w zespole pałacowym		pocz. XIX	161/A z 17.07.1968
491	Lusowo	kościół par. pw. św. Jadwigi i Jakuba		XV, 1916-18	1176/A z 23.07.1970
492	Lusowo	pałac w zespole pałacowym		poł. XIX	1530/A z 2.07.1974
493	Lusowo	park w zespole pałacowym		poł. XIX	1530/A z 2.07.1974
494	Rumianek	park	ul. Parkowa 6	poł. XIX	1827/A z 5.02.1981
495	Sierosław	park		k. XIX	1843/A z 2.03.1981
496	Swadzim	pałac w zespole pałacowym		1910, 1924	2177/A z 16.08.1989
497	Swadzim	park w zespole pałacowym		poł. XIX, XX	1784/A z 14.02.1979

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

498	Tarnowo Podgórne	kościół par pw. Wszystkich Świątych		1464, XVIII	2411/A z 21.12.1932
499	Tarnowo Podgórne	kościół ewangelicki, ob. rzym.- kat. fil. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa		1901	2621/A z 30.06.1997
500	Tarnowo Podgórne	piwnice domu celnego		1 poł. XIX	1194/A z 24.07.1970

Źródło: <https://poznan.wuoz.gov.pl/rejestr-zabytkow>

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

Załącznik 2. Nieruchome zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w obręb. miejsc.	Nr w AZP	Funkcja obiektu- Kultura/chronologia	Wpis do rejestru zabytków
GMINA BUK						
1	Wysoczka	53-24	9	13	osada z X-XI wieku oraz liczne osadnictwo późniejsze	2287/A z 10-12-1993
GMINA DOPIEWO						
2	Dąbrówka	53-26	1	206	grodzisko stożkowate z wczesnego średniowiecza	1973/A z 10-12-1984
3	Dopiewo	53-25	28	28	ślady osadnictwa sprzed 3500 lat p.n.e. oraz osada z XIV w.	2285/A z 14-02-1993
4	Dopiewo	53-25	29	29	ślady osadnictwa różnych kultur, osada sprzed 3500 lat p.n.e., osada z początków n.e. oraz osada XI w.	2286/A z 10-12-1993
5	Dopiewo	53-25	30	30	osady datowane na 375 r n.e. oraz X w.	2284/A z 10-12-1993
6	Dopiewiec	53-25	21	150	stanowisko wielokulturowe	2282/A z 10-12-1993
7	Dopiewiec	53-25	31	160	stanowisko wielokulturowe	2283/A z 10-12-1993
8	Dopiewiec	53-25	32	161	ślady osad sprzed 4000 lat p.n.e. oraz osada z początków naszej ery	2281/A z 10-12-1993
9	Konarzewo	53-25	5	165	osada z początków naszej ery	2288/A z 10-12-1993
10	Konarzewo	53-25	9	169	osada z początków naszej ery	2290/A z 10-12-1994
11	Konarzewo	54-25	23	157	stanowisko wielokulturowe	2267/A z 05-12-1993
12	Konarzewo	54-25	26	160	osady sprzed 1200 lat p.n.e. oraz osada z XIV w.	2291/A z 10-12-1993
13	Konarzewo	54-25	2	163	cmentarzysko	1647/A z 11-12-1974
14	Konarzewo	54-25	52	188	osada z XI-XII wieku	2289/A z 14-12-1993
GMINA KOMORNIKI						
15	Rosnowo	54-26	1	31	osada	1645/A z 10-12-1974
GMINA KOSTRZYN						
16	Gułtowy	53-31	1	159	grodzisko	1369/A z 10-11-1972
17	Siedlec	53-31	1	161	grodzisko	1373/A z 11-11-1972
18	Siekierki Wielkie	53-30	1	225	grodzisko	1371/A z 11-11-1972
19	Sokolniki Drążgowskie	53-31	1	155	grodzisko	1366/A z 10-11-1972
20	Trzek	53-30	1	227	grodzisko	1370/A z 10-11-1972
21	Wiktorowo	52-31	1	139	grodzisko	1372/A z 11-11-1972
GMINA KÓRNIK						
22	Koninko	54-28	1	107	grodzisko	2057/A z 20-01-1986
23	Kórnik	56-29	1	19	grodzisko stożkowate	2170/A z 10-01-1989

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025 - 2028

24	Kórnik	56-29	2a,b	20	grodzisko wczesnośredniowieczne, osada kultury łużyckiej, cmentarzysko rzędowe	Kl.IV-885/57/59 z 29.09.1959 r.
GMINA MUROWANA GOŚLINA						
25	Długa Goślina	48-28	2a	67	osada wczesnośredniowieczna	856/A z 17-02-1970
26	Długa Goślina	48-29	23	25	osady wielokulturowe	2330/A z 01-02-1995
27	Głęboć	49-29	3	60	grodzisko stożkowe	854/A z 17-02-1970
28	Starzanowo	48-27	6	7	grodzisko stożkowe	853/A z 17-02-1970
29	Uchorowo	48-27	15	74	osada z początków naszej ery i wczesnego średniowiecza	2332/A z 01-02-1995
30	Uchorowo	48-27	16	75	osady pochodzące z okresu od V w n.e. do XVI w n.e.	2577/A z 31-01-1996
31	Wojnowo	48-29	29	30	osady wielokulturowe	2578/A z 31-01-1996
GMINA POBIEDZISKA						
32	Główienka	50-31	1	14	osada wczesnośredniowieczna	1927/A z 30-12-1983
33	Główna	50-31	6	22	osada kultury przeworskiej z okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego oraz osada wczesnośredniowieczna	1936/A z 30-12-1983
34	Góra	51-30	1	104	grodzisko wczesnośredniowieczne oraz osada przyrodowa	1969/A z 10-12-1984
35	Jankowo	51-30	1	137	cmentarzysko	1492/A z 04-10-1973
36	Kociałkowa Górka	52-31	1	6	grodzisko pierścieniowe	95/A z 14-12-1967
37	Pobiedziska	51-31	7	212	osada z XI-XIII w., dwór XIV	1850/A z 05-06-1981
38	Pruszewiec	50-29	1	59	grodzisko stożkowe	96/A z 14-12-1967
39	Węglewo	50-31	9	84	osada wczesnośredniowieczna	1935/A z 30-12-1983
40	Wroneczyn	50-30	2	47	osada	1491/A z 04-10-1973
GMINA ROKIETNICA						
41	Mrowino	50-25	1	157	cmentarzysko	1644/A z 10-12-1974
42	Mrowino	50-25	3	159	osada	1644/A z 10-12-1974
43	Przybroda	50-25	1	76	grodzisko stożkowe	97/A z 14-12-1967
GMINA SWARZĘDZ						
44	Uzarszewo	51-29	4	108	grodzisko	1643/A z 10-12-1974
45	Wierzonka	51-29	1	61	osada	1642/A z 16-12-1974
GMINA SUCHY LAS						
46	Biedrusko	50-27	27	30	grodzisko wczesnośredniowieczne	2265/A z 16-12-1992
GMINA STĘSZEW						
47	Krąplewo	54-25	4	43	grodzisko	2054/A z 20-01-1996
48	Stęszew	55-25	3	19	fundamenty zamku z XIV w. oraz domniemane grodzisko wczesnośredniowieczne	1972/A z 10-12-1984
GMINA TARNOWO PODGÓRNE						

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Poznańskiego na lata 2025-2028

49	Lusowo	52-25	5	94	cmentarzysko	1486/A z 03-10-1973
50	Swadzim	52-26	9	32	cmentarzysko	1646/A z 11-12-1974

Źródło: dane Powiatowego Konserwatora Zabytków, gminne ewidencje zabytków